

GLASILO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA (HDPZ)

ISSN 1331-4688

politic'
ZATVORENIK

GODINA XXII. - STUDENI 2012. CIJENA 15 KN

BROJ **248**

POBJEDA!

politički **ZATVORENIK**

**GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA**

PREDSJEDNIK DRUŠTVA
Alfred Obranić

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Alfred Obranić, Ljubomir Brdar,
Vladimir Mrkoci, Višnja Sever

GLAVNI UREDNIK
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Vojnovićeva 15
tel: 01/46 15 437, 46 15 438
fax: 01/46 15 437
e-mail: hdpz-sred@hdpz.t-com.hr

PRIJELOM I TISAK
MINI-PRINT-LOGO d.o.o. Varaždin

CIJENA LISTA
Za Hrvatsku 15 kn

Godišnja pretplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: Europa 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti
***

Žiro račun: 2503007-1100009317
kod Volksbank d.d. Zagreb
Devizni račun: 416446-7101 S.W.I.F.T.
Code VBCRHR22 kod Volksbank d.d. Zagreb
***
Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.
***

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima
***

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i pretplatom tel.: 01/46 15 437
radnim danom od 9.00 do 13.00 sati.
***

ISSN 1331-4688
***

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn
***
<http://www.hdpz.t-com.hr>

POLITIČKI ZATVORENIK PRED GAŠENJEM?

Poštovani čitatelji i prijatelji našeg mjesečnika!

Prvi broj lista koji držite u rukama izašao je sada već davne 1990. godine, u vrijeme odumiranja Jugoslavije te istodobnog stvaranja samostalne države Hrvatske. Bilo je to vrijeme kada se urušavala komunistička Jugoslavija, karikatura od države čiji su postanak Hrvati platili tisućama života, a za opstanak tisućama godina robije. U to vrijeme još nismo znali, da će nas sljedećih nekoliko godina oslobođenje iz zagrljaja bratstva i jedinstva koštati još petnaest tisuća poginulih u Domovinskom ratu.

Mi, bivši hrvatski politički uznici bili smo u to doba brojna društvena skupina i kao takvi smo osnovali udrugu Hrvatsko društvo političkih zatvorenika te odmah pokrenuli izdavanje svog glasila „Politički zatvorenik“. Prošlo je više od dvadeset godina, udruga se prirodnim nestankom starih i bolesnih smanjila na 2.000 članova, ali naš mjesečnik nije nimalo izgubio na kvaliteti i životnosti. Svjesni da se radi o jedinom časopisu u Republici Hrvatskoj koji se bavi stradanjem političkih uznika u totalitarnim režimima, ali i općenito stradanjem hrvatskoga naroda, nastojali smo na stranicama našega lista omogućiti svjedočenje svim žrtvama političkog progona, pokrenuti istraživanja o prikrivenim zločinima komunističkog režima i objaviti znanstveno utemeljena saznanja o političkim procesima i masovnim poratnim likvidacijama.

Kroz to razdoblje na stranicama glasila skupljena je građa neprocjenjive vrijednosti, koja već danas može poslužiti u svrhu znanstvene obrade za noviju povijest hrvatskog naroda.

Imajući uvijek na umu da se jedino istinom može doći i do povijesne istine, koja svakoga oslobađa od mržnje i osvete, uređivali smo s puno ljubavi i entuzijazma mjesečnik „Politički zatvorenik“ kao najveću vrijednost naše udruge. Donedavno se izlaženje našeg mjesečnika financijski pokrivalo pretplatom. No, kako nas je svake godine sve manje, za podmirenje troškova trebamo svakako potporu, ako želimo daljnje izlaženje našeg časopisa uz kvalitetu kakvu smo postigli i redoviti mjesečni ritam izlaženja. Smatramo da tekstovi sadržajno i jezično zadovoljavaju vrhunsku kvalitetu, a isto to vrijedi za pjesničke i likovne priloge u svakom broju našega časopisa.

Ove godine sudjelovali smo na svim podobnim natječajima u Hrvatskoj i EU, tražeći potporu za naš mjesečnik. Nažalost, odbijeni smo. Jedino nas je Ministarstvo zdravlja pomoglo utješnim iznosom od 10.500,00 kuna. Prema tome, pred nama je veoma neizvjesna godina, budući da prikupljena pretplate očekivano pokriva troškove izdavanja šest brojeva u sadašnjem opsegu.

Zato smo se odlučili, da vas, naše vjerne čitatelje i podupiratelje, zamolimo, da i ove godine svojom pretplatom omogućite izlaženje „Političkog zatvorenika“ tijekom 2013.godine.

Ako ostvarimo pretplatu kao u 2012. godini, to bi nam osiguralo izdavanje dvomjesečnika. Svaka potpora koju bismo ostvarili sudjelovanjem na natječajima ili donacije od institucija i pojedinaca, povećavaju učestalost izlaženja, tako da bismo i sljedeće godine mogli izdavati „Politički zatvorenik“ kao mjesečnik.

Racionalizirati više nemamo što, budući da se već dvanaest godina nijedan prilog ne honorira, baš kao ni lektura odnosno korektura, pa sav skupljeni novac treba pokriti troškove tiskanja, distribucije i simboličnu naknadu urednika. Pozivam vas na vjernost našem časopisu, da ga zajedničkim snagama nastojimo održati na životu. Mislim da je još uvijek potreban, ne samo bivšim političkim uznicima nego cjelokupnoj domoljubnoj javnosti.

**Alfred OBRANIĆ, predsjednik
Hrvatskog društva političkih zatvorenika**

SANADER

Nije čitav grozd kaznenih postupaka koji se vode oko bivšega predsjednika vlade važan zbog same kaznene odgovornosti bivšega poluboga (zar samo poluboga?) Hrvatske demokratske zajednice, pa nije ni važno hoće li nekadašnji visoki predstavnik međunarodne zajednice za ovaj dio «Zapadnog Balkana» biti pravomočno proglašen krivim po procesnopravnim pravilima koja su razmjerno stroga i zahtijevaju visoki stupanj vjerojatnosti da je počinjeno konkretno kazneno djelo, i da ga je konkretni optuženik počinio na upravo na onaj način na koji je to opisano optužnim aktom. (Jer, i krivi osumnjičenik može biti oslobođen kaznene odgovornosti čak i zbog nespretno i nestručno formulirane optužnice, a kamoli zbog postupovnih povreda i pogrešaka odnosno nedosljedne sudske prakse.)

U etičkome i u političkome smislu puno je važnije da je Sanader bio moguć, da je on moguć i sada i u budućnosti, i da baš ništa ne govori u prilog tomu da se neki novi Sanader ne će moći nametnuti hrvatskoj javnosti ili bar njegovu znatnom dijelu navlas istim sredstvima kojima se služio dugobabski (a prema prvostupanjskoj odluci navodno i dugoprsti) dugnjila: prosipanjem fraza, rasipanjem isprazne kvazidomoljubne retorike i beskrupuloznim discipliniranjem stranačkih pristaša i sljedbenika. Najtragičnije je da od iste bolesti boluju i druge hrvatske političke stranke: svaka od njih - napose od onih parlamentarnih, koji su imale realnu prigodu primaknuti se jaslama - ima svoga Sanadera, svoj sanaderizam i mračni dio svoje prošlosti. Ta baština orijentalnog, balkanskog jugoslavenstva i nasilnoga boljševizma, koji su desetljećima rastakali i, nažalost, dosta uspješno rastočili naš osjećaj za pravdu i moral, očita je na svakom koraku. Nema praktično ni jednoga segmenta hrvatskog društva - uključujući i onaj crkveni - koji je ostao pošteđen, koji se uspio othrvati toj navalni.

Ono što čini tragičnijim slučaj konkretnoga Sanadera i stranke kojom je on faraonski upravljaо, jest činjenica da je on pritom uživao skoro nepodijeljenu potporu političke grupacije koja okuplja ljude što su većinom pristojni, osobno čestiti i u nemalom broju nesumnjivo lojalni hrvatskoj nacionalnoj misli i hrvatskoj državi. Jer, kako je (bilo) moguće da ti i takvi ljudi godinama dopuštaju da ih se tretira kao stado ovaca? Kako je moguće da - osim šake međusobno uglavnom nepovezanih pojedinaca - godinama nitko ne diže glas protiv tiranije unutar stranke? Kako je moguće da nitko ne primjećuje poslovna carstva koja nastaju preko noći, niti vidi da ta carstva nastaju u sprezi s političkom vlašću? Kako je moguće da se ne primjećuje raskoš u kome se odjednom pojavljuju skorojevići koji su do jučer bili duhovni i materijalni prosjaci? Je li moguće da se sve to dade prikriti kvazirodoljubnom retorikom i podjarivanjem straha od povratka na vlast komunista i Jugoslavena (a da se istodobno ne primijeti kako su, kada i na koji način razvrgnute koalicije s hrvatskim strankama, i kako se u vladu dovode predstavnici srpske manjine koji onda obijesno srbuju i jugoslavenstvuju)?

Posljednjih petnaestak godina hrvatskoga političkog razvijatka pokazuje da je sve to, nažalost, bilo i da još uvijek jest moguće. Zato nije nikakvo čudo da uglavnom ravnodušno registriramo podatke prema kojima većina mladih želi napustiti Hrvatsku. Je li nam goru sudbinu mogao namijeniti ikakav neprijatelj?

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

OTVORENO PISMO VIJEĆA HDPZ-a DRŽAVNOM VRHU	5
VELIKA POBJEDA I MALI POLITIČKI TRGOVCI	7
<i>Tomislav JONJIĆ</i>	
GOLI OTOK DANAS	9
<i>Andrija VUČEMIL</i>	
KOMEMORACIJA NA ORSULI	11
<i>Željko KULIŠIĆ</i>	
NEMOJTE SLUČAJNO U BJELOVARU REĆI DA ZNADETE GDJE JE BILA OZN-a	12
<i>Tomislav PICHLER</i>	
ZLOČIN NE ZASTARIJEVA: GROBIŠTA POPISANA - ZLOČINCI (NE)POZNATI? ..	14
<i>Dr. sc. Srećko BOŽIČEVIĆ</i>	
RAĐANJE EUROPE (XXIII.)	17
<i>Dr. Vjeko Božo JARAK</i>	
NAŠ NUTARNJI SVIJET (9)	20
<i>Maja RUNJE, prof.</i>	
SAVJET LIJEČNIKA	20
<i>Dr. med. Drina BLAŽEKOVIC-SOJČIĆ</i>	
«HRVATSKI USTAŠE PRED FRANCEZKIM SUDOM» (IV.)	22
<i>Vladimir RADIĆ</i>	
KRONOLOGIJA PRAVAŠTVA (XIX.)	27
<i>Mladen KALDANA</i>	
ZNANSTVENI DOPRINOS RASVJETLJAVANJU JUGOSLAVENSKIH ZLOČINA U KORUŠKOJ	29
<i>Ivica KARAMATIĆ</i>	
SRPSKI I JUGOSLAVENSKI ZLOČINI U KOSINJU TE USTAŠKA ZLODJELA I ZLOČINI PRIPISANI USTAŠAMA (I.)	30
<i>Ivan VUKIĆ</i>	
TRIVIJALNA HISTORIOGRAFIJA U HRVATA (II.)	35
<i>Dr. sc. Vladimir GEIGER</i>	
IN THIS ISSUE	47
IN DIESER AUSGABE	48

VERBA VOLANT...

TKO NAM TO UGROŽAVA ZAMETAK «VLADE REGIONA»?

“...U svim državama regije, a i u državama općenito, postoje političke stranke koje podršku dobivaju potičući netrpeljivosti i ksenofobije, a svoje stavove, začinjene nacionalnim mitovima, proglašavaju patriotizmom. Pravo iznošenja i takvih stavova, uz široke ograde određene zabranom propagiranja nasilja i terora, spada u temelje političkog pluralizma. Unutar njega, sve stranke i programi su

Zoran Pusić

“jednakopravni”. Ta ravnopravnost političkih opcija često se tumači kao nemoćnost da se objektivno ocijeni njihova moralna i društvena vrijednost; ako su ravnopravne, onda će netko smatrati boljom i moralnijom opciju A, a netko opciju B. Ali, taj moralni relativizam nije ništa manje pogrešan od onog na individualnom nivou. Nedvojbeno je da postoje dobri i loši ljudi, nemoralne i visokomoralne osobe, iako svi moraju biti jednaki pred zakonom. Isto tako, postoje političke opcije i ideje koje vode prema većem blagostanju društva, kao i one izrazito štetne. Npr. poticanje etničke ili vjerske nesnošljivosti vodi u sukobe koji donose nesreću

i smanjuju sigurnost i slobodu i onima protiv kojih je nesnošljivost uperena i onima koji su njome zaraženi. Takvi su stavovi moralno inferiorni programima koji se zalažu za individualne slobode, ravnopravnost i socijalnu pravednost te razvijanje prijateljskih i dobrosusjedskih odnosa na međunarodnom planu.

Postoje primjeri neuspjele suradnje, završeni sukobima: koliko su samo puta pokušaji uvođenja demokracije i pravednijeg društva propali! To znači da se do tih ciljeva ne dolazi lako, ali ne i da se od njih treba odustati. Čak i kad ne bi postojali primjeri trajne suradnje među državama-susjedima, na dobrobit svih građana, kao što u većem dijelu povijesti i nisu postojali, izgraditi takve odnose bio bi cilj vrijedan truda. Ali primjeri postoje. Od EU, koja je nikla nakon razornih ratova, do suradnje skandinavskih zemalja kroz Nordijski savjet, koje nam po svemu mogu biti uzorom.

Približavanje Europskoj uniji nije bijeg s Balkana kao geografskog pojma i bijeg od susjeda. Takav stav, pa i motiv ulaska u EU može se naći u nekim hrvatskim političara, najčešće onih koji potiču nepovjerenje, a nacionalnim interesom proglašavaju izolaciju od susjeda a ne suradnju; dakle, upravo ono što je u političkom diskursu dovelo Balkan na loš glas. Nasuprot tome, uvjereni smo da za zemlje Zapadnog Balkana nema boljeg puta od unapređivanja dobrosusjedske suradnje i lokalne implementacije vrijednosti koje čine EU ili države-članice Nordijskog savjeta tako privlačnim.»

(Zoran Pusić, «Nordijski model za Balkan», Novosti, br. 619, Zagreb, 29. X. 2012.)

*

KAKO SMO MALO PRERANO POČELI NASLAĐIVATI SE...

«Jasno je da Haaški sud sudi pojedinci, a ne državama baš u namjeri da se

krivnja individualizira, a ne da je generacijama poslije kao teret nose cijeli narodi. Jasno je i da će tu kaznu odslužiti dvojica konkretnih ljudi, Gotovina i Markač, obojica danas 57-godišnjaci, pojedinci sa svojim osobnim životima. (...) Danas se u Haagu izriče pravomoćna presuda njima dvojici, ne državi, no simbolički je haaški proces za Oluju bio proces tuđmanovskoj Hrvatskoj devedesetih. (...)

Optužnica protiv Gotovine ili Markača nije poput one kakvu je Haaško tužiteljstvo pisalo protiv, recimo, generala Sefera Halilovića, optuženog pa oslobođenog optužbe za pokolj u Grabovici u Hercegovini. Ključni zločin za koji odgovaraju Gotovina i Markač nisu ubojstva više od 150 staraca preostalih nakon Oluje, ni pljačka i palež stotina sela, nego protjerivanje većine srpskog stanovništva s područja oslobođenog u Oluji.

Tuđman je smislio cilj koji nikada nije tajio: Hrvatska bi bila stabilnija s manje Srba, često je to ponavljao i u javnim prigodama. Te Tuđmanove izjave uzeli su haaški tužitelji, dodali im Brijunski transkript i napisali optužnicu. Na Brijunima je dr. Franjo Tuđman 31. srpnja 1995. okupio vojni vrh i ondje su smislili kako provesti taj plan protjerivanja Srba, smatra Tužiteljstvo, a potvrđilo je prvočestansko vijeće Haaškog suda.

Taj plan o protjerivanju “remetilačkog faktora”, kako je Tuđman zvao Srbe, provedli su artiljerijskim napadom prva dva dana Oluje: napali su Knin i druge gradaove granatirajući ih tako nasumično da su među stanovništvom izazvali paniku, pa su ljudi u strahu pobegli i zauvijek napustili svoje domove.

Ono što je uslijedilo poslije, ubojstva, pljačke i palež, to nije bilo unaprijed smisljeno, ali se moglo očekivati, piše Haag, a cilj svega bio je spriječiti povratak Srba, što je osigurano kasnijim diskri-

minacijskim mjerama hrvatske Vlade, koja je dvjema uredbama oduzela imovinu odbjeglim Srbima planirajući njihove kuće pokloniti koloniziranim bosanskim Hrvatima.

Na Brijunima su uz Franju Tuđmana bili ministar obrane Gojko Šušak, general zbora **Anton Tus**, generali **Pavao Miljavec**, **Miljenko Crnjac**, **Luka Džanko**, **Željko Glasnović**, **Marijan Mareković**, **Petar Stipetić**, **Josip Lucić**, **Imra Agotić**, admirali **Ante Budimir** i **Davor Domazet** i brigadir **Mirko Norac**. Gotovina i Markač također. Zašto su samo oni optuženi?

Nije dr. Franjo Tuđman morao osobno biti optužen da bi se sudilo njegovu projektu. Krajina je zasuta lažnim lecima kojima se srpsko stanovništvo poticalo na bijeg, otvoreni su im koridori za izlazak, a predsjednikova poruka da ostanu nije zvučala umirujuće, nego prijeteće. Većina srpskog stanovništva je otišla: za to će danas konačnu kaznu saslušati šef specijalaca i zapovjednik jednog od dva operativna sektora u operaciji Oluja.

Haaška presuda će najglasnije odjeknuti u javnosti, ali najveći posao u zatvaranju ratnog poglavlja hrvatske povijesti obavljaju domaći sudovi: **Glavaš** služi kaznu za zločine u Osijeku, **Merčep** tek čeka na presudu za zločine iz 1991. Oni prvi, poput **Norca**, već izlaze iz zatvora. Lora, Sisak, Kerestinec - diljem Hrvatske, manje ili više uspješno, lokalni sudovi čiste zajedničku prošlost od zločina i nepravde.»

(Jutarnji list, elektroničko izdanje, 16. XI. 2012., uoči proglašenja presude Markaču i Gotovini. Tekst je odmah povučen s mrežne stranice dnevnika.) •

KOJE ZEMLJE NISU BILE POD BRITANSKOM VLAŠĆU?

Sjajna je povijest *carstva u kome sunce nikad ne zalazi*: travnjaci brižno uzgajani stoljećima, popodnevni čaj, dostoјanstveno držanje i prijezir prema ostalomu svijetu, napose prema kontinentalnoj Europi kojoj će se s Otoka uvijek držati mo-

tanje. Objavio je o tome Stuart Laycock i knjigu pod naslovom koji otprilike glasi *Sve zemlje koje smo okupirali, i onih nekoliko koje nismo stigli (All the Countries We've Ever Invaded: And the Few We Never Got Round To)*.

ralne prodike, govoriti o demokraciji i slobodi. Jer, sve ono što odudara od engleskoga, britanskoga, vrijedno je tek gađenja. Imaju Britanci i pravo na to, s obzirom na to da ima na svijetu naroda i zemalja koji se - začudo - nisu nikad našli pod britanskom vlašću.

Naime, kao što je početkom studenoga ove godine objavio *The Daily Telegraph*, u današnjemu svijetu koji broji mnoštvo država, imade ih više od dvadeset koji ni jednim dijelom nisu bili u sastavu carstva, imali položaj britanske kolonije ili se nalazili pod drugim oblikom dominacije kojoj je središte bilo u Londonu. Svima drugima se ovako ili onako upravljalo iz Bri-

Iz te je knjige spomenuti dnevnik izdvojio nekoliko primjera. Istiće se, recimo, slučaj Islanda koga su britanske snage 1940. okupirale zato što je u ratu htio ostati neutralan, ne želeći stupati uz Veliku Britaniju. (Kad su, recimo, Talijani isto učinili s Grčkom, to je bila okupacija odnosno kršenje međunarodnog prava; kad su Nijemci ušli u Austriju, to je bio skandal, jer je nakon Prvoga svjetskog rata Austrijancima zabranjeno da se plebisцитom pripoji Njemačkoj.) Inačica je to prastare pouke o Jupiteru i volu, ali i pouke o tome, koliko treba držati do tzv. moralnih lekcija koje nam drže oni što bi se trebali sramiti puno više od nas. (L. K.)

OSNIVA SE KLUB PODUPIRATELJA I PRIJATELJA GLASILA *POLITIČKI ZATVORENIK*

Suočeni smo s bolnom činjenicom da će naše glasilo *POLITIČKI ZATVORENIK* prestati izlaziti ako mi bivši hrvatski politički zatvorenici žurno ne učinimo sve što je u našoj mogućnosti, da ga spasimo. Država, za koju smo robjali, zapravo vlastodršci, ne daju odgovarajuću potporu, a glasilo samo od pretplate ne može izlaziti.

Na posljednjoj sjednici Vijeća HDPZ-a, a na poticaj nekoliko članova, podržana je i preporučena akcija da se utemelji pri Središnjici i Vijeću Klub prijatelja i podupiratelja glasila *POLITIČKI ZATVORENIK*.

Ako jesmo ono što mislimo da jesmo, i kako se predstavljamo javnosti, rodbini i prijateljima, onda moramo pod svaku cijenu i uz odricanje spasiti *POLITIČKI ZATVORENIK* te mu omogućiti daljnje izlaženje, jer razlozi za njegovo izlaženje možda su danas jači nego prije kad smo ga pokrenuli. Zbog istine koju godinama objavljujemo i odnosa prema domoljublju i Hrvatskoj kao jedinoj nam državi, mnogima smetamo i nismo, ne samo omiljeni, nego ni poželjni. Istina boli, ali bez istine nema budućnosti nama i našim potomcima, a i opstanak države dovodi se u pitanje.

Zato molimo i pozivamo sve čanove HDPZ-a, prijatelje, zagovornike istine da se pridruže i podrže ideju i akciju o Klubu podupiratelja i prijatelja glasila HDPZ-a *POLITIČKI ZATVORENIK*.

Osobito apeliramo na bivše hrvatske političke uznike koji imaju malo veće, nadprosječne mirovine, da jednokratnom godišnjom donacijom od 1.000,00 (tisuću) kuna omogućimo glasilu da i dalje izlazi. Imamo toliko da to možemo učiniti. Ovom akcijom odajemo i priznanje i zahvalnost glavnom uredniku Tomislavu Jonjiću koji to radi na najbolji mogući način i na zavidnoj razini.

Ovim oglasom pozivamo i predsjednike podružnica HDPZ-a da se aktiviraju jače u ovoj akciji i pomognu oko oživljavanja Kluba te da zainteresiranim dadu upute te im omoguće kontakt sa Središnjicom. Javite se na telefone 01-461 5437; 4615 438 ili elektroničkom poštom na hdpz-sred@hdpz.t-com.hr, gdje će dobiti detaljan naputak, a donaciju uplatite na žiro račun 2503007-1100009317 kod Volksbank Zagreb s naznakom „potpora za P.Z.“

Nadamo se i vjerujemo u našu odanost udruzi i istini, da ovaj apel ne će ostati glas vapijućeg u pustinji. Pokrenimo se, došao je pravi čas svjedočenja tko smo i što želimo. Hvala na odazivu!

OTVORENO PISMO VIJEĆA HDPZ-a DRŽAVNOM VRHU

Vijeće Hrvatskoga društva političkih zatvorenika upućuje

OTVORENO PISMO

PREDsjEDNIKU REPUBLIKE Dr. IVI JOSIPOVIĆU
PREDsjEDNIKU HRVATSKOG SABORA JOSIPU LEKI
PREDsjEDNIKU VLADE RH ZORANU MILANOVIĆU
PREDsjEDNICIMA PARLAMENTARNIH STRANAKA
UREDU VLADE REPUBLIKE HRVATSKE ZA UDRUGE
ZAKLADI CIVILNOG DRUŠTVA REPUBLIKE HRVATSKE

Poštovana gospodo!

Na 6. sjednici Vijeća HDPZ-a održanoj 26. listopada 2012. godine u Zagrebu, donijeli smo odluku da se javno obratimo Naslovnicima, tj. državnom političkom vrhu, predsjednicima parlamentarnih stranaka i udrugama civilnog društva. Svjesni smo brojnih obveza naslovnika, no prisiljeni smo na ovaj čin jer nam je kao udruzi ugrožena opstojnost. A imperativ nam je – opstati.

Navest ćemo vam ukratko razloge našeg postojanja i želje za opstankom.

Nekoliko rečenica o nama:

Ustanovljeni smo 1990. godine, istodobno sa stasanjem hrvatske države. Za razliku od svih drugih udruga koje su okupljale ljudi istovjetnih afiniteta, kako društvenih tako i političkih, nas je objedinila tragična činjenica da smo svi mi kao pojedinci bili žrtve jugoslavenskoga odnosno komunističkoga represivnog sustava sve od 1918. pa do 1990. godine. Svi smo mi bili sudjeni po ondašnjim zakonima za kaznena djela protiv naroda i države. Ro-

bijali smo po jugoslavenskim kazama-tima, bili maltretirani i mučeni. Po isteku izdržane kazne, kazna se nastavljalala u „slobodi“ s nametnutom nam anatemom neprijatelja, nemogućnošću zaposlenja, ili eventualnim zaposlenjem niže rangiranog radnog mesta u odnosu na osobnu kvalifikaciju.

Kod toga treba priznati da smo mi zaista počinili, prema ondašnjim zakonima, kaznena djela, jer smo pojedinačno ili u grupama djelovali na rastrojstvu jugoslavenskoga represivnog sustava i izdvajajući Hrvatsku iz tog „zagrljaja“ kao slobodne, neovisne, demokratske države.

Mi smo taj san 1990. godine i doživjeli. Pretpostavljamo da ni jedna relevantna društvena skupina u našoj zemlji nije s tolikim ushitom doživjela ostvarenje hrvatske slobodne države kao mi, što je i logično.

Utemeljenjem udruge bivših političkih zatvorenika oslobodili smo se okova anatemiziranih građana. Uspostavom hrvatske države postali smo konačno ravnopravni. U teškim dani-

ma Domovinskog rata, hrvatska država, u skladu sa svojim skromnim mogućnostima, valorizirala je materijalno naše robijanje s 52 kune po danu tamnice i priznala nam mirovinski staž za vrijeme nezaposlenosti.

No, cilj naše udruge je bio i ostao daleko veći od materijalne naknade za stradanja. Željeli smo prvenstveno svjedočiti o tim vremenima. To želimo i danas. S tom namjerom od početka smo ustanovili mjesecnik „Politički zatvorenik“, koji izlazi već 22 godine.

Ovo pismo objavljujemo u njegovu 248. broju.

Uz „Politički zatvorenik“ objavili smo oko 60 knjiga. Sve te knjige, kao i naš časopis, nisu ništa drugo nego povijesno svjedočenje živih ljudi o jednome tragičnom vremenu i jednome neljudskom sustavu. Pretpostavljamo da je to za demokratsku hrvatsku državu velika, odnosno neprocjenjiva vrijednost.

Da bismo opstali u toj namjeri, potrebna nam je državna finansijska potpora. To je stvarni razlog zašto se obraćamo i samomu državnom vrhu. Naime, lako je uočiti da smo u raspodjeli sredstava za rad udruga civilnog društva diskriminirani ili bolje rečeno – otpisani. Obuzeo nas je opet nekadašnji osjećaj građana drugog reda. Još do prije godinu dana dobivali smo neka sredstva od Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi. Ove godine nismo dobili ništa.

Sudjelovali smo na natječajima Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva, ali smo redovito odbijeni s veoma neuvjerljivom argumentacijom. Na posljednjem natječaju Ministarstva kulture za potporu našem mjesečniku, opet smo odbijeni. Od vladina Ureda za udruge smo također odbijeni. Natjecali smo se za sredstva Europske unije pod nazivom „Europa za građane“ na natječaju „Aktivno europsko sjećanje“. Ništa! Ti europski projekti su predviđeni za odavanje počasti žrtvama komunizma, očuvanju memorijalnih centara i arhiva koji dokumentiraju događaje o stradanju u komunističkim režimima.

Nameće se temeljno pitanje: Koja je to udruga u Hrvatskoj bliskija navedenim uvjetima od HDPZ-a?

Mi pretpostavljamo koji je razlog izostanka sredstava Europske unije: kriterij, odnosno upitnik prema kojem se dodjeljuju sredstva EU-a su pisani upitnici, koje vjerojatno valoriziraju tijela Republike Hrvatske i preporučuju kome sredstva dodijeliti.

Da bismo opstali, ili bolje rečeno da bi opstao časopis „Politički zatvorenik“ koji se radi volonterski bez naknade, osim troškova tiskanja i poštanskih troškova, potrebno je oko 200 tisuća kuna godišnje. Polovicu tog iznosa možemo pokriti iz pretplate naših članova.

Upućujemo Naslovnike na internetski razdjel sredstava koji hrvatska država izdvaja za nevladine udruge. Poštjući sve udruge, mi ne želimo ništa drugo nego usporednu analizu. Slobodni smo izraziti sumnju u tzv. Novu pravednost, koja je npr. omogućila udruzi „Documenta“, odnosno Vesni Teršelić, apanažu od 7 i pol milijuna kuna za tobožnje istraživanje zločina, dok HDPZ, čiji su članovi robjali i patili za Hrvatsku, nisu od svoje države dobili ništa.

Stoga upućujemo ključno pitanje predsjedniku Republike i ostalim Naslovnicima: Čime je Vesna Teršelić zaslужila tako ogromnu apanažu i oddiže predsjednika Republike, a čime je HDPZ zasluzio kaznu?

Mi pretpostavljamo koji su kriteriji za vrijednovanje Documente i HDPZ-a, ali bismo željeli čuti i službeni odgovor.

Mačuhinski odnos prema nama, bit ćemo iskreni, pobuđuje našu sumnju da smo i dalje žrtve preživjelih ostataka onih koji su nas sve od 1918., a poglavito onih od 1945. godine kvalificirali kao društvene neprijatelje, ili još konkretnije – ustaše.

Činjenica doduše jest, da HDPZ nije

u udvaračkoj poziciji prema aktualnoj vlasti. Mi smo svoj politički svjetonazor davno izbrisili u jugokaznionica ma i ne kanimo ga mijenjati. Nama crvena zvijezda petokraka nije simbol slobode i demokracije nego simbol zločina. No, naš ideološki nesklad s aktualnom vlašću smatramo obogaćivanjem, a ne osiromašenjem demokratskih standarda.

Tu treba dodati, da usprkos političkim razlikama, mi poštujemo hrvatsku vlast jer je ona izraz demokratske volje većine hrvatskog naroda, a to je baš onaj cilj za koji smo mi robjali.

Stoga se iskreno nadamo da će hrvatska država odagnati našu sumnju da nam se opet ponovno u našoj državi gura u rezervat – nepočudnih. •

VELIKA POBJEDA I MALI POLITIČKI TRGOVCI

Oslobađajuća presuda generalima **Markaču** i **Gotovini** nesumnjivo je najvažnija pravna i politička pobjeda koju su Hrvati ostvarili u posljednjih petnaestak godina. Žalbeno vijeće Međunarodnoga kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) nije samo utvrdilo da su godinama u pritvoru čamili nedužni ljudi, niti je tek potvrđilo inače apsolutno neprijeporno načelo međunarodnoga prava prema kojem je Hrvatska imala pravo i oružjem spriječiti terorističke napadaje te osloboditi dijelova svoga okupiranog područja, nego je moglo da se još jednom pokaže pravo lice i Hrvatske i hrvatskih političara.

Prava erupcija oduševljenja koje je istog trenutka preplavilo hrvatske zemlje i hrvatske zajednice u iseljeništvu nesumnjivo je bila pravi šok za sve one koji su se ponudali da je petnaestak godina svakodnevnog ponižavanja i ustrajnog nastojanja da se nacionalna svijest obezvrijedi i amputira, ipak urodilo plodom, i da je nacionalni zanos 1990.-1995. bio, iz njihove perspektive, samo posljedica spletu nepovoljnih okolnosti u vrijeme modernoga *proljeća naroda*, kad su milijuni demonstrirali Bukureštu i Berlinu, u Pragu i u Moskvi, i koji se nikad više ne će ponoviti.

Još veći šok morali su biti oni - doista povijesno važni - zviždaci kojima je zagrebački Jelačićev trg spontano uzvratio na prve riječi generala Gotovine, one kojima

Piše:

Tomislav JONJIĆ

se zahvalio predsjedniku Republike i aktualnoj vladu. Nisu oni, doduše, donijeli ni skandalozni Ustavni zakon o suradnji s međunarodnim kaznenim sudom; nisu oni presudno odlučivali ni pri imenovanju onih ustavnih sudaca koji već više od petnaest godina otklanjavaju odlučivati o ustavnosti tog propisa (istodobno servilno usvajajući zahtjeve trgovackih lanaca da se protuustavnima proglose one odredbe Zakona o radu kojima se ograničavao rad nedjeljom); nisu oni - u tehničkom smislu - ni *locirali*, *identificirali*, *uhitili* i *transferirali* generale. Ništa od toga oni nisu učinili, ali javnost vrlo dobro znade, i još više osjeća, da bi oni sve to, pa i više od toga, učinili da dokažu svoje slaganstvo, uslijed čega ni ti zviždaci nisu bili neumjesni i promašeni.

No, ti su zviždaci i generalu Gotovini pokazali da i kredit koji on uživa - a takav valjda nije uživao nitko u posljednjih petnaest godina - ima svoje granice, i da puk (makar na osobnoj razini suošjeća s ljudima koji su bili nepravedno pritvoreni, ozloglašeni i proganjeni), u prvom redu slavi nacionalnu pobjedu. To je ono što nikad nije dovoljno naglašavati! Jer, bilo je u našoj povijesti ljudi, stranaka i pokreta koji su krivo iščitavali znakove vremena i glasova masa, pa su pomicljali kako Hrvati poistovjećuju pojedince i stranke s narodom, te su na tome gradili konstrukcije o nekakvom legitimitetu i pravu na odlučivanje o nacionalnoj sudbini. Svi koji su tako pomislili, ljuto su se prevarili, vrlo brzo se suočivši s činjenicom da su Hrvati htjeli i da hoće vlastitu državu, pa da stranke i pojedince (makar se oni zvali «vođama») prihvaćaju i podupiru samo toliko i samo dotle dok oni zastupaju tu težnju, a čim joj se iznevjeri, da dojučerašnji «vođe» atrofiraju kao bolesno tkivo. Zato bi bilo tragično da i danas doživimo isto, pa da se ljudi i događaji koji simboliziraju vrhunce nacionalnog ponosa i pobjede, možda i nehotice izvrgnu u instrument političke manipulacije.

Danas, desetak dana poslije drugostupanjske presude, jasno se razaznaje kako osobite ambicije u tom smjeru pokazuju predsjednik **Josipović**. Dok vrh vodeće oporbene stranke jedva prikriva nelagodu u suočavanju s oslobođenim generalima (pa **Vladimir Šeks** poručuje Gotovini da mu želi osobno, u četiri oka, razjasniti tobožni nesporazum oko onoga *locirati*, *identificirati*, *uhititi* i *transferirati*, a **Tomislav Karamarko** se unaprijed ispričava, tumačeći kako *može svakom pogledati u oči*), Josipović koristi situaciju da zapravo nema političke odgovornosti ni danas, kad je predsjednik države, kao što

Theodor Meron, predsjednik Žalbenog vijeća

ju nije imao ni one znamenite 1996., kad je s nekog mesta - znamo s kojeg - dobio *befel*, da priredi načrt teksta ustavnog zakona koji će «omogućiti potpunu suradnju s MKSJ-om». Josipović je priredio upravo takav zakonski tekst, i upravo takvoga su izglasovali oni koji su kasnije s generalom **Bobetkom** (koji je također glasovao za baš takav zakon, dijeleći lekcije oko sebe kao šamare!) *kupili kestenje* ispred Bobetkove kuće, oni koji su bučno negodovali na splitskoj rivi, kao i oni koji su se godinama prostirali ispred **Carle del Ponte** poput prostirke na kakvoj provincijskoj tržnici.

General Markač na Trgu bana Jelačića

Danas su svi kao sve zaboravili i nitko kao ništa ne pamti. Jedino Josipović traži način kako kompenzirati slom svoje *regionalne politike*, nakon što je njegov *najbolji prijatelj Boris Tadić* otplovio u političku ropotarnicu, **Toma Grobar** pokazuje da je svjestan kako spremnost na suradnju s Hrvatskom i priznanje gubitka Kosova u srpskoj javnosti zapravo znače sigurnu političku smrt, a ni **Miloradu Dodiku** ne ide baš najbolje, makar nas bosansko-hercegovačko izdanje zagrebačkoga *Večernjeg lista* uvjeravalo da je u Dodikovu slučaju gubitak glasova i mandata, po nekoj čudnoj dijalektici, zapravo - pobjeda.

I dok mu kola idu nizbrdo, Josipović traži pojaz za spašavanje. Čini to očajnički do te mjere da je 16. studenoga 2012. na Pantovčaku ugostio i čitavu svitu tzv.

umirovljenih generala, šaroliku skupinu pojedinaca različitih pogleda i svojstava, koji su - na čuđenje zadnjih naivčina - jedva dočekali da ih se pozove tamo gdje služe na slavu i na diku onima koji su ih do jučer ponižavali. Oni se, kao u Kani Galilejskoj, iz umirovljenih generala i paraobavještajne zajednice tamo pretvorile u prave pravcate generale, s čašom šampanca u ruci i umiljatim pogledima upravljenima drugu predsjedniku. U odnosu na svoje srpske prijatelje, Josipović je ipak u nesumnjivoj prednosti: generali koje je doveo da uzveličaju predsjednika, pravomoćno su oslobođeni; Dodik je razdragoj srpskoj masi mogao trijumfalno pokazati ipak osuđenu **Biljanu Plaviću**, a Boris Tadić se srdačno grlio s **Veselinom Šljivančaninom** nakon što je ovaj pušten poslije dvije trećine izdržane

kazne. No, dok je hrvatska javnost tada ostala prikraćena za vijesti iz «regiona» (da se ne bi previše sablaznila, pa se možda upitala, s kim to prijateljuje predsjednik Republike Hrvatske, i s kim to mi «uspostavljamo suradnju»), srpska je javnost preplavljenja - i ogorčena - vijestima iz Hrvatske koje su uslijedile 16. studenoga. Možda se zato generalu Gotovinu učinilo zgodnim da preuzme ulogu propovjednika, i da pozove Srbe na povratak u Hrvatsku?

U čitavu tome tužnom igrokazu koji se odvija iza kulise iskrenoga, posve nepatvorenoga narodnog oduševljenja, postrance je ostalo haško sudište koje su od jednom počeli naivno slaviti oni što su ga do jučer bezrezervno kudili. Usprendno s time, oštro ga počinju kritizirati njegovi aktivisti i plaćeni podupiratelji, koji više i ne primjećuju da time manifestiraju kako doživljavaju tu instituciju. Jer, svi oni koji skoro dva desetljeća trube o tome kako je MKSJ *instrument zakonitosti i prava*, svojim kritikama nakon oslobađajuće presude Markaču i Gotovini pokazuju da ga u prvom redu shvaćaju, prihvataju i koriste kao *instrument politike*. A mi se polako navikavamo na to da MKSJ, tobože, nije osudio nijednoga Hrvata. Oni naši sunarodnjaci koji tamnuju već više od jednog desetljeća, polako i neopozivo prestaju biti našim sunarodnjacima, a tek će se vidjeti što će biti u postupku protiv tzv. hercegovačke šestorice, postupku koji se u hrvatskoj javnosti posve nezasluženo i očito sasvim organizirano podcjenjuje i ignorira, a u kome je i hrvatski državni vrh također optužen za sudjelovanje u zločinačkom udruženom pothvatu...•

GOLI OTOK DANAS

Što reći danas, nakon posjeta bivšoj kaznionici i logoru Golum otoku, zrcalu komunističkoga režima bivše države?

Dana 20. listopada ove godine, na nagonov prijatelja i bivšeg robijaša **Andelka Mijatovića**, skupina starih znanaca iz Zagreba, Varaždina, Imotskog i Rijeke posjetila je Goli otok. Dođosmo, vidjesmo i - danas kad sam zamoljen od predsjednika naše udruge, **Alfreda Obranića**, postavljam sebi i svima: što napisati? Što vidjesmo? Kako nas se viđeno dojmilo i što taj posjet, nama koji provedosmo na Otku dio mladosti, danas znači?

Prije mnogo godina napisah knjigu ...*bio jednom jedan otok... Goli otok...* i držah je godinama u ladici, gotovo zaboravljenu, a objavih je prije pet godina. I dobro sam naslovio knjigu. Bio je jednom tamo Goli otok, on je i danas tamo, i nije. Onog otoka, pogotovo onoga iz njegove prve dvije faze, nema, a ono što je ostalo, toliko je devastirano i uništeno, da sasvim ozbiljno postavljam pitanje, što je bio veći zločin: ono što tamo činiše komunisti u preodgoju svojih članova i svojih protivnika dvadesetak godina, ili ovo što učiniše kad su koncem osamdesetih odlučili zatvoriti kaznionicu i uništiti je, da se ne može gotovo ništa prepoznati.

Što učiniše s Petrovom rupom, s famoznom Žicom, objektima „101“ i „102“, sa zgradom uprave, s hotelom i restoranom u kojem su boravili upravljači, što učiniše s „betonom“, „stolarijom“, kamenolomima i ostalim industrijskim objektima? Ovo što danas vidjesmo i teško prepoznamo, govori o zločinu nakon onog zločina koji činiše nad nama u ona vremena. To ilustrira samo donekle tek jedan trenutak patnje moja *Pjesma o kamenu*.

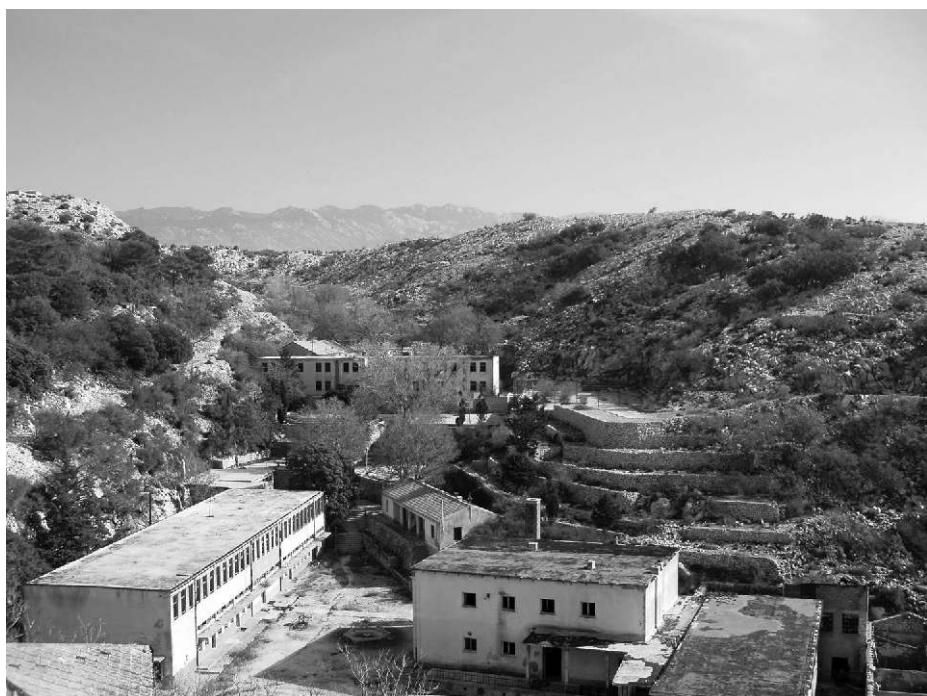
Kamen na kamen
k a m e n
kamen na kamen
opet samo kamen
razbijen srcem, okom i krvavim prstima
on osta samo kamen
premješten iz hrpe u hrpu
on opet . . . samo kamen
razderanim prstima ga gladim
on opet . . . samo goli kamen...

Piše:

Andrija VUČEMIL

... šapće mi sudrug u patnji:
Oprez! Pazi da te ne pretvore
u kamen...
U muci jedva istisnem kroz zube:
Moli se da i sam
ne postaneš
k a m e n!

ko igralište. Kako pokazati i objasniti us troj samica izolacije na Objektu „102“? Nema samica, nema rešetaka, nema ničeg što bi moglo posvjedočiti o onomu što se tamo događalo. Drugovi su se pobrinuli da se materijalni dokazi što je više moguće unište, pa ne čudi prigovor jednoga mog riječkog prijatelja, da nas nekoliko koji smo tamo robijali, o istoj stvari govorimo različito. Rekoh mu da smo tamo bili davno, davno, prije pedesetak godina, a

"Žica" na Golome u jesen 2012. godine

I tako iz dana
u dan samo
kamen
kamen
kamen
dok iznad nas samo nebo plavo
i oko nas modro more
a na nama kamenje i k a m e n ...

što je s vjetrom gore
vapi ljuta stijena u naručju mome
ne znam ništa reći ali ni uteći
usudu tvome niti mome ...

Kako objasniti prijateljima koji požješte vidjeti Goli, da Petrove rupe koja je inspirirala ove stihove, više nema. Ona je sada prekrasno, kamenom obzidano tenis-

ovo što je ostalo od Golog, nije onaj naš Goli otok, pa su i opažanja i komentari različiti.

Ali usprkos komunjarskim namjerama nije sve uništeno. Ostali su neki objekti koji su se mogli, da nam preobraženi i u demokratske stranke dobro preustrojeni komunisti dopustiše, pretvoriti u međunarodno središte za duhovnu obnovu proganjanih iz cijelog svijeta i utočište za njih, a i za institute koji bi se bavili proučavanjem totalitarnih sustava i svih vrsta i iz svih povijesnih razdoblja. Ne dadoše nam drugovi da te namjere oživotvorimo i učinimo nešto za Hrvatsku na višoj i svjetskoj razini.

Za kraj ovog izvješća citirao bih drugu pjesmu koja govori o sjeni jednog duha koji luta ovim prostorima:

Na Goli pedesetak godina kasnije: Zlatko Mubrin, Dinko Jonić, Andrija Vučemil i Alfred Obranić

Bio jednom jedan otok...

Bio jednom jedan otok ...
usred mora
kraj obzora
ispod gore Velebita ...

Bio jednom jedan čovjek
koji čovjek
čovjek kamen
znao reći samo amen
pa sve bude kako bude
u kamenje vode ljudi....

Bio jednom jedan otok ...
... Goli otok
usred mora kraj obzora
mene često bura pita
tko se skita tako plaho
vrletima Velebita ...
More veli ...
sjena vela, vela sjena onog Tita
traži oprost, traži mira ...
... grmi nebo, huči more, tutnji kamen:

Nek se skita neka pita
gdje su kosti umorenih,
gdje su ruke, gdje su noge,
gdje su oči, gdje su uši,
gdje sakriše tako mnoge
umorene zatočene...

... kad ih nađe pa postroji,
pa pobroji,
pa kad kaže oprostite, mili moji
i hodite kuda želi koji poći ...

možda kletva i popusti
pa se smiri u kamenu ko kumiri,
ali nikad zaboravit ne će kamen
da u njemu čuči a m e n ... •

PUBLIKACIJE KOJE SE MOGU NABAVITI U HRVATSKOM DRUŠTVU POLITIČKIH ZATVORENIKA (Zagreb,

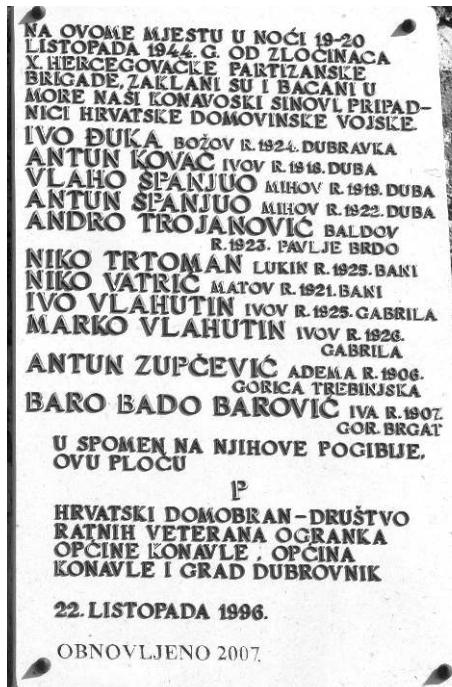
POLITIČKI ZATVORENIK 2006.-2008. - svi brojevi časopisa (166-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 1 CD	50 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-2008. - svi brojevi časopisa (1-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 4 CD-a	200 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 2003.-2005. - svi brojevi časopisa (brojevi 130-165) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja (staro izdanje) - 1 CD	30 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-1997. i 1998.-2002. - svi brojevi časopisa (brojevi 1-129) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 2 CD-a	60 kn
Ivo BJELOKOSIĆ: Svečenik matični broj St. Grad. 2019, HDPZ Podružnica Dubrovnik, 2002.	80 kn
Kaja PEREKOVIC: Naše robijanje, RINAZ Rijeka, HDPZ Zagreb, 2004.	150 kn
Skupina autora: Hrvatske žene u okovima i pjesmi, Riječki nakladni zavod Rijeka, 1997.	80 kn
Bruno ZORIĆ: Svjetlo i sjene (pjesme), HDPZ Podružnica Zadar, 2000.	40 kn
Slavko MILETIĆ: Za dostojanstvo i slobodu, HDPZ Mostar, 2006.	80 kn
Zatajena grobišta i prešućene žrtve Drugog svjetskog rata i porača u Karlovačkoj županiji, Izd. HDPZ - Podružnica Karlovac, 2007., tvrdi uvez, 450 str.	140 kn
Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraću, Izd. HDPZ - Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, 2007., tvrdi uvez	150 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: Dr. Niko Koprivica gradonačelnik Dubrovnika, žrtva i mučenik sa Dakse, HDPZ - Podruž. Dubrovnik, 2009., 72 str.	50 kn
Mijo JURIĆ: Osamnaesto proljeće (Uspomene na godine tamnovanja), HKD sv. Jeronima, Zagreb, 2009., tvrdi uvez, 312 str.	100 kn
Prilozi za povijest Domovinskog rata u Đakovu i Đakovštini, prir. Ivo Tubanović, Igor Švakra, Pero Šola, Dragutin Hajnić, Zorica Balog, Maja Majbaum i Sanja Rogoz-Šola, izd. Hrvatsko društvo logoraša srpskih koncentracijskih logora Ogranak Đakovo i HDPZ Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 528 stranica	150 kn
Žrtve Drugoga svjetskog rata, porača i Domovinskog rata na području župa Dobreći, Jajce, Koričani, Ključ, Liskovica, Podmilače i Varcar Vakuf – Mrkonjić Grad, prir. Ivo Tubanović, Stipo Pilić, Ivo Aščić, Mirko Blažević, Mara Crmoja, Zdravko Žunić i Branko Bungić, izd. 2B multimediaPrint, Nova Bila, 456 stranica, tvrdi uvez	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPD Stara Gradiška: mučilište i gubilište hrv. političkih zatvorenika, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, broširano, 302 str.	100 kn
Božidar Božo KOVAČEVIĆ: Križni put dugačak pet godina 1945. – 1950. (Svjedočenje o vremenu), HDPZ - Podruž. Karlovac, broširano, 103 str.	40 kn
Slavko RADIČEVIĆ: Tri zla dvadesetog stoljeća na tlu Hrvatske, Vlastita naklada – sunakladnici; HDPZ i HDPZ Podružnica Rijeka 2010., tvrdi uvez, 351 str.	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPD Lepoglava, mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika, drugo, dop. i proš. izdanje, HDPZ, Dubrovnik, 2010., broširano, 304 str.	100 kn
Mato LUKAČEVIĆ: "Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti", Matica Hrvatska - Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 408 str.	100 kn
Damir BOROVČAK: "GVOZDANSKO, Hrvatsko velejunaštvo bez svjetskog uzora", Zagreb 2012.	120 kn
DVD Huda Jama - Rudnik Barbara - komunistički zločin 1945.	20 kn

.

KOMEMORACIJA NA ORSULI

U povodu 68. obljetnice 'krvavoga komunističkog pira' na stratištu Orsule, prisjetili smo se trinaestorice ubijenih domobrana.

Nažalost nitko od popisanih sa spomen ploče nije imao prilike preživjeti... nitko osim **Marka Trtomana** koji se oslobođio žice kojom je bio svezan, neopazice se izvukao iz barake, iz ruku nemilosrdnih

koljača na Orsuli, izbjegavši tako sigurnu smrt, dana 19. listopada 1944. godine. Zahvaljujući njemu *Istina* o počinjenom zločinu nije ostala komunistička tajna kao mnoge druge. Ali trebalo je proteći predugih 50 godina kako bi se javno oplakali ubijeni te obavila komemoracija na Orsuli, koja je dostojanstveno zamijenila tih pojedinačne molitve u krugu članova obitelji ubijenih domobrana.

Tijekom svoje burne prošlosti Dubrovnik je prednjačio, bio prvi, bio najbolji, bio ponos i perjanica trgovine i pomorstva, graditeljstva i umjetnosti, diplomacije i neovisnosti, svoje male, a tako velike Republike, koja je uspješno odolijevala svim onodobnim vojskama i osvajačima. Zastava slobode, „Libertas“, vjhorila se sve do dolaska tzv. 'osloboditelja' Dubrovnika iz listopada 1944. godine, a tada...

Na istočnom ulazu u Dubrovnik, na predjelu zvanom Orsula, likvidirana je

Piše:

Željko KULIŠIĆ

skupina mladih Konavljan, tek mobiliziranih pripadnika hrvatske vojske, koji su bili zarobljeni od strane jugoslavenskih partizana, pripadnika 10. hercegovačke brigade u Komolcu u Rijeci Dubrovačkoj. U noći 19. listopada 1944. nesretni su domobrani iz zatvora u Karmenu bili ukrcajni u kamione i odvedeni na Orsulu, gdje su ih smjestili u drvenu baraku na proširenju, te ih po dvojicu izvodili, klali i bacali preko zida niz padinu. Danima nakon tog strašnog zločina mrtva su tijela plutala po moru, ispred gradskih mira.

Partizanski zločin na Orsuli bio je zapravo preteča Bleiburga i Križnih putova za stotine tisuća likvidiranih Hrvata u Titovoj umjetnoj tvorevini, koja ne zavrjeđuje ni ime da joj se spomene.

Kroz pedeset godina terora, moći i vlasti, komunisti nisu izdali svoje nadređene. Nisu odali nijedno mjesto pogubljenja, masovnu grobnicu, ni stratište, a kamoli da bi istražili ili obilježili mjesta svojih zločina na širemu dubrovačkom području, poput Orsule, Dakse, Montovjerne, Boninova, Domobranskoga groblja, ili neke od brojnih jama na otocima Jakljanu, Korčuli, Mljetu. Nema nikakve razlike među zlikovcima i zločinima, surovost

mafijaških likvidacija iz filmova i stvarnosti 'komunističkih oslobođanja'.

Za neprijeporno počinjene zločine nitko nije odgovarao, iako su podignute brojne kaznene prijave kod državnog odvjetništva. Isto tako i pred dubrovačkim pravosuđem i dalje leže prijave i tužbe protiv 'nepoznatih počinitelja' za nebrojene zločine počinjene na širemu dubrovačkim području tijekom i nakon Drugoga svjetskog rata.

Uzalud i požurnice.

Opet komunistička, poput mafijaške 'omerte'. S pravom se pitamo, do kada će to trpjeti moja draga Domovino!?

Ni danas, 68 godina od zločina, nema sučuti, nema kajanja. Savjest ne poznaju, jer je jednostavno nemaju. Komemoracije i uljudno odavanje počasti nevinim žrtvama ne prihvacaјu. I dalje nas dijele na 'naše i vaše'. Univerzalno za selektivno. Mrtvi, i manje mrtvi. Neprocesuirani zločini, kao nagrada za odanost 'jugoslovenstvu'!

I opet se pitam 'dokad će saginjati glavu, draga moja Hrvatska'?

A njima, svima palim za Domovinu: 'Laka im bila hrvatska zemlja'!

S nama su!

Uz domobranski pozdrav, za Hrvatsku – uvijek! (Predsjednik udruge ratnih veteranova Hrvatske, Hrvatski domobran - ogranak Dubrovnik, Željko Kuljić)

NEMOJTE SLUČAJNO U BJELOVARU REĆI DA ZNADETE GDJE JE BILA OZN-a

Otišao sam 22. rujna 2012. u Bjelovar. Parkirali smo auto blizu ženskog placa kod stare pučke škole. Kad sam se vraćao s placa prema parkiralištu, doživio sam nešto nevjerojatno! Kroz misli proletio mi je jedan odlomak iz zapisa o Južnoj ulici:

Odmah po dolasku 'oslobodioca' 1945. u Bjelovar, iz stanova su izbacivali žene i djecu oružnika. Kod Puhlovićke u Južnoj ulici dolazi pun kamion stvari. To njezina rođakinja spašava imovinu iz svog stana u blizini pučke škole. Njoj je Narodni odbor dopustio da uzme svoje stvari. Kaže ona mojoj mami: Vaš muž mi tovari stvari, idem sada ponovno. Može netko od Vas sa mnjom. Kažem mami: Idem ja. Želio sam vidjeti tatu. Znači, živ je! Legao sam u kamion, dvorišna vrata OZN-e se otvaraju i ja se prošvercam u OZN-u. Stvarno dolazi tata i nosi ormare. On radi u radnoj grupi u kuhinji OZN-e.

Nakon toga on me strpa u ormari i ja sretno izidem iz dvorišta OZN-e. Poslije se u gradu otvorio novi korzo. Ljudi se kreću drugom stranom pločnika, jer se uz samu zgradu OZN-e ne smije hodati. Mi smo šetali s mojim malim bratićem u kolicima. Kad smo došli nasuprot podrumskih prozora, rekli smo bratiću da baci zvečku. On je bacio zvečku na pločnik. Kolica su stala. Za to vrijeme dežurni z-

Piše:

Tomislav PICHLER

vorenik koji je kroz prozor podruma gledao na ulicu, pozvao bi mog tatu ili djeda Maksića. Oni bi se pojavili na podrumskim prozorima i tako smo znali da su živi. To se je ponavljalo iz dana u dan.

Kako sam prigodom ovoga rujanskog posjeta bio već blizu nekadašnje oružničke zgrade OZN-e, sad sam se slobodno prošetao pločnikom uz podrumске prozore. Bili su zamazani, prašni, a podrum je stanarima služio kao drvarnica.

Iz stubišta zgrade izide neka žena, pogleda me i zastane. Bilo joj je valjda čudno što neki neznanac bulji u podrumske prozore. Rekao sam joj: Gospodo, znate li da je tu nekad bila OZN-a?

A onda mi ona na moje veliko čudo kaže: Vi ste ustaša!

I odmah odjuri u parkirani auto bjelovarske registracije.

Stao sam zapanjen.

Zar je to moguće čuti?

Da sam gospodu oslovio kao drugaricu, možda bi me proglašila Boškom Buhom!

Dok sam čitao članak **dr. sc. Vladimira Geigera** „O progonu njemačke manjine u Titovoj Jugoslaviji 1945.-1947.“ u našem časopisu br. 240 od ožujka o. g., pročitao sam da se spominje logor Krndija, kod Đakova. Tamo se navodi da je komandant i „upravnik“ logora bio kapetan **Ivan Tomljenović-Cigo**. Logorsku upravu i stražu činilo je 12 do 14 pripadnika Narodne miličije, a od toga su bile četiri žene, koje su prema iskazima logoraša bile najokrutnije. Uz spomenuti tekst, dana je i fotografija navedenog komandanta-upravnika.

U mojoj knjizi *KPD Stara Gradiška-mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika*, na str. 170. opisuje se pogibija **Ivice Štranlingera Josipova**, cipelara osuđenog po Zakonu o suzbijanju nedopuštene špekulacije i privredne sabotaže, što je u jesen 1945. kupio 4 metra kukuruzu i 2 metra brašna bez dozvole, te razne rabljene robe, poput košulje i sl. Tu robu prodao je drugima. Osuđen je i odveden u KPD Lepoglava, a odatle u Zavod za prisilni rad u Sisku. Otamo je navodno pokušao pobjeći, pa je ubijen. U dokumentaciji koja je za osuđenike iz Siska prenesena u KPD Stara Gradiška nalazi se bilješka: „Prema usmenom izvještaju kapetana Tomljenović-Cige imenovani je u bijegu ubijen“.

Prilikom komemoracije nađenih posmrtnih ostataka 500 žrtava ubijenih Hrvata koji su stradali u partizansko-četničkom pokolju kod crkve u Drenovcu i prenošenja njihovih posmrtnih ostataka bliže crkvi, rekao je tom prilikom pok. **Pelikan**, član Komisije za žrtve rata i poraća sljedeće: „Na ovim prostorima osim žrtava likvidiranih za vrijeme Drugoga svjetskog rata, nestale su kolone ratnih zarobljenika poslije rata, koji su tjerani preko Drenovca, a završavali svoj put negdje u provalijama Papuka. Praćen je put jedne kolone zarobljenih hrvatskih vojnika iz Bjelovara preko Đurđevca, Slatine, Voćina i Drenovca. Ta kolona je krenula prema Jankovcu. Cilj joj je bio Papučka Vrhovina, ali tamo nikad nije stigla. Kolonu je zapovijedao partizan Ivan Tomljenović-Cigo, a u ime glavnog štaba kao pratioci bili su: Bogdan Crnobrnja-Tolja, Dušan Čakardić i Pero Playšić.“

Navedena trojica, pod zapovijedanjem Bogdana Crnobrnje, dopustila su mjesnim Srbima u Drenovcu da se iživljavaju nad nemoćnim, izgladnjelim i izmučenim zarobljenicima. Na taj način su likvidirali osatak već prepolovljene kolone.

Zgrada nekadašnje OZN-e u Bjelovaru

ZLOČINCI NA DJELU

Mjesni Srbi predvođeni koljačkom trojkom iz Drenovca: **Dubajićem, Martonovićem i Štulićem** počeli su ubijati zarobljenike. Ubijali su ih uglavnom noževima. To je pričala podvornica milicije u Slatinskom Drenovcu. Zvala se **Soka** (nepoznata prezimena). Muž joj je poginuo u četnici-m ili partizanima, pa se je hvalila da je za to ubila 16 „ustaša“ vilama i bodežom. Govorila je da joj je bodež dao dida **Lazo**, koji je u to vrijeme bio predsjednik M. O. u Slatinskom Drenovcu. Još jedan svjedok priča, da je Soka dočekivala kolone zarobljenika s Križnog puta, koje su prolazile kroz Drenovac i zvјerski ubijala te ljudi. Osim nje, bio je tu i neki **Oljača** iz Mladenovca. U tom društvu bio je neki **Nikola**, star 70 godina, koji se hvalio da su tada likvidirali dosta partizana Hrvata, bivših domobrana, koje su pobacali u vrtace između Drenovca i Jankovca i zatrplali ih zemljom.

Tomljenović-Cigo se, dakle, javlja u tri prigode i djeluje kao profesionalac u mučenju i likvidacijama ljudi. Tko su bili Bogdan Crnobrnja i Dušan Čakardić?

Bogdan Crnobrnja-Tolja bivši učitelj, jedan je od organizatora partizanskog ustanka na području Pakrac. Do tada je bio komandant I. slavonskoga partizanskog odreda i zamjenik komandanta 3. operativne zone. Bio je komandant I. slavonske brigade, da bi kasnije bio šef Titova kabinta. Postigao je čin partizanskog generala i odlikovan ordenom narodnog heroja. Smatraju ga i ubrajaju u najvjernije sluge diktatora Tita. Bio je i ambasador u SAD-u (od 1967. do 1971. godine) te je na kraju postao i sveučilišni profesor u Beogradu.

Dušan Čakardić rođen je 1914. u selu Bokane, kod Čerajlja. Živio je kao poljoprivrednik. U razdoblju prije Drugoga svjetskog rata dolazio je stalno u sukob s vlastima Kraljevine Jugoslavije. Krajem ljeta 1941. uključio se u prvu partizansku ustaničku grupu, koja se formirala kod sela Lisičina. Tim je on jedan od prvih partizana toga kraja. Sudjelovao je 3. listopada 1941. u napadu na ustaško-domobransku kolonu kod Alaginja. Po formiranju I. slavonskog bataljuna on je bio u III. vodu Papučko-krndijske partizanske čete. U tijeku rata bio je borac u jedinicama NOVJ na području Slavonije i rukovoditelj u pojedinih vojno-pozadinskim ustanovama na tzv. oslobođenom teritoriju. Nosilac je spomenice 1941. godine. Po završetku rata živio je u Osijeku, gdje je 1976. i umro.

Piše:

Dr. Augustin FRANIĆ

Eto, u najgrubijim crtama su opisani oni koji su bili spremni na likvidacije tzv. neprijatelja i zato bili promicani sve više što su više okrvavili svoje ruke. Takvi su dospijevali u diplomaciju kao veleposlanici (ambasadori). Sličan im je bio i **Vladimir Rolović**, koji je bio Titov (prijatelj), ambasador u Švedskoj. Poginuo je u okršaju s Mirom Barešićem, kojemu nije bio cilj ubiti ga, nego oteti (Vjekoslav Lasić:

„Miro Barešić“; Zagreb, 2009. g., str. 21, 23, i 27.). Barešić navodi: „Želim napomenuti da smo preko našeg učitelja Stipe Mikulića saznali da je Rolović bio odgovoran za masovne pokolje Hrvata. U Švedsku je došao po zadatku da, kako sam reče jednom zgodom na švedskoj televiziji, sredi tu šaku hrvatskog jada, dakle nas Hrvata koji se nismo stidjeli svoga imena i koji smo spremni boriti se za svoju hrvatsku naciju.“ Rolović je akcije u tom smislu u više navrata i poduzeo kod švedskih vlasti i u švedskoj javnosti.▪

Ruševine crkve u Krndiji krajem 1990-tih

ZLOČIN NE ZASTARIJEVA: GROBIŠTA POPISANA - ZLOČINCI (NE)POZNATI!?

Ako je zaista naša "mlada i slobodna" država Hrvatska nastala slučajno, kako dubokoumno komentira predsjednik (po istoj logici: slučajni!) naše vlade - onda su i žrtve rata i porača – rezultat neke *slučajnosti*, pa je ukidanje postojeće Komisije za žrtve nastale u to vrijeme, također „slučajna potreba“.

Je li baš tako ili tako ne bi smjelo - na žalost ne odlučujemo mi dobromanjerni građani - već "samoproglašeni lideri" jugoistočnog "regiona", koji svesrdno nastoje, da i naši susjedi ili "komšije" dođu u društvo naše sve razjedinjenije Europske unije... Sva sreća da su se prije naše sadašnje "slučajnosti" pojavila dva teksta ili

Jazovka - danas

popisa ratnih zločina na našim prostorima - jedan novinarsko- "policjski", a drugi "dokumentacijski" na temelju ugovora između Državnog odvjetništva i Hrvatskoga državnog arhiva, a na sadašnje "ukidanje" ili "preusmjeravanje" potrebne Komisije reagirala je i Crkva - odnosno biskup **dr. Mile Bogović** iz Gospića, u želji da i oni budu na pomoć registriranju potrebne istine iz te tužne prošlosti hrvatskog naroda!

Piše:

**Dr. sc. Srećko BOŽIČEVIĆ,
speleolog**

U novinskoj "Super kolekciji Večernjeg lista", u seriji objavljenih knjižica *Ratni zločini /4/ - masovne grobnice* - na naslovnoj stranici pisalo je i: *Popis svih pojedinačnih i masovnih grobnica u Hrvatskoj iz Drugoga svjetskog rata i porača s lokacijama, počiniteljima i brojevima žrtava*. Nema nikakve dvojbe o tome da i naslov i uvodni dio teksta "zavaravaju" i kupca novina, a i svakoga drugog zainteresiranog čitatelja. Popis se samo temelji na rezultatima do kojih su "došle" hrvatske policijske uprave. Naznaka, da su oni "prvi", koji objavljaju taj popis, ipak je malo "ishitrena"!

Kako u sjevernoj Hrvatskoj ubijeni nisu bacani "u jame" - već u iskopane grobne rake ili postojeće pješačke ili tenkovske rovove, dok prave "jame" postoje samo na području krša - neki od navedenih podataka na žalost nisu točno napisani! Popis obuhvaća 20 policijskih uprava i kad sve zbrojimo, vidimo da se navodi označenih 629 lokacija. Svaka lokacija ima broj i navod (ili je bez njega) te rubrike: „Broj masovnih grobnica“ i „Broj pojedinačnih grobnica“ uz detaljniji ili sažetiji „Kratki opis događaja“, te rubriku „Ekshumacija provedena – DA, NE“.

Potražio sam neke znane lokacije i iznenadio se nepotpunošću ili krivim navodima! Uzimam samo primjer dobro znane jame Jazovke, gdje u zadnjoj rubrici stoji – NE! Podatak o 447 osoba ubaćenih u nju objavio je već poodavno i „Večernjak“ na svojim stranicama, pa je detaljniji komentar suvišan. Za njih je očito važnija riječ „prvi“, te da je rad „neprikosnoven“ i „točan“... Tko je već kupio knjižicu i želi vjerovati u istinitost navedenog – neka mu bude po volji – prizna li, da je zadovoljan ili razočaran kupljenim!?

Statistika žrtava i zločinaca

Knjigu *Prikrivena stratišta i grobišta jugoslavenskih komunističkih zločina*

predstavlja autor **dr. Josip Jurčević** kao sintezu jednoga ugovorenog projekta koji je vodio dvije godine (od studenog 2007. do ožujka 2009.), uz grupu očito vrlo savjesnih suradnika, te uz sigurno njihov veliki napor i potrebnu stručnost, te nesebično zalaganje (navedeno je pet imena osoba) - slijedom čega bi, koliko se ja razumijem u znanost i autorska prava - u naslovu trebalo pisati: J. Jurčević i suradnici. To nikako ne bi umanjilo značenje i vrijednost objavljene knjige. Jedino, ako suradnici nisu htjeli biti "odgovorni" za tekst zaključaka i objavljenih tvrdnji, te prikaz rezultata, objašnjenje uzroka i navođenje dosad nepoznatih posljedica?

Poznavajući problematiku pronađenih žrtava te pretpostavljenih (ili utvrđenih!) zločinaca na do sada vrlo detaljno "obrađenom" prostoru susjedne države Slovenije, začuđen sam prezentiranjem kriterija za zbirne podatke i s do sada nepoznatog i nepotpunog saznanja s područja BiH, Srbije, Crne Gore, Kosova i Makedonije! Začuđujuće je uz to i navođenje te "struktura" žrtava po nacionalnoj pripadnosti (Hrvati, Nijemci, Talijani, Slovenci, Mađari, Srbi, Makedonci, Rusi, Ukrajinci, Britanci, Romi - te ostale i razne (?) narodnosti - kao i nepoznati). Znadem iz viđenog u jamama kao grobnicama, da na nađenim kostima ne piše ni narodnost, ni selo niti grad, a niti vojna pripadnost, a da se tek forenzičkim istraživanjem i mjerjenjem može odrediti određena starost žrtve i spol, a tek DNA metodom dobiti i drugi relevantni podaci i saznanja!

Reagiram na temelju iskustva pri razotkrivanju "tajne" žrtava iz jame Jazovke kod Sošica, a i „kontakta“ s drugim žrtvama po jamama još iz vremena komunističke Jugoslavije, kad sam kao speleolog vadio kosti njemačkih ili ustaških žrtava za partizanske spomen-kosturnice. Uz sadašnju dob i uz stečeno iskustvo, moram sumnjati u činjenicu, da su u to vrijeme bile izvađene kosti uvijek bile baš one "prave" i "tražene". Nekad bi nam neki mještani na nekom mjestu znali "otkriti"

da su iza fašista do jame dolazili i partizani sa zarobljenim i razoružanim Nijemcima, Talijanima ili drugim vojnicima, pa su za kaznu i osvetu za ubijene "naše", sve zarobljene pobacali žive ili zaklane u jamu. Netko bi ispričao da su naše seljake fašisti ubijali pucanjem u glavu, a partizani ili četnici znali su zarobljene vojnike - kada ih je bio velik broj - ubacivati žive s odorama i kacigama, a za njima bacati bombe sve dok nije prestao jauk u dubini!

Tako smo mi u takve jame dolazili i desetak godina kasnije, sa "zadatkom" da pronađemo samo naše strijeljane - točno po broju koliko ih je u selu bilo ubijeno. Sjećam se da nam je jedan predsjednik saveza boraca savjetovao: Odgurnite one Švabe i ustaše što su "gore". Preokrenite sve i nadite samo "naše"!

Nitko od "naručitelja" nije razmišljao o padanju tijela na dno, dok se ono odbijalo od izbočenih stijena jame, niti o kasnije odvaljenim kamenim blokovima u jami, koji su drobili i zatraviali ljudske kosti. Često bi nam kazali da nisu zadovoljni obavljenim "poslom", jer kako su oni ubijeni mogli "izaći" iz neke bezdanice? Naše objašnjenje nisu razumjeli!

Autor Jurčević u "svojoj" knjizi zapisuje posvetu: Pogubljenima na svim križnim putovima te njihovim obiteljima i prijateljima. S ponosom i tugom uvijek ćemo ih se sjećati!

No, tako pogubljenih u do sada registriranim grobištima bilo je ipak manje nego u brojnim krškim jamama (mnogima dobro znanim, ali i brojnim neznanim), jer na području našeg krša registrirano je za sada oko 8.000 jama, ponora i pećina, a mnogobrojne su još "netaknute" dok su neke i namjerno "zatvorene"! Koliko li je žrtava u njima?) Ja sam pak u svojoj knjizi *Jame (kao) grobnice* napisao: Posvećujemo svima onima čije koštane ostatke prekriva vječna tama i vлага u dubinama brojnih znanih i za sada neznanih jama diljem našeg krša, koji na ta mjesta ne dođe svojom željom i voljom... To vrijedi za sve one - od jama Istre preko Gorskoga kotara, Korduna, Like i Dalmacije s njenim zaledjem do otoka Daksa kod Dubrovnika...

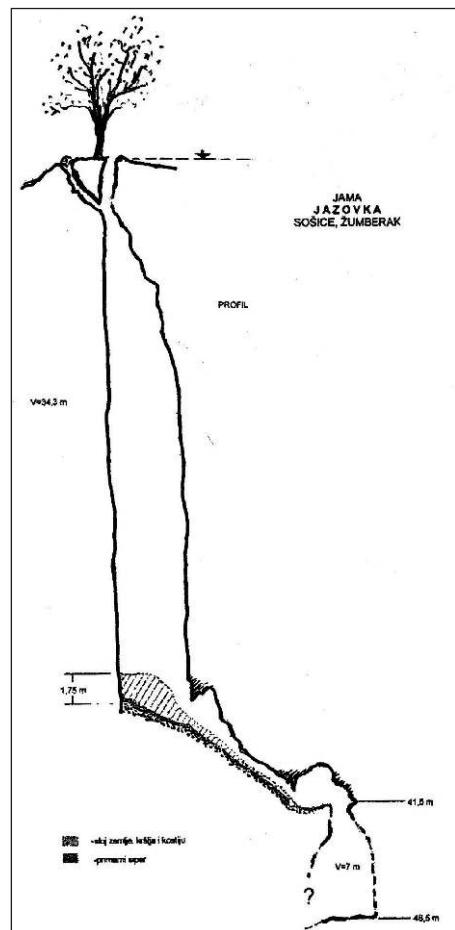
Rezimiramo li podatke prema naslovu Jurčevićeve knjige, registrirano je u njoj 1.517 lokacija na po njemu istraživanim

područjima, od čega na samu Hrvatsku otpada 834 grobišta, odnosno 55 % od ukupnog broja! Zanimljivo je da takva statistika (žrtava i zločina!) pokazuje kako je u Zagrebačkoj županiji i gradu Zagrebu pronađeno najviše (116 ili 14 %), dok u županijama koje se nalaze na području krša taj broj iznosi: 12 % (Split-sko-dalmatinska), 10 % (Karlovacka), 5,2 % (Šibensko-kninska), 4,3 % (Primorsko-goranska), 3,84 % (Zadarska), 3,0 % (Istarska), te 0,48 % (Ličko-senjska)...

Ovo je samo dokaz da traženje grobišta nije potpuno završeno, da se zločini i žrtve ne mogu - bez detaljnog i potpunog saznanja - znanstveno, stvarno prikazivati samo statističkim metodama, tj. "korrektno" izrađenim grafikonima!

To svakako nije "krivnja" autora i njegovih suradnika, već očita činjenica da mi od 1990./91. godine do danas nismo uspjeli (ili htjeli?) uočiti sve ono što smo i tada jako dobro znali - jer je "čeprkanje" po prošlosti po jednima tumačeno kao zbrajanje i dijeljenje "krvnih zrnaca", a po drugima bi bilo potrebnije pomirenje nekad zaraćenih radi nužne "tolerancije", uz davanje "oprosta" dojučerašnjem agresoru, te očito brkanje pravih pojmoveva o značenju komunizma i antifašizma, uz zadan samo jedan razlog: Gledajmo u svijetu budućnost i činimo sve (ustupke!), da nam bude što "bolje" u svemoćnoj i (ne)sređenoj EU! A mi smo sad postali "produkt" slučajnosti na slučajnom prostoru i s očito "slučajnim" vodstvom.

U trećem dijelu Jurčevićeve knjige grobišta su registrirana također po našim sadašnjim županijama uz pridodane podatke iz BiH. Začuđuje me u BiH zapis: nepoznato - bez navoda općine i mesta! Prvi navod: - jama smetlište - je vjerojatno ona uz cestu Mostar - Nevesinje, u koju kamioni čistoće već desetljećima ubacuju smeće iz grada Nevesinja!? O njoj sam uz priloženu sliku pisao u časopisu "Priroda" (br. 3., str. 77., 1982. god.), a "vezano" također uz "žrtve" završetka rata. Za Republiku Sloveniju zaista ne možemo kazati koliki je zapravo broj Hrvata tamo skončao svoj život (civila i vojnika!), jer nakon sporazuma za komisije žrtava (koji je u nas ratificiran 2009. god.), nije učinjeno ništa, niti je to u Sloveniji učinjeno do danas.

Presjek Jazovke

Gdje su sve završili njemački vojnici, još je uvijek nepoznanica, ali postojeća groblja u Zagrebu i Splitu nisu mjerila za taj naš problem. Za talijanske žrtve u dijelu Istre, a i ostalim našim prostorima koja su bila pod njihovom okupacijom, naša saznanja su samo jedna strana istine. O drugoj je nešto rekao i Giacomo Scotti u knjizi *Krik iz fojbe*. Riječ fojba je talijanska - a znači: jama! Izdvajam mali dio uvodnoga teksta, u kome piše ovo: «...Zvući gotovo nevjerojatno, ali "Krik iz fojbe" prva je knjiga objavljena u Hrvatskoj... o jednoj od najspornijih povijesnih tema Drugog svjetskog rata i porača... Fojbe su u Italiji uzdignute do nacionalnog mita, a smatraju se izrazom hrvatskog i slovenskog divljaštva (ist. S. B.), koji je potakao egzodus riječkih i istarskih Talijana». Tko se je od naših i slovenskih povjesničara osvrnuo na ovaj tekst, a i na tada prigodno prikazan film, režiran tako da nam "pojasni" zločine na našemu hrvatskom prostoru?

Koliko je meni znano - nitko!

Odgovor na to pitanje možda je odluka o ukidanju tih komisija, potrebnih kako u

nas, a tako i u Sloveniji, dok u ostalom dijelu EU prostora takovo "divljaštvo" nije registrirano. To je očito samo sindromistočnoga, balkansko-dinarskog teritorija, koji seže i u davnu prošlost, kako govore norme iz Dušanova zakonika (XIV. st.), u kome piše: "oko za oko", "ruka za ruku" i sl. Svemu tome dodajmo sliku "nedavno" očekivane granice od Koprivnice do Karlobaga, srpske "korijene" **Ruđera Boškovića**, pa bi nam neke stvari trebale biti malo jasnije. Na žalost, sve to traje od nekadašnjeg Dušana do sadašnjeg **Nikolića**, koji eto govori što misli, ali je pri tome "krivo" shvaćen, jer je razmišljao očito po onoj: Što je moje, to je moje, a što je tvoje, to je i moje i tvoje (kako su navikli već stoljećima naši "komšije").

Opijelo žrtvama i zločinu

Da neistinu i laž treba uporno podgrijavati, ali uz to i nenametljivo (no svakako vješto i dobro smisljeno!) te, ne odustajući od svoje bizantske ideologije, lukavstvom i prepredenošću dokazati i ono čega nije bilo, pokazali su prije par mjeseci srpsko-pravoslavni svećenici u Ogulinu, koji su priredili opijelo nad jednom jamom u podnožju Kleka. Poveli su i mlade iz tog grada i odveli ih na obred posvećen ubijenim Srbima koje su, po njihovim riječima, u jamu bacili Hrvati za vrijeme Drugoga svjetskog rata.

Tada me pozvaše iz općine, i kako znam da za moje speleološko istraživanje ogulinskog kraja, upitaše me što znadem o toj jami? Ja im odgovaram da se u toj jami nalaze samo poubijani Nijemci i ustaše, i da su u njoj bili još šezdesetih godina zagrebački speleolozi, koji su se spuštali do nakupine vode na dnu jame. Tada su još mogli raspoznavati odore te vojničke čizme i cokule iz kojih su virile kosti, a ponegdje su bile vidljive i oznake na kacigama porazbacane po kosom siparu ispod otvora. Njih je onamo ubacila jedna partizanska jedinica, koja ih je zarobila i kako ih je bilo "previše" da ih negdje zatvore, rješenje je pronađeno u dubini jame i "svijetlom" oružju! Nije bilo vremena ni za "skidanje" zarobljenih, već za presudu: Smrt fašizmu!

Od tog je događaja danas prošlo već više od 60 godina, a ova mlada generacija možda jedva pamti i događanja Domovinskog rata, ali kada im je kazana "istina",

trebalo ju je i realizirati! Tamjan, svijeće, svećeničko svečano odijelo i prigodne riječi uz "molitvu" pojašnjavaju genocidnost Hrvata iz onih dana - a takvi su vjerljatno još i sada - jer, eto, "vuk dlaku mijenja, ali čud nikada!"

Tko je danas ovca, a tko vuk u ovoj "slučajnoj" državi, koja nije još uspjela razjasniti tajnu ovoga stratišta i grobišta, odnosno razjasniti što je crno, a što bijelo i tko je ovdje učinio zločin i tko je dao naredbu? Za mnoge naše jame istinu znamo, prijave već desetljeće stoje u ladicama sudova, ali - "ne talasaj" (zločin ne zastarijeva!) To što zločinci ne će doživjeti pravnu osudu, kriva je neažurnost "sustava", jer ionako sad ima prečih problema i novostvorenih muka. Zar tek danas možemo konstatirati, da je od 834 do sada znana stratišta i grobišta, "stručno iskopano" ili "sudsko-medicinski" obrađeno njih samo 24?! Zar tek danas možemo kazati da u jami Jazovki nema - kako je 1990. i 1991. godini govoreno - nekoliko tisuća pobacanih u nju, već "samo" 447 bez suda ubijenih ljudi?

Zar nas smiju čuditi "neznanje" o svim našim žrtvama i nestalima Domovinskog rata te uporna šutnja agresora i dijela njegova manjinskog "naroda"? Zar još moraju trajati sve one boli za stotine udovica i djece bez nestalih roditelja? Zar to nije dokaz da još uvijek hodamo u mraku, tražeći istinu? Okruženi smo brojnim nasmiješenim, blagoglagoljivim i zahtjevnim, prepredenim i lukavim susjedima, koji vrlo dobro znaju što im je vjekovni cilj - podgrijan **Garašaninovim** idejama i **Miloševićevim** "vještinama".

Da znaju što rade, dokaz je i onaj podignut spomenik kraj Šaranove jame za srpske i židovske žrtve te **Tadićeve** laži nad ličkom udolinom iznad Gospića. Dokaz je i posjet tomu mjestu i Mesića i današnjeg "najomiljenijeg" predsjednika, jer im njihovi "savjetnici" i politički "suradnici" nisu objasnili istinu - da ne stoje na mjestu, gdje je bio logor Jadovno, već da su ne "slučajno" na jednometre krivom mjestu! Oni su kao i "vođa" Tadić bili sretni, jer su slušali opijelo i dernek i bili okruženi svojim narodom! Do kada će to tako "nepoznato" i "tajanstveno" ostati, to znaju samo nebesa...•

I GODINE TEKU...

*Godinama ista lica,
isti žišci, ljuske graha.
Čekala se je sloboda -
no bez suza i bez straha.*

*I sve što se tamo radi
bilo je bez prava smisla,
da bi srce bilo prazno
da bi duša naša svislja.*

Višnja SEVER (1949.)

MOJ GRAD PROGOVORIO BUĐENJEM

*moram se požuriti
i tako cijeloga života
nekamo žurim
igram se dragim predmetima
starim bukvama u mome susjedstvu
pletem kosu
livade i parkovi u mome gradu
u glavnoj ulici prostire se aleja divljih
kestenova
i krušaka
zadovoljstvo ispunjava moju nutrinu
u duši nosim ljepotu jutra
sunce zadarsko u mome oku
nešto me požuruje da što prije stignem
na glavni zadarski trg
osluškujem buđenje grada
progledao je
progovorio
uspravio
moj grad
moje zidine
obrasle bršljanom
suri kamen
oprano svježinom stoljeća*

Bruno ZORIĆ

RAĐANJE EUROPE (XXIII.)

Nastup Francuske revolucije bijaše silovit, ali nije bio posve neočekivan. Njezine temeljne zasade, ponajprije one u sebi zdrave i sukladne čovjekovoj prirodi, bijahu dugo žive i u optjecaju diljem Europe. Njihovi promicatelji bijahu istaknuti humanisti, književnici i umjetnici, kao i kršćanski sveci, ljudi većim svojim dijelom u javnosti poznati i nadasve cijenjeni. Nu njihove uzvišene misli bijahu

*Napoleon Bonaparte na slici
J. A. Ingres (1803./04.)*

u nastupu revolucije neprepoznatljive ljudima zatrovanim vlašcu i sebičnošću, a mnogima neprihvatljive zbog nasilja koje bijahu činili njihovi promicatelji. Zbog toga opće stanje u francuskom društvu onoga doba bijaše bez izgleda na brzo i dobro rješenje.

Najednom se pojавio Napoleon Bonaparte (1769.-1821.) i dokrajčio velike nedoumice. Ponikao u francuskoj vojsci, izuzetno darovit i jednako tako marljiv, ubrzano je u svome zvanju napredovao, izbio u prve redove i u sukobima izlazio kao pobjednik. Priklonio se revoluciji i neodoljivo se nametnuo za prvoga konzula u novome državnom čelnicištvu u prosincu 1798., a 1804. na osnovi novoga ustava proglašen je francuskim carem. Sastavio je novu državnu upravu i dao u optjecaj novi novac koji je ubrzo postao najpoznatijim u 19. stoljeću.

Piše:

Dr. Vjeko Božo JARAK

Bez oklijevanja rješavao je unutarnja prijeporna pitanja i postizao osvajanja na bojnim poljima. Nije trebalo dugo čekati i pod njegovom vlašcu našla se polovica europskoga pučanstva. Njegova namjera bijaše osvojiti cijelu Europu i stvoriti veliku, moćnu i nadasve moderno uređenu zajednicu naroda. Nu Napoleon nije dostatno bio svjestan ni stvarnih teškoća, a ni svojih propusta. Kad je moćnom vojnom silom krenuo na Rusiju, nije otkrio zamku koju mu postavlja ruski general i vojskovođa Mihail Kutuzov; on se pred Napoleonom povlačio i time razvlačio bojišnicu čineći protivnika lako ranjivim; odugovlačio je trenutak izravna sukoba isčekujući zimu u kojoj će protivnik biti ugroženijim. Obje su se prepostavke obistinile i Napoleon je doživio težak poraz.

Još pogubniji bijaše Napoleonov drugi previd. Ponesen mišju o jedinstvenoj Evropi, nije video kako posvuda kod drugih naroda, posebice onih velikih, bujaju namisli o stvaranju vlastite države, samostalne i slobodne, bogate i vojnički jake. Činilo se kako je voljan sklopiti ugovor s rimskim papom. Bio je spremam dati Katoličkoj crkvi slobodu djelovanja, ali je tražio da ona služi državi. Po njegovoju zamisli tu je odredbu trebalo unijeti u katolicizam: služiti Napoleonu kao Bogu! Na toj su točki zapeli pregovori, i dogovor se nije postigao. Njegova pak želja da pod svoju vlast podvrgne druge vladare, bijaše poziv da se oni ujedine i složno svrgnu njega. I to se dogodilo. Kod Waterlooa u Belgiji 18. lipnja 1815. bijahu zajedno s vojskom vojskovođe Pruske, Rusije, Velike Britanije, Nizozemske,

Austrije, Švedske... odlučni u provedbi svoga nauma: Napoleona treba ukloniti sa svjetske pozornice.

Na Bečkom kongresu (1814.-1815.), skupu svih predstavnika iz država Europe koje bijahu zahvaćene Francuskom revolucionjom, glavni zaključak bijaše obnoviti stanje koje bijaše prije izbijanja revolucionarnih sukoba. Odmah se pokazalo kako se takav povratak ne može ostvariti. Već je prvi vladar, Luj XVIII. potvrđio gotovo sve promjene iz Francuske revolucije. Povišeni glasovi iz naroda bijahu podijeljeni: jedni bijahu gorljivi u želji za obnovom staroga stanja u cijelini, a drugi glasahu za revolucionarne promjene. Potpuno je ipak prevladao srednji put, koji bijaše zastupao povjesničar i političar Charles F. Montalembert (1810.-1870.): slobodna crkva u slobodnoj državi! Već 1830. došlo je do posrtaja kraljevske vlasti i jačanja narodne skupštine, a potom se kralj Luj XIX. zvani Filip odrekao prijestolja i proglašio republiku 1870., te dao pravo glasa svima, kao i pravo na rad. Država je preuzeila brigu za sve društveno-političke i kulturne ustanove, a crkva je također u svojim mogućnostima mogla razvijati svoje ustanove i slobodno djelovati, ali nije imala društvenih povlastica.

Tim činom dana su krila temeljnim zasadama Francuske revolucije u istaknutim težnjama poštivanja osobne slobode, jednakopravnosti ljudi i narodā te uzajamnoj povezanosti, posebice kad je riječ o kulturnim vrijednostima.

U tom smjeru bijahu djelotvorna moćna strujanja u Engleskoj još i prije Francuske revolucije. Poljodjelstvo i zanatstvo bijaše u Engleskoj u veliku zamahu još polovicom 18. stoljeća te se s pravom govorilo o gospodarskoj i industrijskoj revoluciji.

Uslijedila su međusobna približavanja i pokušaji sjedinjenja! Nu to nije išlo lako. Najprije su izbile nesuglasice i otvoreni sukobi. U godinama 1642.-1646. jačala je demokratska struja te izvojevala odlučnu pobjedu. Godine 1689. potvrđena su nova prava parlamenta i dopuštena je sloboda vjere. Međudržavni pregovori trajali su dugo, ali su 1703. uspješno završeni: još od 1603. postojala je između Engleske i Škotske tzv. personalna unija, a 1707. stvorena je parlamentarna unija, u kojoj su Škoti zadržali svoje zakone i svoju

Vojvoda od Wellingtona u bitci kod Waterlooa 1815.

Crkvu, a zajednički naziv glasio je *Velika Britanija*. S Irskom je bilo teže! Ujedinjenje je proglašeno 1801., ali Irčani nisu bili jednakopravni. Južni dio, Južna Irska, dobila je slobodu 1922., a Sjeverna Irska ostvarila je autonomiju 1998.

Karlo II. kralj Engleske, Škotske i Irske (1630.-1685.) bio je naklon katolicima. Godine 1672. izdao je Deklaraciju o vjerskoj snošljivosti, ali ga je parlament prisiljen da je ponisti. Međutim, on se ponovno oglasio 1679. davši svima građansku slobodu. Omogućeno je djelovanje političkih stranaka i ojačana je narodna skupština.

Promatramo li spomenuto razdoblje u Engleskoj od Henrika VIII. (1491.-1547.) do Bečkoga kongresa 1815. biva neosporno kako velike misli kršćanskoga humanizma kao i pošten zanos za vrijednosti slobode, jednakopravnosti i bratstva, što ih bijaše nanovo probudila i zanosno isticala Francuska revolucija, nisu naprsto nestale; one su zamagljivane i potiskivane bezobzirnošću i nasiljem, ali su bile žive i djelatne. Imena Johna Fishera, pa kardinala i mučenika, humanista i kancelara u Cambridgeu, Tome Mora, sveca i mučenika, humanista i pravnika, jednoga od najvećih duhova svoga doba, te Erazma Roterdamskoga, izvrsna pisca i učenjaka koji je svojom životnom vedrinom i oštrom umnošću svojih pogleda, svojom plemenitošću i samilosti prema ljudima nadrasao svoju sredinu i diljem Europe ostavio neizbrisive tragove svoje mudrosti i znanja, a isto tako svojim otporom spram licemjernosti iskrivljavanjem temeljnih ljudskih i kršćanskih vrijednosti. Njima svakako treba pridružiti Johna Lockea (1632.-1704.), engleskoga filozofa i promicatelja kršćanskih pogleda na svijet i život – na nepovredivost ljudske osobe, na međuljudske odnose u kojima treba vladati snošljivost i uzajamno poštovanje, o moralnim vrijednostima koje u Bogu imaju svoj temelj. Svojom osobom i svojim djelovanjem vršio je silan utjecaj koji se i te kako osjećao i nakon njegove smrti.

Riječ je očito o pojedincima uma i srca koji bijaju kadri i u najtežim okolnostima sačuvati svoj mir i svoje dostojanstvo te udivljenja vrijednom snagom duha stvarati ozrače vrhunske kulture koja prožimne sve slojeve i sva područja ljudskoga života. O tome svjedoče i veličanstvene crkve i katedrale koliko svojim umjetninama toliko, i još više, svojim obrtnim umijećem koje pokazuje nemjerivu strujnost i strpljivost.

Nije stoga čudo što je Engleska u razdoblju od polovice 18. do polovice 19. stoljeća izgradila industrijsko društvo s

Bečki kongres (J. B. Isabey, 1815.).

tvornicama i radionicama kakvih nije bilo nigdje te postala industrijski najrazvijenija zemlja na svijetu. U cijelokupnu tom djelu zapaža se jedna pojedinost koja svemu daje poseban čar. To je čovječnost na djelu: pažnja i briga za radnike i siromahe. Na taj se način njegovalo poštovanje društva spram znanosti kao i spram umijeću obrtničkoga rada, a također raslo je i samopouzdanje kod umjetnika i obrtnika, znanstvenika i svih istinskih radnika, pa je cijelokupno životno ozračje bilo zahvaćeno istinskom uljudbom.

Zbivanja koja obilježavaju onodobnu Englesku širila su se i na druge zemlje. Ukrzo je započeo tijek ujedinjenja Italije i Njemačke, a istodobno nezaustavljiv razvoj industrije.

U svemu se pak osjećao odjek Francuske revolucije. Bilo je govora kako je Bečkim kongresom velik posao priveden kraju. Ali se pokazalo kako je onaj složeniji i za društvo važniji tek pravo započeo. Otvarale su se nove mogućnosti i budile nove nade.

Smjer kretanja bijaše jasan: stvaranje i oblikovanje nacionalnih država te preoblikovanje unutarnjih odnosa, pri čemu osobna sloboda i svijest odgovornosti predstavljaju nerazdvojivo jedinstvo i tek tako biva omogućena izgradnja zdravih međuljudskih odnosa te plodan razvoj znanosti i uljudbe.

Možda je u cijelokupnoj povijesti ovoga razdoblja Njemačka najočvidniji primjer. Riječ je o velikom narodu i široku području Europe. Do Francuske revolucije javljaju se 4 njemačke kraljevine: pruska s prijestolnicom u Berlinu, Bavarska u Münchenu, Saska u Dresdenu i Würthenberg u Stuttgартu, zatim 6 velikih i 5 manjih vojvodstava, 7 kneževina i nekoliko slobodnih gradova. Svi su ti predjeli i stanovnici na njima tvorili donekle

zaseban i poseban svijet te se nameće pitanje: koliko je trebalo truda i umijeća da bi izrasla velika, moćna i jedinstvena Njemačka? Dakako, treba pritom misliti na vladare i državnike, vojsku i plemiće, veleposjednike i bogataše, razna društva i udruge! U spletu zadataka koji su se sami od sebe nametali, valja se sjetiti Ottoma E. L. Bismarcka (1815.-1894.) i cijelog niza znamenitih ljudi koji su izgrađivali njemačko jedinstvo i rješavali zapletena pitanja međuljudskih odnosa!

Razmišljanja o tomu ne mogu mimoći ni europske humaniste i enciklopediste kao ni Francusku revoluciju. U širem sklopu gledano valja uključiti pjesnike i književnike. Među njima se neizostavno spominje engleski pisac Charles Dickens (1812.-1870.). Velik znalač engleskoga društva a istodobno živo zauzet za njegove temeljne vrijednosti, postao je poznat diljem svijeta; on je na poseban način promicao brigu za bijedne i zapanjene ljudi. Nu on nije bio usamljen primjer. Takvih je bilo mnogo, i to u različitim djelatnostima. Gleda li se prvenstveno na vjerske zajednice, onda treba spomenuti brojna vjerska društva koja su nastajala u cijeloj Europi, njihov molitveni život, a prije svega zanos za misije – naviještanje kršćanstva diljem svijeta. U tom su radu uspješno djelovale i katoličke i protestantske kršćanske zajednice. Užurbane i velike promjene u tim sredinama, a donekle i političko nasilje novih gospodara, bajahu bacile u sjenu veličinu i dalekosežnost kršćanskih misija koje su iz Europe, ponajviše iz Njemačke, krenule diljem svijeta. Jedan od velikih primjera svakako je i William Carey, koji je sa svojih 14 godina izuzeo postolarski zanat, a zatim savladao 6 jezika te postao misionar među engleskim baptistima u Indiji. Zajedno sa svojim suradnicima sagradio

Grof Camillo Benso di Cavour

je više od 120 škola, otvorio medicinski zavod, podigao sjemenište za odgoj svećenika, te uspješno provodio cijelokupnu društvenu obnovu.

Slični su se primjeri događali na mnogim mjestima. Stvarale su se kršćanske udruge, gajile pojačan duhovni život te istodobno bile djelatne u različitim društvenim poslovima. Djelovale su kao rasadnici u kojima su se množili zauzeti vjernici te svojom uzetostu probudili svijest odgovornosti za život i životnu ozbiljnost, što je urođilo brojnim vjerskim obraćenjima, a između ostalog, nastojanjem oko zabrane ropstva, što se tijekom 19. stoljeća odista postiglo velike uspjehe.

Gleda li se spomenuti Bečki skup 1815. i u svjetlu iznesenih podataka, ponovno promotre njegovi zaključci, nemoguće je izbjegći iznenadenje: sudionici toga skupa bijahu odlučni u svom naumu kako stanje u Europi treba vratiti u onaj položaj u kojem je bila prije Francuske revolucije. I tako su oblikovali svoje odluke. Nu njihove se zamisli nisu ostvarile. Nastupile bijahu duboke promjene i one se nisu dale zaustaviti službenim odlukama za zelenim stolom.

Izvana gledano, Katoličke je crkva veoma stradalna: izgubila je silno materijalno bogatstvo – oduzeta joj je imovina u posjedima, posebice u brojnim samostanima; izgubila je važne društvene položaje, mnogi su svećenici i drugi njezini službenici bili progonjeni i zlostavljeni, a mnogo ih je poubijano. Nu valja se prisjetiti kako

Crkva upravo zbog svoga povlaštena položaja i velikoga materijalnog bogatstva, višokih društvenih položaja, a posebno zbog raskošna života, što bijaše u očitu neskladu s evanđeljem, bijaše poljuljala svoj društveni položaj te u velikoj mjeri izgubila ugled u narodu. Stanovitim otporom što su ga pape Pio VI. i Pio VII. pružili Napoleonom te nemjerivim žrtvama svojih nedužnih članova u doba Revolucije započela je vidno vraćati narušeni ugled i nanovo dobivati povjerenje naroda.

Međutim, vrhovno vodstvo Katoličke crkve našlo se tada pred novom kušnjom. Ono je netremice prihvatiло zaključke Bečkoga kongresa i pokušalo zauzeti izgubljene položaje, što je značilo obnoviti i učvrstiti papinu državu. Zbivanja u Francuskoj, Engleskoj i Njemačkoj jasno su pokazivala kako jednostavan povratak na staro stanje ne će biti moguć. Žive i snažne bijahu u društvu vrijednosti osobne i društvene slobode, prava naroda da sudjeluje u krojenju svoje sudsbine, pa monarhije – vladavine jednoga čovjeka ili jedne obitelji nisu više poželjne.

S više ili manje napora, brže ili sporije, sloboda naroda i pravo na slobodan izbor vlasti utirahu sebi put. Pokret za oslobođenjem i ujedinjenjem Italije snažno je započeo 1833. Godine 1861. oslobođilačka vojska za ujedinjenje Italije zauzela je papinu državu, a 1870. i grad Rim. Svi pokušaji da se stanje izmjeni i papa ponovno zadobije svoju državu, ostali su bez uspjeha – osim skučena prostora ostavljena papi kao zoran znak njegove samostalnosti.

Sve što se narednih godina događalo, pokazuje kako u vrhovnom vodstvu Katoličke crkve nije bilo uvida u značenje značaja vremena. Ne prepoznavajući poruku kako je nastupilo doba obnove u duhu Božjega čovjekoljublja kako je ono zabiljalo na licu i držanju Isusa Krista, olako su posegli za površnim prosudbama i osudbama zbivanja u ljudskom društvu. Kao nedvojben dokaz takva nepoželjna postupka može poslužiti osudba „Modernih zabluda“, okružno pismo što ga je objavio papa Pio IX. 1964. u kojem je produbio jaz između crkve i onodobnoga svijeta osudivši 80 „zabluda“ svojih suvremenika, ali bez osjećaja i razumijevanja prijepornih pitanja s kojima se oni bijahu hvatali u koštač. Ništa manje pogibeljno nije postupio ni papa Pio X. osuđujući i onemogućujući pokušaje vrsnih kršćanskih misililaca u njihovu nastojanju kako bi poveli ozbiljne razgovore svojim suvremenicima koji bijahu istaknuti nosioci duhovnih stremljenja u svojoj sredini. Ako bi se tim nepoželjnim postupcima dodali brojni napisи što ih je objavljivala Biblijska komisija, koju je osnovao papa Leon XIII., dobila bi se jasna i uvjerljiva slika nepovjerenja i nedostatna uvida, a onda i osudbe, kojim su rušeni pokušaji gradnje mostova između suvremene znanosti i Katoličke crkve. Tu tminu donekle ublažuje papa Leon XIII., svojim zanimanjem za siromašne radnike i njihovu muku oko zarađivanja kruha.

Nedostatak osjećaja za stanje i raspolaženje ljudi kojima se obraća Crkva, po najprije njezini vrhunski predstavnici, pokazuju i postupak isticanja papina položaja i uloge u kršćanstvu. Ono je često neprijereno isticano, a imalo je svoj vrhunac u nepogodnim okolnostima, kad je pod stanovitim pritiskom i na nepoželjan način proglašena papina nepogrješivost u nauku vjere i morala.

Kratko rečeno: kršćani 20. stoljeća imali su sreću što su mogli doživjeti Ivana XXIII., papu koji je odista bio prava slika navjesta Božjega čovjekoljublja. On je živa i neopoziva poruka što ne treba činiti, a što treba činiti: kršćanstvu nisu potrebni ratnici, ni borbeni branitelji, a ni sudci presuditelji, jer kršćansku vjeru ne treba riječima braniti nego životom svjedočiti.

Približavajući se 50-oj obljetnici blaženog preminuća pape Ivana XXIII. valja reći: on je zaista bio pravi kršćanski papa – čovjek radosne nade!

(nastavit će se)

Otto von Bismarck u suvremenoj engleskoj karikaturi

NAŠ NUTARNJI SVIJET (9)

MAJKE I SINOVI

Odnos majke i sina vrlo je intenzivan roditeljski suodnos. Čini se da rođenje si-na žene doživljavaju osobito fascinантним, jer im se na taj način otvara pristup u njima strani muški svijet, ali sigurno i zato jer su stari patrijarhalni programi i danas upečaćeni duboko u mozgu. Majke dječake dulje doje, dulje hrane žličicom te im se trajno više posvećuju. Obično će reći da je to potrebno, jer da su sinovi manje samostalni te da su osjetljiviji negoli kćeri, no propustit će pomisliti da su djevojčice čvršće i samostalnije upravo zato što im drugo ne preostaje. K tome, dječaci tijekom adolescencije s majkama konkurišaju manje negoli djevojčice, pa se privrženost još jednom produbljuje.

Ljubav i toplina majke sigurno je čaroban napitak od kojega dječak može postati snažnim muškarcem. Od te će ljubavi ovisiti i uspješnost njegovih kasnijih odnosa prema drugim ženama te sposobnost da ostvari što skladniji brak i da sam bude dobar roditelj. Naravno, za odrastanje mu

Piše:

Maja RUNJE, prof.

je nužno potreban i otac, i to dobar otac, koji ga voli, no koji je i autoritet te postavlja čvrste granice. Za modele prema kojima će se orijentirati i izgraditi svoj muški identitet dječaci bi trebali imati i druge suodnose s muškim svijetom, no u današnje vrijeme to je problem. Mnogi dječaci oca vide tek koji sat tijekom dana ili ga u obitelji uopće nema, djedovi žive u drugim mjestima, a stričevi i ujaci često i ne postoje. Uz to ih u vrtićima i školama čuvaju i poučavaju gotovo samo odgajateljice i učiteljice.

Pretjeranom brigom i posvećenosti majke svojim sinovima, naravno, mogu nanijeti i štetu. Često ne nalaze pravi način kako olabaviti spone i sina *pustiti*. Već maleni dječak trebao bi smjeti prespavati kod školskog prijatelja te ići na ljetovanje s djećjom grupom ili s kojim drugim čla-

nom obitelji. Majka bi dobro činila kad bi provjeravala motive svoje eventualne (pre)jake vezanosti. U ranijim vremenima, u siromašnjim seljačkim društvima, riječ je često bila o podsvjesnom emocionalnom manipuliranju kako bi u starosti u kući imala sigurnog hranitelja i zaštitnika. Model ponašanja pothranjivala je i sama kultura - primjerice, naša dinarska kultura! - pa bi odrasli sinovi majku stilizirali gotovo kao božansku osobu! U današnje vrijeme majke imaju mirovine, no sinove ipak ponekad pretjerano vežu, najčešće kako bi kompenzirale manjak ljubavi svojih muževa. Dječak rano osjeti da majci nešto nedostaje, osjeća se odgovornim te uskače u ulogu u kojoj mu nije mjesto.

Iskustvo i statistike pokazuju da sinovi u roditeljskoj kući ostaju duže negoli kćeri. Među tridesetgodišnjim mladim ljudima kod kuće je vrlo malo kćeri, dok je sinova i do 30 posto – mada ekonomski razlozi, nezaposlenost i nemogućnost plaćanja stanja, jednako pograđaju i jedne i druge! Očito

SAVJET LIJEČNIKA O MOŽDANOJ KAPI

Piše:

**Dr. med. Drina
BLAŽEKOVIC-SOJČIĆ**

Najveću grupu moždanih udara, dakle smetnji i prestanka prokrvljenosti, možemo podijeliti na:

- Asimptomatske stenoze arterija, koje, kao što ime kaže, ostaju bez simptoma.

- Prolazne napadaje neprokrvljenosti, tzv. TIA-e (tranzitorne ishemične atake), koje su kratkotrajni, reverzibilni neurološki ispadni. TIA-e nestaju nakon nekoliko minuta ili, najkasnije, u vremenu od 24 sata. Manifestiraju se kao smetnje vida, govora, slabost nekih udova, uzetost jedne strane lica, čudno ponašanje, povraćanje bez mučnine ili kao kratka nesvesćica. Kod 30 % pacijenata kasnije se mogu ustanoviti sićušna oštećenja mozga. Učestali napadi mogu dovesti do demencije ili mogu postojeti demenciju pogoršati. Važno je znati da su TIA-e često predznaci velikog udara te je potrebno,

čim ih se uoči, odmah početi s dijagnostikom i prevencijom. Kada je riječ o smetnji vida, jedan od važnih znakova je i amaurosis fugax – prolazno kratko sljepilo samo jednog oka, koje nestaje za manje od pola sata.

- Producene reverzibilne ishemične neurološke deficite, od kojih se bolesnici potpuno oporavljaju, ali za oporavak trebaju dulje od 24 sata. Napadi ove vrste često već graniče s lakin infarktom mozga.

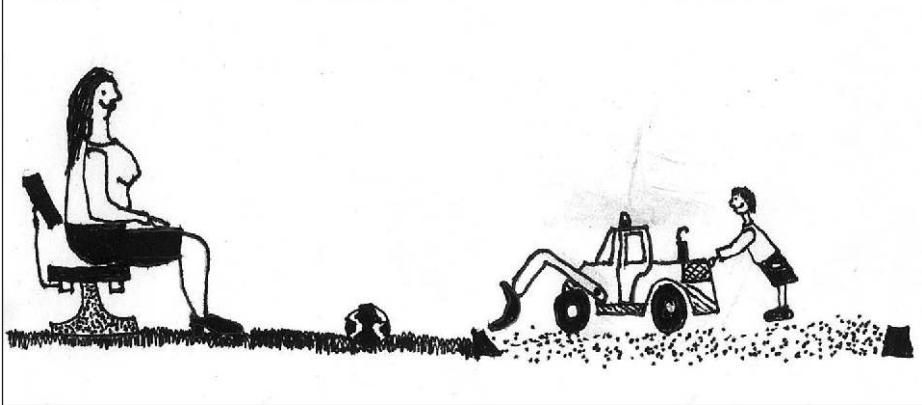
- Kompletne infarkte mozga, pri kojima se simptomi neće povući ili će se povući samo manjim dijelom te će nastati trajna uzetost ili druga oštećenja.

Žilni sistem mozga je kompleksan, pa srećom postoje mnoge povezanosti arterija. Dođe li do smetnji prokrvljenosti, mozač odmah traži kompenzaciju. Zakaže li, doći će do moždane kapi, a tada je potrebno hitno tražiti lječničku pomoć jer svaka minuta odlučuje o preživljavanju i daljinjoj судбини bolesnika.

Znakovi, simptomi, oštećenja mogu biti vrlo različiti jer su različite regije odgo-

Moždana kap (apopleksija, moždani udar) je na trećem mjestu uzroka smrti –iza koronarne bolesti i zločudnih tumora. Dodatne prijetnje su i moguće teške ili doživotne posljedice u slučaju preživljavanja.

Moždana kap je nagli prekid opskrbe krvlju, dakle i kisikom, većih ili manjih dijelova mozga, zbog čega nastaje njihovo odumiranje. Prema mjestu i opsegu oštećenja smrtnost već u kliničkoj fazi nastupa u oko 20% slučajeva. Od preživljelih pacijenata trećina se oporavi, trećina ima smetnje ili ograničenja u svakodnevnom životu, a trećina kasnije treba stalnu njegu. Moždana kap može pogoditi mlade osobe, no učestalost oboljenja jako raste u starijoj životnoj dobi. U 85% slučajeva uzrok je jako sužavanje ili potpuno začepljenje neke vratne ili moždane arterije, a u 15% slučajeva pucanje žila, s krvarenjem u mozgu. Tromboza moždanih vena je rjeđi uzrok krvarenja.

je da koncepcija majčinstva i dalje predviđa da se majka trajno *žrtvuje* za svoju djecu, a za sina na osobit način! Umjesto da svog odraslog sina, kada završi školanje i zaposli se, pusti (pa čak i gurne!) iz grijezda, nastoji mu ugoditi koliko najviše može. Pere mu i glaća rublje, dočekuje ga toplim ručkom ili večerom te ga tetoši kad ima problema. Pretjeruje li, stvara *majčina sinčića*, mladog čovjeka koji će biti sve

nesamostalniji umjesto samostalniji te koji će, uz to, postajati sve zahvalniji i sve intenzivnije vezan za majku.

A što je s ulogom majke kao svekrve? U svim kulturama uloga je negativno obilježena (*Oj svekrvo, uvik si mi ljuta, živa legla, mrtva se otegla...!*), kao da unaprijed treba očekivati tešku i neprijateljsku osobu. Ispitivanja ipak pokazuju da je velikim dijelom riječ o stereotipu, za koji, osobito u

današnje vrijeme, i nema prave podloge. Najveći broj snaha i svekrva imaju naime skladan i prijateljski odnos, dok netrpeljivost postoji tek u manjem dijelu slučajeva. Suodnos je sam po sebi doista nešto složeniji negoli neki drugi suodnosti (primjerice, punice i zeta) i to stoga što se uloge dijelom mogu uspoređivati, pa lakše nastupi stanje konkurenčije. Veće poteškoće nastaju ipak samo ako je riječ o vrlo različitim osobnostima ili u slučaju kada svekrva ne želi pustiti žezlo iz svoje ruke, a sin nema odlučnosti stati na stranu žene.

Načelni savjet majkama je da trebaju trajno graditi svoj vlastiti život i izvan majčinstva, a savjet je svima drugima – sinovima, kćerima, očevima, snahama i drugim članovima obitelji – da se uvijek ponovno trebamo sjetiti da je obitelj Božji blagoslov te da treba čuvati i njegovati ravnotežu svakog suodnosa kao što se čuva blago. •

vorne za pojedine osjetne, motorne, vegetativne ili intelektualne funkcije, i to diferencirano – primjerice, posebno za govor, razumijevanje govora, čitanje, pišanje, računanje, itd. Ispadi funkcije ovise o regiji koju opskrbljuje začepljena ili raspukla žila. Začepljenje žile nastaje najčešće naplavljivanjem tromba ili dijelova tzv. plakova iz arteriosklerotičnih žila. Napad je bezbolan, a smetnje nastaju posve iznenada. Od početka smetnji preostaje jasno ograničeni rok od tri sata u kojem se može pokušati lizom - otapanjem tromba pomoću medikamenata, kroz vene, ili, rijetko, arterije. Nakon toga je još u prvih šest sati katkada moguće operativno ukloniti ugrušak, balonskim kateterom proširiti suženu žilu i možda ugraditi stent. Specijalisti odlučuju koja je od metoda moguća i opravdana, jer postoje i značajne kontraindikacije.

Najvažniji faktor je uistinu vrijeme. Zato kod pojave neuroloških ispada, opisanih kod TIA-e, treba smjesta – ponavljaj: smjesta! – pozvati hitnu pomoć, izraziti sumnju na moždanu kap te inzistirati na prijevozu bolesnika u pratinji liječnika u bolnicu koja je opremljena upravo za takve slučajeve. Bolница treba raspolagati kompjuterskim tomografom (CT-om), a također i tomografom na magnetsku rezonanciju (MRT-om) budući da trudnice ne smiju biti podvrgnute zračenju. CT je bitan za razlikovanje is-

hemije (prestanka prokrvljenosti) od krvarenja.

Terapije su različite i potpuno oprečne. Dok se čeka na hitnu pomoć, bolesnika treba poleći s uzdigнутim gornjim dijelom tijela, a ako povraća, treba ga okrenuti na stranu. U bolnici će smjesta započeti dijagnostika - pregled krvi (osobito šećera), mjerjenje krvnog tlaka, EKG i svakako CT mozga. Traži se uzrok kapi, vrsta štete, metoda liječenja, a kasnije rehabilitacija i prevencija dalnjih udara. Rehabilitacija može trajati vrlo dugo, čak i mjesecima, no velikom upornošću i nedustajanju moguće je puno postići.

Glavni uzroci krvarenja u mozgu su visoki krvni tlak - osobito ako je donji, dijastolički, iznad 110 milimetara žive - te anomalije krvnih žila. Anomalije su, primjerice, aneurizme - prirođena vrećasta proširenja žila. Aneurizme često uzrokuju krvarenja kod mladih ljudi. Simptomi su nagla i strahovita bol u glavi te zamagljivanje svijesti. Opet: nužna je najveća hitnost! Ponekad je moguća operacija, mada je rizik velik.

Glavni uzroci infarkta mozga, dakle prekida prokrvljenosti, su arterioskleriza i naplavljivanje tromba. Trombi najčešće dolaze iz srca, gdje se stvaraju zbog poremećaja srčanog ritma praćenog trepereњem srčanih pretklijetki, zbog bolesti srčanih zalistaka ili zbog opće slabosti srca. Mogu, paradoksalno, doći i iz peri-

fernih vena, ako između pretklijetki postoji rupa, zaostali (nezavorenii) ovalni otvor. Zato je neobično važno liječiti srčane smetnje te, prema potrebi, uzimati lijekove za tzv. razrjeđivanje krvi – npr. aspirin u dozi od 100 miligrama, jedan na dan. Ima pripravaka koji ne oštećuju želudac. Sve što pogoduje arteriosklerozi je rizik za kap. Na prvom mjestu visoki krvni tlak, koji bi odgovarajućim lijekovima trebalo držati ispod 130 / 80 milimetara žive. Zatim, povišeni kolesterol u krvi pojačava stvaranje kalcifikacija u žilama, pa ga treba snižavati zdravom (mediteranskom) prehranom, eventualno lijekovima te redukcijom tjelesne težine. Dijabetes, osobito tip 2, je također rizik, osobito ako nije konzistentno kontroliran. Pretjerano uživanje alkohola treba izbjegavati. Važno je i kretanje te treniranje srca. Manjak tekućine u tijelu (stari ljudi vrlo često premalo piju!) može biti izravan povod smetnji cirkulacije. Naravno, pušenje je velika opasnost. Kod žena je posebno kobna kombinacija pušenja i hormonskih preparata protiv trudnoće.

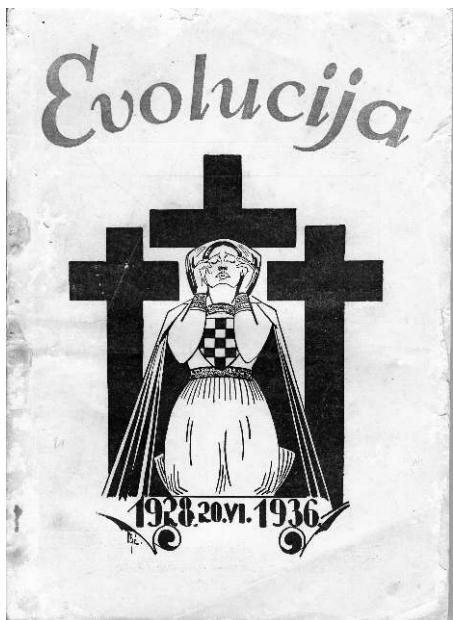
Dakle, moguće je sa svoje strane poduzeti dosta da nas ne pogodi teška sudbina moždane kapi i njenih mogućih zastrašujućih posljedica – osobito uzetosti i invalidnosti. Ostalo moramo prepustimo prirodi i Božjoj milosti. Ali još jednom: ako se kap ipak dogodi, sjetimo se da samo brza intervencija spašava mozak. Dujemo smjesta i odlučno! •

«HRVATSKI USTAŠE PRED FRANCEZKIM SUDOM» (IV.)

(*Evolucija*, god. 4/1936., sv. 2-3, veljača-ožujak 1936.)

Sudac na ovo primijeti, ako bi se ova bajka i mogla dokazati, kako ne bi mogla utjecati na odgovornost Pospišila za atentat u Marselju.

Prije nego je preslušan Pospišil, zaključeno je preslušavanje **Kralja i Rabića**. Kralj se branio, da je **Velička** ostavio u Marselju dva sata prije nego je izvršen atentat, i da je spomenuo Veličku, da će atentat na kralja prouzročiti mnoge nevine žrtve. O ovom je govoren u nastavku razprave.

Pariški dnevnik "Ami du peuple" (Ami di pepl) od 9. II. 1936. donosi govor branitelja **Saint-Aubana** (Sent-Obana):

»Radi se o tom, da se točno ustanovi, u kojoj mjeri je iznimno držanje, koje se nameće prema jednoj stranoj državi, dočistivo sa svetim pravom obrane. Mi ne sumnjamo u lično i profesionalno poštovanje **Simonovića**. Mi samo pitamo: Je li uistinu normalno, da Simonović, koji izvršuje važnu ulogu kod policije u svojoj zemlji, dolazi u francuske zatvore kao tumač, a ovdje sada kao glavni svjedok obtužbe. Pred licem porote mi osporujemo vrijednost takvog svjedočanstva. To je naša dužnost. Ako mi tu dužnost ne možemo izvršiti, ma kako bilo naše poštovanje prema Jugoslaviji, ja

Piše:

Vladimir RADIĆ

svečano izjavljujem u ime svojih drugova, od kojih sam ja najstariji, da nama ne preostaje drugo, nego da skinemo braniteljsku odjeću i da napustimo ovo mjesto. Mi ne ćemo sudjelovati kod takvog posla, koji bi - umjesto da bude sudbeni proces - bio izvršenje smrtnе odsude.«

»Ova izjava, nastavlja taj francezki list, izrečena po uglednom branitelju sa vrlo snažnom odlučnošću, proizvela je veliko uzbuđenje na tom procesu.«

Obtužnicu su srušili svjedoci obtužbe.

O svjedočanstvu svjedoka obtužbe o tom, gdje se nalazio Mijo Kralj ono poslije podne, kad je bio izведен atentat, donijele su francuske novine Paris-Soir (Pari-Soar) od 12. II. 1936. (str. 5.):

“Od našeg posebnog dopisnika.

Aix-en-Provence, 11. II. 1936.

»Po prvi puta od početka razprave obrana je jučer zabilježila posve očiti uspjeh. To je bilo već pri koncu preslušavanja. Posljednji svjedoci nizali su se pred sudom, i došao je red na gđu **Aubert** (Ober), upraviteljicu hotela „Moderne“, svjedočanstvo ove poštene trgovkinje bilo je posvema jasno. Ona je pod prisegom izjavila, da je Mijo Kralj na dan atentata došao u hotel tek u 6 i pol sati poslije podne.

Predsjednik: Kod iztrage ste kazali u 6 sati poslije podne...

Svjedokinja: Ne, već u 6 i pol sati poslije podne. Ja sam posve sigurna, izpravljala gđa Aubert. Ovaj čovjek - i ona pokaže Miju Kralja, koji se tamo među svojim čuvarima uzalud trudio, da shvati gospodu

Atentatori pred sudom: Pospišil, Kralj i Rabić

Aubert - otvorio je ulazna vrata točno u času, kad sam ja pošla k stolu, a ja većeram već više godina u 6 i pol sati poslije podne.

- Pomislite, gospodine predsjedniče, ja nemam blagajnice, i ja nisam ostavljala blagajnu bez nadzora. A isto tako nisam napustila poslovnicu.

Uzalud je obtuženi Mijo Kralj, kojemu su bile prevedene izjave gđe Aubert, htio da je upozori, da se on povratio u hotel oko 4 sata poslije podne i da je kasnije ponovno izašao i da se konačno vratio u 6 i pol sati. Vlastnica hotela nije se htjela na to osvrnuti, i bilo je dovoljno promotriti porotu, da se vidi, da porotnici nijesu kolebali između tvrdnja trgovkinje i tvrdnja obtuženika.

Ta je izjava bila za obtužbu od najveće važnosti. Obtužba je time oborila cijelu obranu Mije Kralja, koji je tvrdio da je napustio Marselj 9. listopada, jedan sat prije atentata, što je dokazivalo, da nije mogao sudjelovati kod atentata.

Šutljivi policijski komesar.

Ta se stvar činila kao dokazana, no u to se približio **Paoli**, policijski komesar u Aix-en-Provence (Eks-an-Provans) i podnio svoje svjedočanstvo usred obće nepažnje. On je već htio, da se nakon svjedočanstva udalji, kad ga predsjednik suda Loison (Loazon) pozove natrag riječima:

- Jedan čas, branitelj g. **Cabassol** (Kabasol) vam želi staviti jedno pitanje.

Mladi branitelj se digne:

- Ja bih želio, da mi gospodin Paoli kaže, nije li on 11. listopada, dakle dva dana poslije zločina, primio telefonsku obavijest od služe iz hotela „Moderne“, koji mu je javio, da je 9. listopada video Miju Kralja u njegovoj sobi, i to u 4 sata poslije podne.

- To je točno, odgovori g. Paoli.

Taj je odgovor bio dovoljan, da prouzroči jednu upadicu, koja je za tili čas postala vrlo velika. Jezovito interesiranje uzbunilo je sudbenu dvoranu: svi su pogledi uprili u svjedoka, a predsjednik suda nije bio u stanju da sakrije svoje negodovanje, i upravo se razrestio na svjedoka unatoč toga, što je svjedok policijski komesar.

Predsjednik: I vi ste zadržali za sebe iskaz tako velike važnosti! Vi - kao policajski komesar! To je neshvatljivo... To je neoprostivo...

- Oprostite, odgovori Paoli, ja sam dostavio taj iskaz organima koji su vodili izvide (gospodinu komesaru Guibalu).

Sluga hotela potvrđuje.

Taj je događaj uzrokovao, da je bilo potrebno ponovno pozvati gospodina **Guibala** da svjedoči. Zatim su oba policijska činovnika bili suočeni sa gosp. **Robertom** (Rosé) namještenikom hotela, koji je ostao kod svoje izjave.

Zamislite si malog čovjeka, na nizkim nogama, debela lica, koji ima izgled valjanog momka, »malog poštenjačine«, kako se veli u Južnoj Francuzkoj.

- Ma svakako, počeo je on govoriti, bilo je 4 sata, ja sam prolazio izpred sobe br. 25, koju smo iznajmili tome Hrvatu. Misleći, da u sobi nema nikoga, ja sam htio otvoriti vrata, ali nisam mogao. Ja se udaljih i onda su se vrata otvorila, i pojavi se jedan čovjek, koji me pogleda i koji mi je nešto rekao, što ja nisam razumio.

- A da li toga čovjeka prepoznajete među ovima, koji su ovdje? upita predsjednik suda.

- Nisam posve siguran, odgovori g. Robert, ali mi se čini, da je to ovaj - tu.

I sad je g. Robert označio Miju Kralja, koji je dvije minute kasnije, kad mu je bilo prevedeno i razjašnjeno ono, što se dogodilo, nije mogao obuzdati svoj obilni i zadovoljni podsmijeh.

Svjedok Robert bio je posljednji od svih svjedoka, koji su bili preslušani.

O tom istom napred navedenom preslušavanju svjedoka, koji su bili imenovani od strane obtužbe i koji su imali dokazati tvrdnju obtužbe, da se obtuženi Mijo Kralj nalazio na mjestu zločina u času izvršenja atentata, no koji su posvjedočili i dokazali baš protivno, donosi pariški "Echo de Paris" (Eko de Pari) od 12. II. 1936. na str. 7. slijedeći izvještaj:

»Posve preplašena sudbenim postupanjem gđa Aubert (Ober), vlasnica hotela "Moderne", tvrdi samo to, da je one večeri (9. listopada 1934.) vidjela Miju Kralja, da se povratio u 6 i pol sati, a da je bio izšao ujutro.

Treba li ponovno podsjetiti na to, da obtužba smatra vrlo važnim ovo pitanje vremena. To obtužbi dozvoljava, da uzvrđi, da se Mijo Kralj nalazio u Marselju za vrijeme atentata.

Desbonsova knjiga o atentatu u Marseilleu

No branitelj Cabassol (Kabasol) odkrio je u sudbenim spisima drugačiju izjavu te iste gđe Aubert. On čita.

Branitelj Cabassol: To je bilo 9. listopada u 6 sati poslije podne, kad je Mijo Kralj pod imenom Malny podpisao prijavnicu u poslovnički hotel.

Javna obtužba, to jest državni nadodvjetnik i njegov ugledni prisjednik državnog odvjetnika su uznemireni.

Šta da se odgovori na to? Pismeni zapisnik o toj činjenici je tu. No mi ćemo čuti još drugačijih stvari! Za vrijeme 20 minuta mi prisustvujemo jednom od takvih preokreta situacije, koji se kadkad sbivaju na velikim porotnim razpravama i koji posvema sbunjuju slušateljstvo.

Policajski komesar Dominique (Dominik) Paoli je pred sudcima. Odmah, čim je položio prisegu, on je iznio senzacionalno otkriće.

Gosp. Paoli: Bilo je to 11. listopada, u mojem uredu u Aix-u (Eks-u). Netko me je nazvao telefonom. Jedan namještenik hotela "Moderne" mi je govorio: Gospodine komesare, zabuna je, kad se pripovijeda, da se čovjek, koji je iznajmio sobu br. 25, povratio prekučer (9. listopada 1934.) tek u 6 i pol sati uvečer. Ja sam ga lično video pred vratima njegove sobe u četiri sata poslije podne.

Preneraženje.

Predsjednik suda obraća se svjedoku oštrim tonom.

Predsjednik suda: Neshvatljivo je, gospodine komesare, da ste vi, poznavajući

takvu činjenicu, čekali do današnje razprave, da je iznesete na javu.

Policajski komesar ne gubi nimalo prsebnost. Smiješeći se on tvrdi, da je tome tako.

Gosp. Paoli: Ta ja sam to rekao komesaru Guibalu, koji je vodio izvide.

Nakon toga suočena su obadva policijska činovnika. Točno je, da je gosp. Paoli obavijestio svoga kolegu. A da ovaj posljednji nije o tom vodio računa, to je bilo zato, što je namještenik hotela dva dana kasnije, kad je bio preslušan, prešutio tu stvar.

No branitelj Saint-Auban težko podnosi ukore, koji su bezrazložno bili naneseni gospodinu Paoli-ju, i veli:

- Evo jednog policijskog komesara, koji je svjedočio pod prisegom i koji je učinio svoju dužnost kao i drugi svjedoci. Dopustit ćete, da se moram čuditi što gospodin predsjednik suda kiti lovorma one, koji svjedoče protiv nas, a dijeli ukore onima, koji svjedoče u našu korist.

Potrebno je sad preslušati samoga namještenika hotela, gospodina Roberta. Za vrijeme prekida razprave njega su potražili, brzo su ga našli, i on bez okljevanja potvrđuje riječi, koje je kazao komesaru Paoli-ju na telefon.«

„U ime svih zemalja, koje su bile podjarmljene“...

Pariški dnevnik „L' Intransigeant“ (L' Entrantišan) od 13. II. 1936. donosi o govoru branitelja slijedeći izvještaj:

»Evo konačno zadnji dan procesa. Nije ni potrebno izticati, da su policijske mjere opreza podvostručene, i da uznemirenost svih onih, koji prate proces, raste iz časa u čas.

Obrazenbeni govor branitelja Saint-Aubana.

U tom napetom razpoloženju branitelj Saint-Auban počinje svoj govor nešto poslije 9 sati prije podne. Jačim glasom nego li za vrijeme razprave on se izražava s otmjenošću, koja mu je svojstvena.

- Nijesu mi potrebni savjeti g. predsjednika suda, da osjetim svu težinu svoje dužnosti. U času, kad užimam riječ, obuzet sam uzbuđenjem, koje moram obuzdati i zatomiti. Tokom moga dugogodišnjeg rada branio sam ljudе u vrlo važnim parnicama, no nikad mi nije bilo tako težko pri srdeču. Ja osjećam svu odgovornost, koja leži na mojim ramenima. Kad dovršim svoj govor, moje uzbuđenje ne će se stišati, jer me sudska tih ljudi neizmjerno uznemiruje. Tada će započeti

vaša dužnost, gospodo porotnici. Vi ćete proživjeti težke časove, vi, koji ste neka iznimna porota, od koje se zahtijeva, da izrekne smrtnu odsudu nad tri čovjeka.

Ne produljujući ta svoja razmatranja branitelj odmah predočuje poroti sve posljedice njezinog pravorijeka.

Udruženje zločinaca? Pet do dvadeset godina prisilnog rada. To je sitnica za državnog odvjetnika, koji zahtijeva, da odgovorite sa „da“ i na pitanje o sudioničtvu kod ubijstva, o kojem mi svi imamo isto mišljenje. No ako vi odgovorite onako, kako se traži, bez olakotnih okolnosti, to znači - smrt. Ako sam ja uzbuden, ja imam pravo misliti, da ćete to vi biti još u većoj mjeri, ako je to moguće, jer vi odsada razpolazežte životom ovih ljudi. Ovaj proces se vodi po abnormalnom planu, on je opasan radi tajinstvenosti, koja lebdi nad njim, te radi nerazjašnjениh pojedinsti, koje će zauvijek ostati mračne...

Treba s nepovjerenjem promatrati sve ono, što dolazi iz inozemstva! Godine 1929. je nesretni kralj Aleksandar, o čijem držanju mi nemamo da razpravljam, smatrao, da mu nadmoćne prilike dozvoljavaju, da prekrši svoju zakletvu. On je uveo diktaturu. Naravski, nije on jedini u svjetskoj političkoj povijesti, koji je počinio to djelo, no njegovi protivnici bili su suđeni po sudovima, koji su bili ratni sudovi. Pavelić je tako bio odsuđen na smrt jednostavno zato, što je održao dva govoru na kolodvoru. Istina nas sili, da priznamo, da atentati terorista nisu bili ništa drugo nego odmazda ogorčenih Hrvata protiv progona.

»Tajinstvenost« tokom iztrage.

Branitelj Saint-Auban (Sent-Oban) ponovno počinje govoriti o »tajinstvenosti« u toku iztražnog postupka.

Kako su bili izpitivani? Izpitivalo ih se na talijanskom jeziku, kontrolirano sa portugalskim. A što oni kažu? Koja su njihova priznanja? Mi smo članovi Ustaške organizacije. Bila nam je povjerena zadača, ali ona nije bila točno određena. Može li se pripremati kakvo djelo, koje nije poznato?

Ima još jedna stvar, koja me uznemiruje, što u tom procesu opažam previše policajaca, a premalo sudaca i sudbenih činovnika. Doista policiju treba poštivati, mi joj dugujemo svoju sigurnost, ali kad ona djeluje, njezina korist postaje dvojbenica. I evo pred nama jednog visokog činovnika takve policije, posланог u Francusku od vrande, koju neću pobliže označavati, i koji nastupa kao poslani tužitelj te

vlade. Ja ne poznajem pobliže gosp. Simonovića, ali imam pravo, da analiziram njegovo svjedočanstvo i da naglasim, kolika je bila razlika u primanju njega za svjedoka pred sudom od primanja onih, koji su svjedočili u prilog obrane. On je spojio funkciju tumača sa funkcijom svjedoka obtužbe.

Pospisil je rekao, da je nad njim izvršen pritisak (kad su Milićević i Simonović tražili, da podpiše izjavu i lažno sastavljeni zapisi, opazka prevod.). Ja vas samo podsjećam na to, da je Pospisil, taj čovjek sređen, odvažan i tvrd, osjetio, da ga snaga iznevjerava, kad vam je govorio o opasnostima, kojima je izvrgnut njegova majka i kćer, koje su ostale u domovini. Taj je čovjek plakao... No - ja se varam: ti ljudi ne plaču. On je prigušio svoje suze, i to je bilo još ganutljivije. Politička drama. To dokazuje branitelj u dalnjem govoru. **Nesreća ovih ljudi dolazi od toga, što su se rodili u vremenu, koje je bilo tragično za njihovu domovinu. To nijesu "gangsteri".** To je isto tako politička stvar kao i izručenje ostalih obtuženih, **Pavelića i Perčevića**, što je bilo odbijeno po talijanskim i austrijskim vlastima.

Branitelj napokon uzima u obranu obtužene, da oni ne mogu biti odsuđeni kao »udruženje zločinaca«, a niti radi »sudioničtvaa«. On nastoji, da to dokaže s pravničke strane, prepustajući ostalim braniteljima iz Aix-a zadaću, da brane pojedinačno svakog obtuženog.

U nastavku razprave poslije podne branitelj Saint-Auban rekao je među ostalim ove riječi, obraćajući se obtuženima:

»Vi vidite, da nijeste napušteni! Ja ne znam, što će slijediti, ali porota sada zna, da vi nijeste zločinci. S ovoga mjesta mi vam kao vaši branitelji možemo stisnuti ruku!«

Svršava svoj govor riječima:

“Gospodo porotnici! Jučer vam je bilo rečeno, da treba poslušati glas mrtvih. Otvorite dakle vrata hrvatskih groblja i dajte, da se ovdje pred sudom pojave oni mučenici...“

U ime svih zemalja, koje su bile podjarmljene, ja vas tražim, da izreknete presudu koja će nam osvjetlati lice pred historijom, presudu dostoјnu bezsmrtnе Franceske!“

Englezka liberalna štampa o razpravi u Aix-u.

Englezke novine Liberalne stranke “Manchester Guardian” (Mančester Gardien) donose nakon svršetka razprave protiv hrvatskih ustaša ovaj članak:

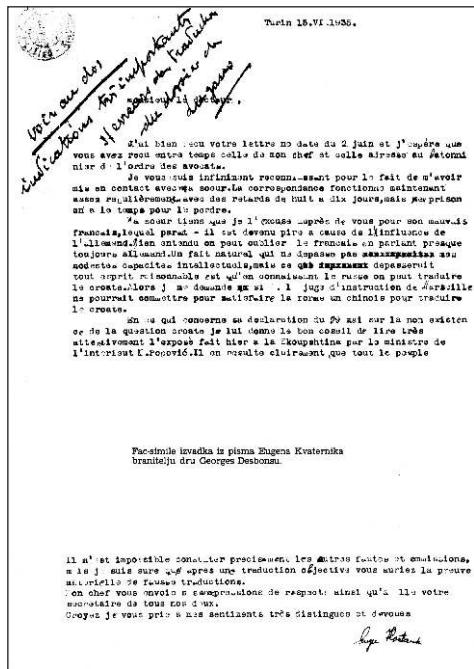
“Čudan sudbeni postupak na razpravi u Aix-u.

Od nekoga, tko je prisustvovao u sudnicu.

Aix-en-Provence, 13. veljače.

»Razprava protiv Pospisila, Raića i Kralja, trojice članova hrvatske tajne organizacije ustaša, svršena je jučer u Aix-en-Provence, glavnom gradu Provence, starinskom i slikovitom. Oni su obtuženi kao saučestnici **Kelemen**, Hrvata, koji je ubio jugoslavenskog kralja Aleksandra i **Barthou**-a dne 9. listopada 1934. u 4 sata poslije podne u Marselju. Porota ih je pronašla krivima, u “nedostatku dokaza” odsuđeni su na doživotnu robiju. Pospisil i Raić branili su se, da su bilo šta znali o atentatu i da uobće nisu dolazili u Marseille. Kralj je tvrdio, da je došao u Marseille sa Kelemenom, da je izgubio žive i da se vratio u svoj hotel u 4 sata poslije podne. Ja sam prisustvovao cijelom preslušavanju, od prvog do zadnjeg, i postepeno sam gubio moć, da izrazim svoje čuđenje o samom postupku. Jedina stvar, koja mi je preostala, je to, da do u tančine opisem, šta se je dešavalo od jednog do drugog dana.

Kako u Francezkoj ne postoji zakon o obuzdavanju štampe, 16 porotnika je ušlo u sudnicu pod utiscima svakodnevnoga čitanja novina, da su ova trojica okrivljena „ubojice“, „teroristi“, „sramota ljudskoga roda“ i. t. d. Sudnica je bila prepuna. Kino-operateri, fotografi, karikaturisti otimali su se o što bolja mjesta. Bajunete, revolveri, čelični šljemovi davali su utisak vojnoga suda. Sudac Loison (Loazon)

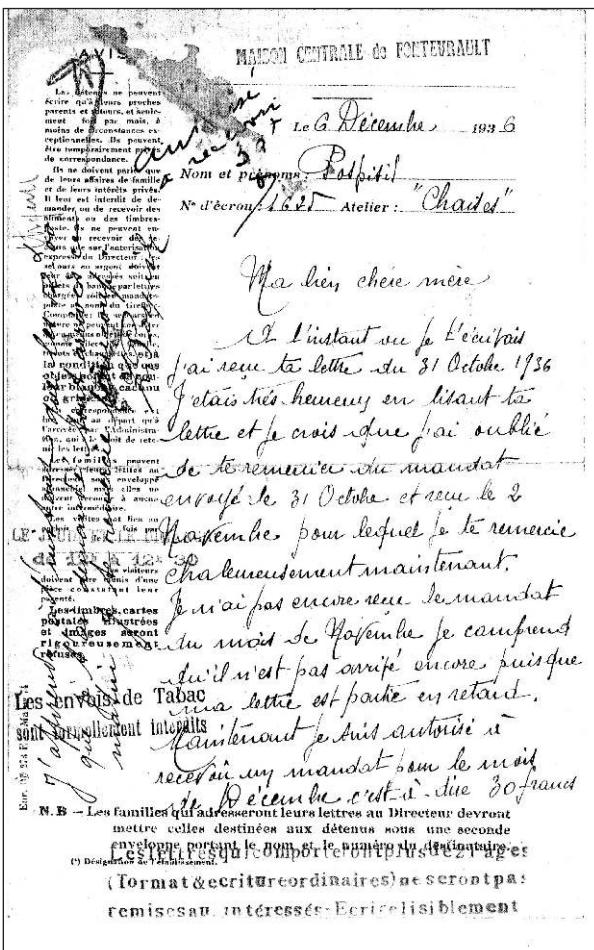
Pismo Eugena Dide Kvaternika odvjetniku Desbonsu, upućeno iz torinskog zatvora

u grimizu i hermelinu, pun kolajni i odlikovanja ušao je sa svojim drugovima uz štropot kino-kamera. Parnica je odpočela.

Bolestni svjedoci obrane.

Prozvana je lista svjedoka. Svi su bili nazočni, osim trojice glavnih svjedoka obrane, od kojih je jedan bio nekdašnji predstojnik redarstva u Marseille-u. I sva trojica su poslali liječničke svjedočbe. I sva trojica su se prijavili bolestnima kroz osam dana. Državni odvjetnik izjavio je da se ima odpočeti sa preslušavanjem, unatoč odsutnosti triju svjedoka. G. Saint-Auban, glasoviti branitelj iz Pariza, koji je određen da brani »ustaše«, predložio je, da se preslušavanje odgodi, pošto nema glavnih svjedoka za obranu. Sud je odvratio, da za "la manifestation de la verit?" (utvrđenje istine) nisu potrebni svjedoci obrane. I zatim odpočne sudbeni postupak protiv obtuženih, izpitujući same obtužene. (Tumač je gnušno i nevjerojatno ometao obranu.) G. Loison (Loazon) je izpitivao okrivljene prezirno, pogrdno, ujedljivo, bijesno. On je napadao obtužene: »Vi se nazivate domoljubima i idealistima. Vi niste ništa drugo nego plančeni ubojice sa džepovima pretrpanim zlatom.« (Čudnim slučajem g. Loison je bio jedan od stručnjaka u postupku protiv »autonomista«, koji su nedavno u Kolmaru među Alzašanima počinili veliko pustošenje.) Na sva unakrstna pitanja i tvrdnje Pospišil, Raić i Kralj ostali su nepomični i nijemi.

Slijedeći dan počelo je preslušavanje svjedoka. Svaki od njih dao je svoj izkaz u obliku govora, a ne u odgovorima na pitanja kao u Englezkoj. Kao prvi dao je dvoj izkaz general **Georges** (Žorž), koji je bio zajedno s kraljem **Aleksandrom**, iisto ranjen Kelemenom kuglama. Cijela sudnica, sudeci i porotnici i svi ostali su ustali, kada je ušao. On je opisao ubojicu, a iza toga je ocrtao kraljev značaj, njegovu vojničku spremu, dodirnuo jednog časa i njegovu odanost prema Francezkoj i primio sa doličnom skromnošću smjerno izraženo poštovanje suda. Iza njega je častnik, koji je oborio na zemlju Kelemen, opisao ubojicu i za taj čin ubrao čestitke sudišta. Za njim je došao jedan vrlo stari gospodin, službeno nazvan književnikom. On je ponovo ocrtao slavni vojnički uzpon kralja Aleksandra. ponovno je hva-

Pospišilovo pismo majci, pisano na francuskome zbog zatvorske cenzure

lio njegove duševne i umne osebine, a zatim je prešao na svoju glavnu temu, da govorí o političkom položaju Jugoslavije. Nakon dugog vremena g. de Saint-Auban (Sent-Oban) upita uljudno, zašto da se to uvlači u sudbenu razpravu. Činilo se, da nitko nije bio voljan davati odgovora na ovo pitanje. pa je sudac ovoga staroga gospodina brzo iztjerao iz dvorane.

Šef jugoslavenske policije.

Slijedeći svjedok bio je g. Simonović, šef jugoslavenske policije. On je održao predavanje o razvitku terorizma, počevši od god. 1926. i opisao očita nedjela Pospišila, Raića i Kralja. Gosp. de Saint-Auban (Sent-Oban) složio se s tim, da g. Simonović pročita zapise iz knjige, koja je očito pripadala razstavljenoj ženi jednog ustaše, ali ga je upitao, da li on ima i kakovih drugih dokaza za te svoje navode. Sudac odvrati, da nije pravo niti očekivati od šefa policije, da iznosi svoje službene tajne, a da i nije potreban kakav dokaz, kada se radi o takovom častnom gospodinu, kao što je g. Simonović.

Obrana je zatim prešla na svoj glavni napad. Ta cjelokupni parnički postupak

zavisi od vjerodostojnih izkaza ove trojice ljudi, kada su ih uhitili, Ali zašto je izkaze, upitao je g. Saint-Auban (Sent-Oban), Pospišila i Raića u francezkom zatvoru u Annemasse, prevodio francezki g. Simonović? Kakovim je čudnim slučajem i Kraljeve izkaze u Melunu preveo i opet g. Simonović na francuzski jezik? Kakovim je dalnjim čudnim slučajem i izkaze iz Marseillea preveo isti g. Simonović na francuzski? Drugim riječima, cjelokupni temelj obtužbe bio je otvoreni izazov.

Kao odgovor na ovo, šef jugoslavenske policije počeo je u dugom predavanju navoditi primjere saradnje međunarodne policije. Sudac je odobravao taj odgovor i izjavio, da je spor svršen. Obrana je živo prosvjedovala. Sudac, pozvan, da se odluči za svoje vlastito mišljenje ili za ono Saint-Aubana, odlučio se za vlastito. Tim je završena razprava toga dana.

Slijedeći dan sudac Loison (Loazon) otvorio je razpravu rječitim govorom i izticanjem visokog moralu i značaja g. Simonovića. On je žalio da je obrana prekinula sa slavnim predajama francuzkoga gostoprimstva postavljajući pitanja i da-pače idući još i dalje, kao da sumnja u neporočnost tako visokog činovnika kraljevine Jugoslavije. Državni odvjetnik pridružio se ovom prosvjedu i naglasio, da je Jugoslavija slavna zemlja, a g. Simonović zasluzuje poštovanje svakog Francaza.

Važan svjedok.

Zatim je došla duga lista svjedoka, koji su pod prisegom izložili sa mnogo potankosti, da je Kelemen ubio kralja. Liječnici su opisali rane. Stražari su opisali taneta, osim onoga, koje je zaostalo u sudbonosnom onom autu.

Cinjenica, da je Kelemen bio mrtav, vrlo je otežavala obranu, i sudac je trebao da unese osjećaj stvarnosti u postupak, što je i učinio, opisujući ljubav kralja Aleksandra prema Francezkoj. Napokon, iza tolikih očitosti svega onoga, ali koja se nije nikako ticala trojice uhapšenika, postupak je doveo jednog stvarnog svjedoka. Alibi Mije Kralja glasio je, da je on stigao u hotel Moderne u Aixu (Eksu), koji je udaljen 17 milja od Marseillea, oko 4 sata poslije podne. Kralj je ubijen u 4 sata poslije podne. Upraviteljica hotela prisizala

Otkrivanje tople vode u današnjem tisku

je nebrojeno puta, da se on nikako nije vratio u hotel prije 6 sati poslije podne.

Nenadano je obrana iznijela dokaz, u kom je ova upraviteljica mnogo ranije izjavila, da se obtuženi Kralj upisao u hotelsku knjigu u njenoj prisutnosti u 6 sati poslije podne. Sudac Loison (Loazon) je odlučio, da je to nesretno protuslovje nastalo kod sastavljanja zapisnika. Obrana je iza toga pozvala svjedoke. Trojica od tih, kao što sam rekao, nesretnim slučajem prijavili su se bolestni, a dvojica su imali odvražnosti da pristupe saslušanju. Jedan od njih bio je hotelski sluga, koji je Kralja video u 4 sata poslije podne. A drugi je bio redarstveni činovnik, komu je isti taj sluga to javio. Sudac je zatim ponovno pozvao ovog glavnog svjedoka iz redarstva, i čovjeku, koji je imao odvražnosti svjedočiti u korist obtuženih, postavljali su unakrstna pitanja istodobno i bijesno i sudac i državni odvjetnik i još jedan drugi svjedok. Na koncu ovog unakrstnog izpitivanja, sudac je iztakao bezvrijednost ovih činjenica za obranu. Time je stvoren mučan utisak. Jedini važan svjedok obrane, koji je svjedočio u korist obtuženih, bio je podpuno odbačen. Prema izloženim činjenicama niti sjena dokaza nije mogla biti ustanovljena niti protiv Pospišila, niti Rajića, a vrlo malo protiv Kralja. Srećom je sudac opet bio kadar da uzpostavi smisao za daljnji postupak. Pročitao je svečano i oštropo pismo jugoslavenske kraljice, u kojem ona izjavljuje, da može sa sigurnošću predati svoju parnicu u ruke francuzkog naroda i francuzke pravde.

Iza toga ništa više nije preostajalo, osim govora. Razprava je svršena. Svršena je sedmoga dana. Osmoga dana iztekle su liječničke svjedodžbe za tri glavna svjedoka obrane. Mi se svi nadamo, da su jadni bolestnici podpuno ozdravili.

A. G. M.

„Naša zemlja ide tom lažnom stranputicom...“

Pod naslovom »Terorizam i diplomacija« izšla je ove godine na francuzkom jeziku knjiga od **Charles Reber-a** (Šarl Reber-a), koji u uvodu svoje knjige veli ovo: „Marseljski atentat je zločin terorista, koji su u službi revizionista ili imperialista, koji se služe revizionizmom kao oružjem; to je uspjeh urote, stvorene već dugo vremena podporom sviju onih, koji imadu interesa, da potresu novom Evropom.“

Hrvatski su ustaše odsuđeni po francuzkom судu na doživotnu robiju, kao da je tvrdnja Charles Reber-a (Šarl Reber-a) bila na sudu dokazana. Tokom slobodne razprave pred francuzkim sudom **dokazano je baš protivno, utvrđeno je očito, da hrvatski ustaše nisu bili teroristi tj. članovi zločinačkog udruženja, u koje se zločinci udružuju samo radi svoje lične**

Ivan Rajić u tamnici

koristi. Dokazano je, da je ustaška organizacija politička organizacija ljudi, koji su bili progonjeni i koji su morali pobjeći iz svoje domovine, gdje je bila proglašena i provođena vojnička diktatura, da spase svoj goli život.

Sinovi francuzke revolucije i treće republike odsudili su hrvatske revolucionarce ne po svojoj tradiciji, ne po svome

uvjerenju, ne po dokazima nego kao saveznici Jugoslavije.

Evo, kako mirno i trijezno prosuđuje to savezništvo i prijateljstvo francuzki političar i književnik **Henri Pozzi** (Anri Poci), koji u spomenutoj knjizi »Opet se vraćamo ratu« (str. 127.) veli ovo:

„Prijateljstvo Francuzke leži na srdcu Velikosrbima... „To je svetogrđe“, reći ćete mi... Dobro, ali to je svetogrđe potrebno. Nemojmo se varati. Službene svečanosti, akademski govor, uobičajene brzoprovjede, koje veličaju bratstvo Francuzova i Srba u oružju i zajedničke velike uspomene, sve to ne znači ništa. To su sve obvezatne ceremonije i prazne riječi. U stvari pak utjecaj naše zemlje na Beograd počiva jedino na vojničkim, političkim i novčanim koristima, koje Francuzka daje upravljačima Jugoslavije. Taj će utjecaj trajati tako dugo, dok budu trajale te koristi, ali ni jednog dana, ni jednog sata dulje...“

Već bi nas odavna oni, koji upravljaju Jugoslavijom, napustili, da su mogli biti bez nas.“

»Velikosrbski krugovi, to jest službeni krugovi, koji jedino imaju utjecaja, ti nas ne vole. Oni hine te osjećaje gomilom raznih uslužnosti i pretjeranim hvalospjevima, ali pravo stanje... A kako bi i moglo biti drugačije! Njihovi starinski običaji, njihov odgoj, njihov politički ideal, njihova načela vladanja, njihovo slavohlepje, - čitava njihova izgradnja duhovna i čudoredna je protivna našem (francuzkom) duhu.«

Evo dalje doslovnih riječi toga Francuzova, koji se ne boji pogledati činjenicama i istini u oči (strana 339. spomenute knjige):

„U budućem ratu za održanje ugovora, po kojima su bile osnovane države Male Antante, ne će ta Mala Antanta imati никакve stvarne snage. Ona je već danas prije rata bez snage. Njezina jakost je samo jedna prividna obmana, pročelje sgrade, koja je iznutra porušena, i ta se tvorevina samo toliko drži, koliko je mi (Francuzi) podupiremo politički, novčano i vojnički, samo toliko, koliko je podržavamo našim zlatom, našom veličinom i našim ugledom. Već 13 godina traje ta laž, već 13 godina naša zemlja (Francuzka) ide tom lažnom stranputicom, pri čemu smo mi potrošili više milijardi nego u carskoj Rusiji - da kasnije za tu laž dademo još živote svoje djece...“

(svršetak)

U POVODU 150. OBLJETNICE STRANKE PRAVA I 115. OBLJETNICE SMRTI OCA DOMOVINE DR. ANTE STARČEVIĆA

KRONOLOGIJA PRAVAŠTVA (XIX.)

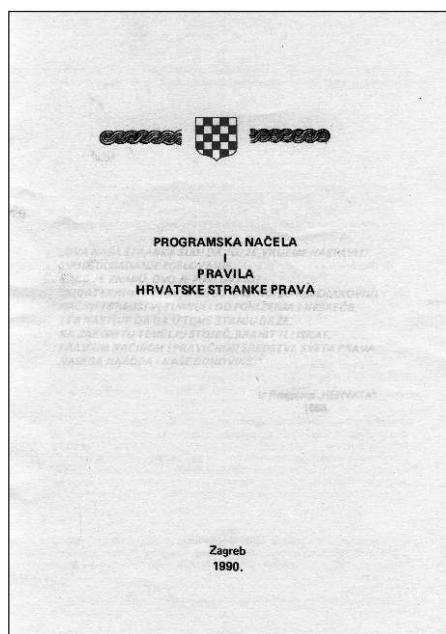
• **20. VI. 1972.** „Planinske lisice“ (tzv. Bugojanska skupina), diverzantska grupa Hrvatskoga revolucionarnog bratstva (HRB), ilegalno ulazi u Jugoslaviju (Slovenija). U grupi je bilo 19 hrvatskih revolucionara. Njihov cilj jest gerilskim i promidžbeno-psihološkim ratovanjem podići ustanak hrvatskog naroda. Glavnu bazu trebali su uspostaviti na Vran planini (između Tomislavgrada i Jablanice). Pri hodnji prema navedenoj planini otkriveni su na području Bugojna 24. lipnja. Jugoslavenske vlasti pametno postupaju poslavši na njih TO BiH, čime predstojeći sukob pretvaraju međuhrvatski. Sporno je, je li jugoslavenska služba državne sigurnosti bila upoznata s planovima HRB-a, kao što se povremeno tvrdi. U vojničkom smislu je „Bugojanski ustanak“ neuspis pothvat, dok o njegovim političkim posljedicama postoje različita mišljenja. Teritorijalce potpomažu, i nadgledaju, Vojna milicija JNA i SUP BiH. U potjeri i borba koje su se razvile poginulo je šest revolucionara, a trinaest ih je zarobljeno. Od toga su devetorica smaknuta bez sudjenja, nakon mučenja. Na jugoslavenskoj strani poginulo je 13 ljudi, od čega 10 katolika i muslimana iz TO BiH, a ranjeno 15 (10 katolika i muslimana iz TO BiH). Četvorici zarobljenih „feniksovaca“ suđeno je na Vojnom судu u Sarajevu iste godine. U prosincu 1972. svi su osuđeni na smrt, ali je Ludvigu Pavloviću zbog mладости kazna preinačena u dugogodišnju robiju.[1] Preživjevši kaznioniku u Srijemskoj Mitrovici, pogiba u rujnu 1991. u Hercegovini na način koji se smatra sumnjivim. Još jedna smrt hrvatskog nacionalnog borca pod vrlo sumnјivim okolnostima početkom 1990-ih (Paradžik, Kraljević itd.). U počast toga hrvatskog revolucionara njegovim je imenom nazvana jedna specijalna postrojba HVO-a – 60. gardijska desantna bojna *Ludvig Pavlović*. „Bugojanski ustanak“ ima krupnih sličnosti s Rakovičkom bunom Eugena Kvaternika – koja je sumnjava u pogledu uplenjenosti neprijateljskih službi.[2] – u sljedećem: a) obje su oružane akcije izvršene u krajnje nepovoljnem vanjskom i unutarnjem političkom okruženju te u vojničkom smislu

Priredio:

Mladen KALDANA

zapravo od početka osuđene na neuspjeh, b) u borbi protiv hrvatskih revolucionara sudjelovalo je dosta Hrvata, c) poslan je jasan signal domovini i svijetu o neodustajanju od uspostave hrvatske države i po cijenu života.

• **25. II. 1990.** U jednom zagrebačkom stanu održan je Obnoviteljski sabor HSP-a na kojem je stranka uskrsnula. [3]

Obnova stranke 1990.

• **28. II. 1990.** Prvi javni nastup obnovljenog HSP-a u šestinskoj crkvi sv. Marka na misi zadušnici i komemoraciji za „Oca Domovine“..[4]

• **21. VII. 1990.** U Roškom Polju (naselje između Posušja i Tomislavgrada) održan je prvi pravaški skup i predstavljanje HSP-a u Bosni i Hercegovini. [5]

• **23.-24. II. 1991.** U Zagrebu je održan Prvi opći sabor HSP-a. Prisutni sabornici, stranački gosti i uzvanici su iz cijele Hrvatske te emigracije, a među njima i određen broj Hrvata-Muslimana. [6]

• **13. VI. 1991.** Osnovane su Hrvatske obrambene snage (HOS), oružano kri-lo HSP-a. Neki navode kao datum osnutka 25. lipanj. Prvi načelnik Ratnog stožera HOS-a bio je Ante Paradžik. HOS se

borio na svim bojištima u Republici Hrvatskoj i na većini njih u Republici Bosni i Hercegovini tijekom prvog razdoblja Domovinskog rata (1991.-1993.). Nakon toga njegovi pripadnici prelaze u HV, Specijalnu policiju MUP-a RH, HVO i Armiju BiH. Hosovci su se odlikovali ratničkom sposobnošću i visokim moralom. Imali značajnu ulogu u oslobođenju Mostara, Stoca i čapljinskog te neumskog područja. Najpoznatija postrojba HOS-a je IX. bojna *Rafael vitez Boban*. U Bosanskoj Posavini je u II. bojni *Ante Paradžik* ratovao znatan broj stranih dragovoljaca, uključujući i one iz islamskih zemalja.

• **21. IX. 1991.** U Zagrebu na kontrolnom punktu MUP-a RH ubijen je prvi načelnik Ratnog stožera HOS-a i visoki dužnosnik HSP-a Ante Paradžik.

• **9. VIII. 1992.** U Kruševu kraj Mostara ubijen je pukovnik HOS-a Blaž „Ero“ KRALJEVIĆ sa svojih osam mlađih vojnika (katolika i Muslimana) od strane kriminalnih i „udbaških“ elemenata iz HVO-a. U trenutku smrti bio je zapovednik HOS-a u Hercegovini te general Armije BiH. Za vrijeme emigracije bio je pripadnik Hrvatskoga revolucionarnog bratstva (HRB) te je kao član grupe „Feniks“ trebao sudjelovati u „Bugojanskom ustanku“ 1972. No uhićenje od strane australskih sigurnosnih službi ga onemogućava u tome. Po povratku iz emigracije pristupa HSP-u. U Domovinskom ratu ima velike zasluge pri oslobođenju Mostara, Stoca itd. Njegova karizma, hrabrost i vojnička sposobnost čini HOS primamljivim Hrvatima katolicima i Muslimanima, ali ga konfrontira s HDZ-om, što će ga, prema većini analitičara, koštati života. Nakon smrti promaknut je u krilnika HOS-a. Činjenica o kojoj se iznimno malo priča u javnosti jest, da su sve žrtve političkih ubojstva u Hrvatskoj nakon 1990. bili ljudi pravaške provenijencije.

• **12. XII. 1992.** Dio ljudi (uključujući i neke bivše članove Hrvatske demokratske stranke) iz velike skupine pravaša izvan HSP-a, osnivaju Hrvatsku čistu stranku prava (HČSP).

• **12. XII. 2004.** U Buenos Airesu umro je Ivo KORSKY, nacionalni borac, katolički intelektualac, publicist i političar.

Rođen je u Osijeku 22. veljače 1918. Više o njemu u tekstu na dan rođenja.

*

Od same obnove pravaštva 1990. počele su se odvijati i radnje nedostojne starčevićanaca. „Osobne časti“ izbijaju u prvi plan kao nikada do sada u pravaškoj povijesti, premda se nitko ne može ni približno mjeriti s bilo kojim pravaškim velikanom spomenutim u Kronologiji. Danas je pravaštvo palo na najniže

Blaž Kraljević

grane. Zbog tih razloga spomenuh samo najosnovnije podatke iz 1990.-1992., dok razdoblje 1993.-2011. nema smisla ni spominjati, jer ova je Kronologija pisana u čast velikoga pravaškog jubileja, koji ne želim omalovažavati „modernom pravaškom stranačkom scenom“ s kraja XX. i početka XXI. stoljeća. Suvremeni „pravaški“ čelnici ne drže se onoga za što je Stari živio: *Salus Croatiae suprema mihi lex!*

(U idućemu, božićnom broju, objavljujemo autorove ispravke i dopune ove Kronologije. Op. ur.)

Bilješke:

- [1] M. DODER, *Jugoslavenska neprijateljska emigracija*, 110.-112.; B. VUKUŠIĆ, *Tajni rat UDBE protiv hrvatskih iseljenika iz Bosne i Hercegovine*, 45.-51.; *Jugoslavenske tajne službe. Osma epizoda. Gerilске skupine na tlu Jugoslavije*, autor Miljenko Manjka, Hrvatska televizija, Zagreb 21.05.2012.
- [2] Stjepan MATKOVIĆ, „Valorizacija Eugena Kvaternika u svjetlu pravaških ideologija i hrvatske historiografije od kraja 19. stoljeća do 1918.“, PP, sv. 16/1997., br. 16, 226.; B. POPARIĆ, „U spomen dra Ante Starčevića“, *Dr. Ante Starčević*, 37.
- [3] G. A. BLAŽEKOVIĆ, „Hrvatska stranka prava 1990. godine. Obnova, djelovanje i uzroci raskola“, *Pravaška misao i politika*, 302.-303.
- [4] ISTI, n. dj., 305.-306.
- [5] ISTI, n. dj., 311.
- [6] ISTI, n. dj., 316.-317.; „Izvještaj o radu prvog općeg sabora HSP-a“, „Uvodni referat predsjednika HSP-a na prvom općem Saboru obnovljene Hrvatske stranke prava“, HP, br. 4-5 (travanj-svibanj 1991.), 3.-8.

Zbog ograničena prostora, samo sažeto će prikazati ovu iznimno vrijednu knjigu, zadržavajući se na djelomičnom i sažetom prikazu partizanskog zlosilja, izbjegličkih stratišta i grobišta na austrijskom državnom području, premda je u knjizi podrobno pisano o partizanskim zločinima i brojnim mnoštvenim grobnicama u Sloveniji i Hrvatskoj te o pozadini, uzrocima i popratnim događanjima u svezi jugokomunističkoga krvavog pira u svibnju i lipnju zlosretne 1945. godine.

Premda jugoslavenski partizanski zločinci nisu ubijali svoje neistomišljenike samo u Bleiburgu i njegovoj okolici, već i u drugim dijelovima Koruške, Bleiburg je postao i ostatak trajni simbol cjelokupnoga mnoštvenog stradavanja hrvatskog naroda, napose u proljeće i ljetu 1945., kada su brojni četveroredi Hrvata i Hrvatica nesmiljeno zatirani na Križnim putovima od Slovenije do Makedonije. Ni približno točan broj žrtava u Bleiburgu i njegovoj bližoj okolici nije moguće utvrditi.

Svjedoci onoga vremena potvrđuju grozomorne partizanske zločine: **Johann Neubersch** očevladac je moštvenih ubojstava na Bleiburgu. Na vlastite oči gledao je kako partizani odvoze trupla teretnim vozilima s mjesta zločina u Mežišku dolinu gdje su zavaljena u skupnu grobnicu Leše. Neuberschovo svjedočenje podudarno je sa spoznajama Direkcije sigurnosti Koruške. Iz izvješća općine Loibach 1947. razvidno je, pak, kako je utvrđeno s obje strane ceste od gostonice Hrust pa do slovenske granice 8 grobova, s truplima uglavnom ustaša. U izvješću nadalje stoji, da su rečeni ustaše, prema svjedočenju željezničara **Ebnera**, ukopani bez odjeće, a njihova trupla izmještena na groblje Unterloibach, gdje je već bilo ukopano 18 mrtvih tijela vojnika spaljenih do neprepoznatljivosti. Na rečenom groblju, na području Bleiburga, nalazi se čak 6 masovnih grobnica, a brojna neotkrivena trupla, prema svjedočenju već spomenutog Neuberscha i svjedokinje **Johane Skuk**, još počivaju u brojnim neutvrđenim pojedinačnim, grupnim i mnoštvenim grobištima, u poljima i šumama oko Bleiburga. Ostatci tijela iz 6 masovnih grobova hrvatske nacionalnosti i danas počivaju na župnom groblju Loibach, dok su žrtve drugih nacionalnosti, nakon eshumacije, prenesene na drugo groblje. Osim na groblju Loibach, posmrtni ostatci hrvatskih vojnika još počivaju na vojnim i župnim grobljima diljem Koruške, a partizansko zlosilje vršeno je, između inoga, u mjestu Globasnica, nedaleko od Bleiburga.

Glede stratišta i grobišta u Podjuni, u dvorištu seoske kuće **Rochusa Sorgera** u Steinbergu nalazi se skupno grobište 12 hrvatskih i njemačkih vojnika, koje su partizani umlatili 19. svibnja 1945., tijekom pijanke, na istom mjestu. Također u Podjuni, u mjestu Sv. Vid, još je jedna grobница sa 7 hrvatskih vojnika, dvije žene i troje djece, mlađe od 12 godina. Nakon što su ih partizani zatočili u tamošnju ciglanu Mochar, nesmiljeno su ih izbatinali i napoljetku dokrajčili. Iz Kronike žandarmijske postaje Gallizien, razvidno je da su ustaše i njemački vojnici ubijani dočim bi upali u partizanske ruke, a masovne grobnice na tom području nalaze se u mjestima: Gallizien, Moos, Abriach, Wildenstein, Nageltschach, St. Veiti, Steinerborg, Goritschach, St. Kanzian te Eberndorf (dva masovna groba).

U svezi stratišta i grobišta na području općine Bad Eischenkappel, u Knjizi umrlih ove župe spominju se četvorica ustaša neutvrđenog identiteta koje su partizani ubili i zakopali u

ZNANSTVENI DOPRINOS RASVJETLJAVANJU JUGOSLAVENSKIH ZLOČINA U KORUŠKOJ

(Dr. Florian Tomas Rulitz: "Bleiburška i vetrinjska tragedija. Partizansko nasilje u Koruškoj na primjeru protukomunističkih izbjeglica u svibnju 1945.", Zagreb 2012., 320 str.)

mjestu Koprivna-Lobnik. Iz tog zajedničkog groba 25. svibnja 1945. njihova trupa su premještena na groblje u Bad Einenkappelu. Godinu dana potom, u svibnju 1946., na istom groblju sahranjeni su posmrtni ostaci još 11 nepoznatih muškaraca i jedne žene. Svim ubijenim Hrvatima na području ove općine, Počasni bleiburški vod podigao je prikladnu spomen-ploču, s natpisom na hrvatskom i njemačkom jeziku.

Na području Velikovca utvrđeno je kako su na vrhu brda Strutzikogel i u okolici dvorca Hirschenau srbski partizani vršili strijeljanja hrvatskih i slovenskih izbjeglica. Pedesetih godina prošlog stoljeća jedna ovoj slična velika grobnica otkrivena je između Velikovca i Hirschenaua, a pronađene hrvatske kune na tom mjestu ukazuju da je među ubijenima bilo Hrvata. Na obronku brda Strutzikogel 16. lipnja 1945. otkopana je jama u kojoj je pronađeno 10 muških i jedno žensko truplo. Uz rečene, i ostali pronađeni posmrtni ostaci partizanskih žrtava na području Velikovca, ukopani su na vojnem groblju St. Ruprecht kod Velikovca. Među sahranjennima, uz osobe različitih narodnosti, nalaze se kosti hrvatskog generala **Tomislava Rofla**, koji se 19. svibnja 1945. ubio, kako ne bi jugoslavenskim partizanskim krvnicima pao u ruke. Njegovi prijatelji, na mjestu posljednjeg generalova počivališta, podigli su mu nadgrobni spomenik.

U šumi Reichmannvald, nedaleko od Ferlacha, 13. svibnja 1945., **Bračićeva** partizanska brigada dočekala je i umorila 16 slovenskih izbjeglica, na vrlo okrutan način: žrtve su zadavljeni konopom. Prije smaknuća, žrtve su primorane sebi iskopati skupnu grobnicu. Svoje zadnje počivalište, nakon ezhumacije u mjestu Ostrozu, 16 slovenskih mučenika našlo je 1. studenog 1946. u skupnom grobu na groblju u Glainachu. Među 16. žrtava, osim slovenskih domobrana, bile su 3

Piše:

Ivica KARAMATIĆ

mlade djevojke, također slovenske nacionalnosti. Na ove žrtve danas podsjeća kameni spomenik, na župnom groblju Glainach, podignut 1985., na inicijativu slovenskog svećenika i preživjelog izbjeglice **Cirila Turka**.

Treći i četvrti bataljun 11. dalmatinske brigade bio je između 9. i 12. svibnja 1945. stacioniran oko ceste koja je mostom preko rijeke Krke vodila u smjeru

Velikovca. Upravo na tom mostu rečeni partizanski zločinci učinili su pokolj 11. svibnja 1945. nad 61 izbjeglicom, od čega 28 ustaša. Prije strijeljanja, hrvatski i slovenski domobrani te ustaše, morali su sebi grob iskopati krampovima i lopatama. O perverznosti partizanskih ubojica govori činjenica da je streljački vod pratilo harmonikaš. A da je uz rijeku Krku, u tim zlobnkim danima, ubijeno puno više ustaša, ukazuje partizanska memoarska publikacija, autora **Rake i Družijanića**, koja navodi čak 500 zarobljenih ustaša kod Krčkog mosta. Strijeljanih 28 ustaša na posljeku je u svibnju 1947. pokopano na župnom groblju u Gurnitzu. Tu je podignut spomenik, u čijem je podnožju pogrešno napisano: «Za sjećanje na ubijene Austrijance».

Velika, ali namjerna pogreška također se dogodila na jednom spomen-natpisu na župnom groblju u Kottmannsdorfu, kad je

Koruška udruga partizana 3 žrtve partizanskog zlosilja (hrvatskog domobrana, slovenskog domobrana i nepoznatog četnika) na ploči predstavila kao antifašističko-komunističke partizane, a rečena podvala ušla je u antifašističku literaturu. Na spomen-ploči za lažne partizane stoji da su poginuli 9. svibnja 1945. kod Hollenburga, u borbi s ostacima SS-divizije «Prinz Eugen».

Razmjerno mali broj izbjeglica u Koruškoj umro je uslijed ozljeda od partizanskih naboja, koje su zadobili tijekom povlačenja od čega su podlegli, u izbjegličkim logorima, točnije u vojnim bolnicama u Vetrinju i Krumpendorfu. Na groblju u Krumpendorfu sahranjeno je 11 izbjeglica koji su umrli u tamošnjoj vojnoj bolnici između 10. i 28. svibnja 1945. Mjesecima nakon toga, lokalno stanovništvo pronačalo je brojna mrtva tijela, čiji je identitet bilo uglavnom nemoguće utvrditi, između Karavanki i Klagenfurtske kotline. Tamošnji «antifašisti» su hrvatskog domobrana **Ivana Ivanova**, koga su ubili jugoslavenski partizani, unatoč ekshumacijskom službenom izvješću predstavili su u župnoj spomenici župe St. Johann kao poginulog partizana. Isti slučaj u rečenoj župnoj spomenici dogodio se s dva mađarska bjegunca, koji su na partizanskom spomeniku lažno prikazani kao dvojica nepoznatih partizana. I na drugim grobljima u Koruškoj nikli su lažni antifašistički spomenici u kojima su partizanske žrtve preimenovane u poginule partizane, primjerice u: Kottsmendorfu, Eberndorfu i Ferlachu, premda stoji činjenica da je više od 100 partizana zaista izginulo tijekom njihovih žestokih okršaja s izbjeglicama na području Ferlacha i tu pokopano. •

SRPSKI I JUGOSLAVENSKI ZLOČINI U KOSINJU TE USTAŠKA ZLODJELA I ZLOČINI PRIPIŠANI USTAŠAMA (I.)

Na božićnom domjenku u biskupskom dvoru u Gospicu kod biskupa mons. dr. Mile Bogovića, razgovarao sam s vlc. Ivanom Hodakom, župnikom u Gornjem Kosinju, Kosinjskom Bakovcu i Donjem Kosinju. Zamolio sam ga da mi pomogne uspostaviti vezu sa starijim ljudima koji nešto znaju o zločinima izvršenima u njegovoj župi tijekom Drugoga svjetskog rata i porača. Obećao je da će pokušati udovoljiti mojoj molbi, te da čemo se čuti iza Nove godine 2012. Nazvao me iza božićnih i novogodišnjih blagdana. Rekao mi je da je puno toga saznao, pa neka dođem u župni stan u Gornji Kosinj. Dogovorili smo neka to bude u subotu 7. siječnja 2012. u 10 sati.

Uglavljeni je dan bio prekrasan, vedar i topao, kao da nije zima. Od Gospića preko Perušića prema Ličkom Lešću asfaltna je cesta široka i ugodna za vožnju. Ste ceste kod putokaza Jezero Kruščica odvaja se uska krivudava cesta za Kosinj. To je cesta za zaprežna vozila presvučena asfaltom. U usputnim naseljima Studenci i Krš kuće su zauptene. U malo njih se zamjećuje da se u njima živi. Sve djeluje sivo i sumorno, a onda se iznenada ukaže pogled na kosinjsku dolinu, rijeku Liku i predivan, u kamenu izgrađeni most, remek djelo mostogradnje, kako u projektiranju tako i u izvedbi. Projektirao ga je u 19. stoljeću inženjer Milivoj Frković. Gradnja je otvorena 1929. a završena 1936. Taj ljepotan s pravom je uvršten u hrvatsku enciklopediju. Prava je šteta što se ne održava, a još će biti veća ako zbog ljudske pohlepe, izgradnjom akumulacijskog jezera za potrebe nove hidroelektrane, bude potopljen. Sjeverno od mosta pravoslavna je crkva sv. Nikole, a južno preko mosta pravoslavno groblje. Cesta dalje vodi do crkve sv. Ante Padovanskog u Gornjem Kosinju, pa dalje do Kosinjskog Bakovca.

Parkiram ispred župnog stana. Dočekao me mladi simpatični bogoslov Nikola Prša. Tih je i samozatajan, u riječi odmjeran. U dvoru se pozdravljam sa župnikom vlč. Ivanom. On je žustar, brz i okretan, kako se ono kaže, brz na riječi i na djelu. Odmah se dajemo na posao. Krenuli smo do prvog svjedoka.

Piše:

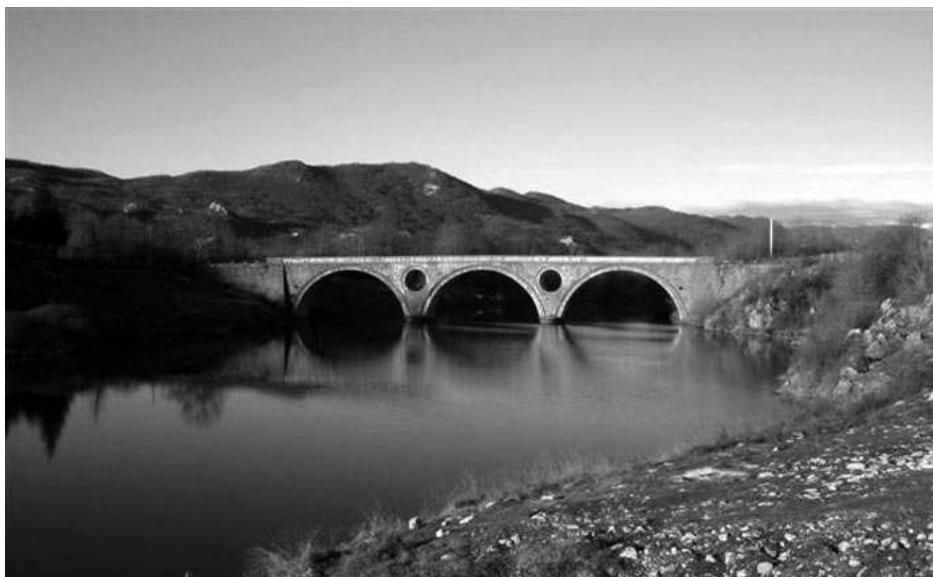
Ivan VUKIĆ

**Branko Špoljarić
zvani Brajica**

Sredovječni mještanin iz Kosinjskog Bakovca. Tih je i samozatajan, kakve osobine rese ličke gorštakе. Tiho zbori kako mu je djed pričao o zločinima koji su se dogodili u kosinjskoj dolini. Vodi nas do groba ubijenoga hrvatskog vojnika, ustaše **Nikole Špoljarića**. Usput priča kako je nakon pada Gospića 4. travnja 1945. Nikola Špoljarić zarobljen i zatvoren u gospički zatvor. Uspio je sa suseljanom,

Svjedočenje gospođe Rože Šporčić

Gospođa Ruža pripovijeda: Rođena sam u Kosinjskom Bakovcu 1935. Kad je Drugi svjetski rat završio, imala sam 10 godina. Duboko u pamćenje urezana su mi sjećanja na strahote rata, a posebice poraća. Četnici iz Lipova Polja i partizani ubijali su naše seljane. Strah se uvukao u selo, posebice nakon preokreta 1945. Naši muškarci skrivali su se u šumi u blizini sela. OZN-a i KNOJ kao bijesni psi su ih proganjali. Puno seljana su pobili. Mnoge kuće bile su zavijene u crno. Sve mi se to tako duboko urezalo u pamćenje, jer se i moj otac **Mate Pleša** kao hrvatski vojnik,

Kosinj - most preko rijeke Like

također ustašom, **Stjepanom Plešom** zvanim **Šušan** i sa skupinom zatvorenika pobjeći iz gospičkog zatvora. Probili su se do Kosinjskog Bakovca i skrivali u šumi oko kuća. Pripadnici OZN-e i KNOJ-a ubili su ih iza vrška Oštare. Partizanska vlast nije dozvolila da ga žena pokopa u groblju. Pokopala ga je na blagoj planinskoj kosi desetak minuta hoda od ceste. Uredila mu je grob, postavila nadgrobni spomenik, a grobnicu ogradiла metalnom ogradom. Na nadgroboj ploči piše da je rođen 1915. a ubijen 1946. Grob je na 570 m n/m i na položaju S 44° 42,428' i I 15° 08,931'.

domobran, skrivaо pred partizanima.

Ubijene rodbina nije smjela pokapati u groblje. Pokapani su na mjestu smaknuća, bez crkvenog obreda. To nam je posebice bilo teško, jer smo mi Kosinjani bogobojazan narod. Poznata su mi pojedinačna i mnoštvena (masovna) grobišta kao primjerice:

Nikole Špoljarića, o kojem vam je svjedočio i njegovu grobnicu pokazao Branko Špoljarić zvani Brajica.

Stjepana Pleše Šušana. Šušan mu je nadimak, jer si je dok je još bio mladić nehotice sjekirom odsjekao uho. Bio je hrvatski vojnik, ustaša. Nakon pada Gospića 4. travnja 1945. bio je zarobljen i zat-

Bogoslov Nikola Prša

voren u gospički zatvor. Uspio je sa susjedanom Nikolom Špoljarićem i skupinom zatvorenika pobjeći iz zatvora. On i Nikola Špoljarić uspjeli su se iz partizanskog okruženja probiti do Kosinjskog Bakovca. Skrivali su se u šumi u blizini kuća. OZN-a i KNOJ preko svojih doušnika otkrili su ih. Ubili su ih iz zasjede iza vrška Oštra. Rodbini nije dopušteno da Stjepana Plešu Šušana pokopaju u groblju, već na njihovo zemlji uz cestu. Grob mu se nalazi na 555 m n/m i na položaju S 44° 42,497' I 15° 09,623'.

Dragana Krizmanića. I on je bio je hrvatski vojnik, ustaša. Uzmicao je s hrvatskom vojskom i civilima iz Gospića. Na uzmaku je teško ranjen. Njegova ga je majka na konju dovela do nas u Kosinjski Bakovac. Umro je i pokopan uz cestu na Krčevini. Mi, pastirice, njegov grob ogradiili smo kamenjem. Na grob smo postavili drveni križ koji smo izradili od debljih grana.

Delka Bogdanića. Kako već rekoh, moj otac je bio domobranski vodnik. Sakrivao se od progona partizanske vlasti. Oko mjesec dana skriva se sa skupinom pukovnika Delka Bogdanića. U Delkovoj skupini bilo je više domobrana i ustaša. Kako je vrijeme prolazilo, neki su u potjerama ubijeni, a neki bi se predali. Po neki su bili pošteđeni od progona i nastavili su živjeti civilnim životom kod kuće. Među njima je bilo i onih koji nisu mogli izdržati pritisak OZN-e, pa su postali njeni suradnici i izdavali su dojučerašnje suborce. U Delkovoj skupini tako je bio i ustaša iz Kosinjskog Bakovca **Grga Grgurić**. Priključio se skupini s nakanom da OZN-i dojavljuje što Delko smjera.

Bila sam malena i spretna djevojčica. Mama mi je davala hranu i vodu, da je skrivajući se pred krvožednim partizanima, kroz šipraže odnesem tati i pukovni-

ku Delku. Kasnije, kada se stanje мало smirilo i kad smo osjetili da tati ne prijeti smrtna opasnost, vratio se kući. Bio im je sumnjiv i stalno je bio pod prismotrom on i svi mi ukućani. Unatoč tome ja sam i dalje po tatinom i maminom nalogu nastavila nositi hranu i vodu pukovniku Delku i njegovoj skupini. Glad i svaka druga neimaština bila je velika. Partizani su opplačkali selo, ostali smo bez ičega, kao crkveni miševi. Od ono malo što smo imali odvajali smo dio za naše nevoljnike koji su se skrivali u šumi. Hranu za njih donosili su nam i susjadi, koji su znali da smo u vezi s pukovnikom Delkom.

Skupina pukovnika Delka se osipala. Za prezimeti s njim ostali su ustaše **Pave** i **Ivan**. Ne znam kako su se prezivali. Sjećam se da je Ivan bio visok, crne, kovrčave kose, a Pave je bio plav. Pukovnik Delko odlučio je zemunicu za prezimljaja

Branko Špoljarić Brajica

vanje iskopati u vrtići blizu naše kuće, stotinjak metara od ceste. Rekao je da je tu u selu sigurnije nego u planini. Zemunicu su obložili *šimlom*, a potom dekama i biljcima, koje su dobili od seljana. Za zemunicu je znao tata i mi ukućani, ne znam je li još netko u selu.

Pukovnik Delko znao je krišom navratiti k nama u kuću. Jednom sam mu rekla, dok je objedovao za stolom, neka skinje bombu s opasača. Odgovorio je: „Curo mala, ona je moja spasiteljica“.

Glad nadvladava oprez. Pave i Ivan pošli su tražiti hranu od svojih poznanika, koji su se prije skrivali s njima. Navratili su i do **Ivana Špoljarića Brdara, Mile Špoljarića Lukina i Jose Podnara**. Ivan je bio povezan s **Martinom Pršom**, zadrtom komunistom. Padala je kiša. Dojučerašnji suborci rekli su Pavi i Ivanu neka odu prileći u štagalj dok kiša prestane i dok im pripreme hranu. Kada su nesretnici otišli odmoriti se u štagalj, opkolila ih je OZN-a i KNOJ, koji su bili smješteni u Pilareve kuće. Pave i Ivan su se predali.

Vezali su im ruke. Batinali su ih. Ivanu su rezali lice i derali kožu. Bio je čvrst i ništa nije odao. Svakli su ga do pojasa i bosog po snijegu preko polja odveli prema Dragnuši, koja pripada Pazariškom Bakovcu. Lijevo od Dragnuše u šumi su ga ubili. Kada je snijeg okopnio pastiri su našli njegovo truplo.

Pave su slomili, pod mukama pristao je pokazati gdje se krije pukovnik Delko Bogdanić. Doveo ih je do zemunice. Vojnici su opkolili vrtaču u kojoj je bila zemunica. Bilo ih je toliko, stoeći jedan do drugog, izgledalo je kao da su u kolu. Pave je povikao: „Gospodine pukovniče, izadi ništa ti se ne će dogoditi!“. Bila sam vani i čula sam taj poziv. Pukovnik je provirio iz zemunice i naglo se povukao unutra. Nakon toga čuo se prasak bombe kojom se je raznio. Postalo mi je jasno zašto je bomba njegova „spasiteljica“.

U raskomadano pukovnikovo tijelo vratili su utrobu i, držeći ga za noge, izvukli iz zemunice. Ostala je u zemunici njegova jetra, koju je neki pas latalica odnio. Pukovnika su utovarili u volovsku zapregu moga djevera. U pukovnikov bombom raznesen trbuš posjeli su vezana i izbezumljena Pavu. Djever ih je odvezao na placu u Kosinju. Pokupili su i krvave deke i biljce. Pukovnika Delka su objesili na lipu, a deke i biljce su razastri po zidu uz put do crkve. Oznaši su govorili ženama koje su isle u crkvu, neka uzmu svoje pokrivače. Zgrožene događajem, nisu htjele ni pogledati na tu stranu već su skamenjene isle na misu. Sljedeći dan pukovnika Delka i još živa Pavu prevezli su u Gospic. Pričalo se da je i tamo Delko bio izložen danima, kako bi još više zastrašili Gospičane, koji su ionako groznim zločinima bili isprepadani. O daljnjoj Pavinoj sudbini ništa ne znam.

Zemunica pukovnika Delka Bogdanića nalazi se na 605 m n/m i na položaju S 44° 42,572' I 15° 07,966'.

Nakon samoubojstva pukovnika Delka, uhitali su tatu. Tukli su ga u kući i u kući **Ivana Klobučara Jolina**, gdje je bila smještena OZNA. Mama je slušala ta krvoločna mučenja i divljačka batinjanja oca. Iz Gornjeg Kosinja odveli su ga u zatvor u Perušiću. I tamo su ga mučili. Ruke vezane žicom nabrekle su mu i žica mu se duboko zarezala u njih. Spasile su ga tri Vlahinje, sestre Soka i Koka i njihova susjeda Boja iz sela Krš kod kosinjskog mosta. Svjedočile su u Perušiću da je otac nevin, te da nikom nije ništa nazaor napravio, štoviše, mnogima je pomo-

gao. Nakon suđenja pušten je na slobodu. Zatvor i batinjanje narušili su mu zdravlje. Mlad je umro, u šezdesetoj godini života.

Po pričanju ljudi, gore u Velebitu negdje oko predjela Grlo, velika je skupna (masovna) grobnica. Četnici iz Lipova Polja sačekali su naš narod koji se povlačio iz Gospića. Pobili su jako puno vojnika, civila, nažalost i djece. Ne znam koliki je to broj, pričalo se u selu da je jako, jako puno. Kada su naši seljani izvlačili konjima balvane niz vlake, balvanima bi iskapali ljudske kosti. Također sam čula da je puno onih koji su se uspjeli probiti poubijano kod Žute Lokve.

Bojali smo se Vlaha, a pogotovo četnika, posebice onih iz Lipova Polja. Kada bi išli na Krasno, naročito za Veliku Gospu, išli smo okolo, zaobilazno, dužim putem.

Ustaška vlaka

Partizanska vlast zabranila nam je da stoku napasamo dublje u šumi gdje je bilo ispaše. Smjeli smo blago napasati do ruba šume. Htjeli su nas imati pod nadzorom. Bojali su se da se ne sastanemo s našim ljudima koji su se skrivali u šumi.

Jednog dana velika sirotinja, otac i sin **Nikola i Mile Špoljarić**, te Nikolin polubrat **Josip Nidža Špoljarić**, civili, koji su se skrivali pred partizanima, krišom su pošli iza Litica u Velebitu cijepati šindru. Sirotinja, gladna kruha, mislili su je prodati i kupiti hranu. Doušnik OZN-e **Mate Špoljarić**, brat ubijenog ustaše Nikole Špoljarića, dojavio je njihov odlazak u planinu iza Litica. U noći za njima su pošla 32 oznaša. Taj naš suseljanin pokazivao im je put. Nikolin sin Mile spustio se s planine na izvor Živilju po vodu. Živilja se nalazi na 654 m n/m i položaju S 44° 42,948' i I 15° 06,713'. Dok je piljkao vodu nije zamijetio oznaše, pa se bezbrižno vraćao natrag k svojima. Bili su pri jedu. Jeli su grah. Oznaši su ih opkolili i bez upozorenja pucali po njima. Oca i sina su ubili, a Josip Nidža Špoljarić, iako ranjen, uspio je pobjeći. Skrivao se 9 dana u velebitskom bespuću. Glad ga je natjerala, morao se vratiti. Ostao je živ. Kasnije je odselio u Slavoniju.

Otat i sin ostali su nepokopani. Starije pastirice nasjekle su granje. Položile su ubijene na njih te ih tako izvukle s planine, premda je to bilo zabranjeno. Novopečeni vlastodršci tu su vlaku kroz koju su se izvlačila i drva iz šume nazvali Ustaška vlaka. Tako ju je nazvao i moj poznanik iz Mlakve **Milan Đuranov Prč**, kada se jednom navratio k meni. Prekorila sam ga, neka ga bude sram, kako može tako govo-

Grob Nikole Špoljarića

riti. To nije Ustaška vlaka nego sirotinjska vlaka. Ubili su nevinu sirotinju, a dobre pastirice su ih niz nju izvukle na granama iako im je to bilo zabranjeno. Nije popio kavu ni pivo. Otišao je iz kuće i više ne dolazi.

Evo još jednog slučaja. Mladić iz sela **Ante Grgurić Siverov** otisao je u ustaše. Nije mu se tamo svidjelo, pa se vratio u selo. Skrivao se u šumi oko sela. Znao je prespavati i u našem štaglu. Na dan pogibije prenocije je ispod jedne ljeske iznad naše štale. Oznaši su stalno bili u potrazi za našim ljudima koji su se skrivali. Tako su u pročešljavanju terena naišli na usnulog Antu. Prije nego su ga ubili, on se „zakrivo“ (vrissnuo), mučili su ga. Tata se tada skrivao s pukovnikom Delkom. Bili smo prestravljeni, bojali smo se da su ga zarobili i da ga muče.

Oznaši su bili lukavi. Znali su se „kriviti“ (vrištati) u blizini kuća, kako bi namamili ukućane čiji se član skrivao. Ako bi iz kuće netko istrčao potvrdio bi da su na pravom tragu i da je progonjeni tu negdje blizu.

Poznato je da su partizani ubili svećenika u Krasnu. Jedan oznaš prerušio se u svećenika, odjenuvši svećeničko ruho. U ispojedaonici je ispojedao puk. Kada čovjek na duši nosi teški grijeh, kome će

se isповjediti nego svećeniku. Rat je, pucala se s obje strane i kada ubijete protivnika, osjećate teret na duši. Tako se jedan naš nevoljnik ispojedio, a za njim još njih nekoliko. Za tri dana sve su ih pobili.

Svjedočenje Jure Grgurića

Rođen sam u Kosinjskom Bakovcu, imam 81 godinu. Za vrijeme Kraljevine Jugoslavije završio sam treći razred osnovne škole. Iz toga razdoblja sjećam se događaja koje će opisati.

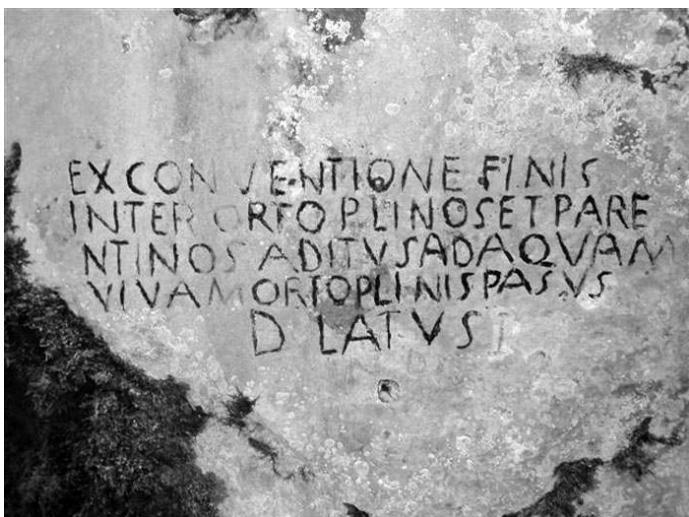
Pričao nam je **Nikola Butina zvani Šuba**, da je njemu i njegovim ukućanima Vlah, pravoslavac, **Vajo Bobić** rekao kako su Vlasi iz okolnih sela u tri navrata namjeravali poklati Kosinjane. Vajo Bobić gradio je Nikoli Butini vodenicu. Za vrijeme gradnje hrano se i spavao kod njega. Zbližio se s njegovom obitelji, pa potaknut njihovom gostoljubivošću to im je ispričao.

Ruža Šporčić

Vrtača u kojoj je bila zemunica Delka Bogdanića

Pisan kamen u Velebitu

Na Alanu na granici između Like i Primorja bila je pilana. Tamo su Vlasi išli čuvati stražu. **Vujica Uzelac** bio je lugar. U svom srbovanju pjevao je: „Oj, Hrvati, al' ćemo vas klati kad se Vujo iz Primorja vrati“.

Ispod Kozjaka je Vranjkova draga. Tu su Vlasi gradili drvenu kuću. Iza kuće je jama bezdanka. U Štirovači je bila pilana. Iz nje su dovozili brvna za kuću i daske duljine 4,00 m za ogradu oko Jame. Govorili su da će tu udomljavati divokoze. Ja sam stari lovac s položenim lovačkim ispitom. Vrlo dobro znam kako se i na koji način udomljava različita divljač. Nije to bilo nikakvo udomilište za divljač. Tu su Vlasi spremali klaonicu za Hrvate. Na sreću ratna zbivanja omela su ih u ostvarenju njihova nauma. No, ipak bilo bi uputno da se izvrši istraživanje te bezdanke. Tko zna, možda su nakon rata u njoj ipak skončali Hrvati, koji su uzmicali pred podivljajlim jugoslavenskim partizanima.

Brvna od te kuće dovezao je i za sebe izgradio kuću moj suseljan Nikola Pleša. To je bilo tu petsto metara od moje kuće.

Kasnije je tu kuću rastavio i odvezao u Slavoniju kamo se odselio.

U Kraljevini Jugoslaviji znali su Vlasi naše ljude tući i prijetiti im. Tako su u Kršu pretukli **Tomu Špoljarića zvana Špic**.

Sestra Mate, svekra Rože Šporčić, uđala se za Vlaha, ne znam kako se zvao. Jugoslavenski žandar u ophodnji rekao je Mati, da ako do nečeg dođe kuća će mu biti poštovanja, jer se posrbio udajom svoje sestre za Vlaha.

Moj pokojni pradjed Nikola imao je pobratima Vlaha u Lipovom Polju. Za Božić bi se posjećivali. Jednog Božića pradjed je bio u Lipovom Polju kod toga svoga pobratima. Dugo je ostao, smračilo se, pa je odlučio prenoći. Kuće su tada bile male, a čeljadi puno. Ležaj su mu napravili na podu između sebe. Nešto mu je bilo čudno u ponašanju ukućana. Rekao im je da mu se spava, pa je legao. Pravio se da je zaspao. Čuo ih je da se došaptavaju kako će ga ubiti. Tobože se zbog nužde probudio i rekao pobratimu da se ide pomokriti. Izišao je iz kuće i bos, u suknenim čarapama po snijegu pobjegao kući u Kosinjski Bakovac.

Kod Vlaha Krište, ne znam mu prezime, u Mlakvi služio je dječak **Mića Pleša**. Mali Mića nazoočio je događaju kada su Vlasi na Šušnju skinuli Isusov kip s križa i pekli ga na ražnju. Smijali su se da peku Kranjskog Boga. Krišto je bio bogobojazan čovjek. Rekao im je da čine zlo i da to što rade ne će dobro završiti. Krišto je uistinu bio dobar čovjek. Kada su pos-

tavljana zvona u crkvi Sv. Ante Padovanskog u Kosinju, bio je kum jednom zvonu. Eto, nisu svi Vlasi zli.

Nasilno ponašanje Vlaha i državni teror u Kraljevini Jugoslaviji u kojem su počinjeni zločini, izazvao je nasilje i s naše strane, a bilo je nažalost i zločina u kome su stradali nevini. Krivce je trebalo kazniti, a ne nevine, jer nevina krv vapi k nebu.

Dobro pamtim kako su ljudi bježali pred jugoslavenskim partizanima, kada je Gospic pao 4. travnja 1945. Jedni su išli putem uz našu kuću, a drugi nekoliko stotina metara niže, iza vrha, preko Brdarovog mosta. Sestra mog oca bila je udana za **Milu Špoljarića zvanog Brdar**. Taj moj tetak pričao nam je da je među izbjeglicama, koji su prešli most, zamijetio jednu vrlo lijepu i zgodnu djevojku prekrasne crvene kose. Svojom pojmom privlačila je pozornost na sebe. Nastavila je povlačenje u mnoštvo izbjeglica planinskom stazom prema Begovači.

Iza Begovače, iza Pisana kamena, oko jedan kilometar put se uklinilo u Velebit i taj predjel zove se Grlo. Tu su četnici iz Lipova Polja sačekali u zasjedi narod koji se povlačio. Pobijeno je silno mnoštvo vojnika, civila među kojima je bilo puno staraca žena i djece. Krišom, šapatom se pričalo u selu da je žrtava bilo više od 400. Tko ih je pokopao ne znam. Vjerojatno neki zarobljeni nevoljnici, koje su po izvršenom pokopu pobili tu ili negdje drugdje.

Na tom mjestu nad grobovima žrtava partizanska vlast izgradila je barake za smještaj šumskih radnika i barake za volove i konje. Tu je rasla gusta jelova šuma, koju su odlučili posjeći. Radnici koji su stanovali u barakama neugodno su se osjećali u njima i nisu mogli mirno spavati.

Jure Grgurić

Kći moga tetka, **Manda**, koja je tu bila kuharica, rekla mi je da se među radnicima priča da su barake izgrađene na skupnom (masovnom) grobištu pobijenih Hrvata. Prilikom izrade baraka radnici su naišli na ljudske kosture i žensku crvenu kosu. Oni koji su se sjećali one crvenokose lijepe i zgodne mlade žene, koja se svojom pojavom isticala u mnoštvu, koje se povlačilo preko Brdarovog mosta, bili su uvjereni da je to njena kosa.

Nisam bio u Grlu već više od 50 godina. U sjećanje mi se urezala slika tога područja. Iako se priroda izmjenila, naraslo je novo raslinje, vjerujem da bih sa velikom sigurnošću mogao odrediti položaj gdje su bile barake.

Grga Milišin radio je s Lipovljanom **Danom Babinim**. Radili su sa državnim konjima i timarili ih. Grgina sestra **Anka Baba** bila je iz našeg sela tamo od Petrovića. Bila je kuharica i živjela je u izvanbračnoj vezi s tim Danom. Dane joj je pričao o tom pokolju koji su četnici iz njegova sela izvršili. Pokolj je organizirao i pokrenuo **Duro Jović**, ne znam mu prezime, iz Lipova Polja. Njegov sin zvan Gužva, bio je mršav i visok, pa ga se lako zapamtilo. Pjevalo je pjesmu: „Druže Tito, koliko je sati, kada ćemo katolike klati.“

Mile Klobučar Florijanac sakrivaо se u šumi pred partizanskom vlašću. Sakri-

Grob Mile Klobučara Florijanca u Velebitu

vao se i kod nas. Ubili su ga u Velebitu 1947. Moj pokojni otac i stric moje žene Jandre pokopali su ga. Naređeno im je da o tome ne smiju ni pisnuti. Poznato nam je kakav je bio Titov režim, o tom se nije govorilo. Sin pokojnog, koji je radio u Njemačkoj, podnio je zahtjev da mu dopuste ekshumaciju oca. Odobrena mu je i zemne ostatke pokojnog oca prenio je i pokopao u groblju. Mile Klobučar Florijanac bio je pokopan na 807 m n/m, S 44° 43,125' i I 15° 08,818'.

Moj stric Ivan Grgurić bio je hrvatski vojnik, ustaša. Služio je u Zagrebu. Imao je djevojku čija su braća bili partizani. Jednom prilikom kada je bio kod nje u kući, partizani su ga opkolili i u bijegu pri iskakanju kroz prozor ubili. Pokopan je bio na vojnom groblju na Mirogoju, koje je nakon sloma NDH po nalogu jugoslavenskih vlasti preorano.

(nastavit će se)

ŠTO RANKOVIĆ (NI)JE REKAO?

Ima i Srba što ne vole **Aleksandru Rankoviću**, po zlu poznatog *abadžiju* čija su konspirativna imena bila *Marko* i *Leka*, a ima i onih što ga se sa simpatijama sjećaju, jer je simbolizirao nastavak srpske dominacije u obnovljenoj Jugoslaviji, što je pokazao kako se ognjem i mačem pacificira Kosovo, i što je njegov sprovod u srpnju 1983. bio prva jasna i posve otvorena manifestacija srpskog nacionalizma i imperializma nakon nemalog broja godina. A među Hrvatima bi Ranković našao malo pristaša, ne računajući nazuži sloj boljševičkih batinaša i jugoslavenskih unitarista.

No, ako Rankovića ne simpatiziramo, to ne znači da mu smijemo imputirati da je bio glup, jer na taj način demonstriramo i vlastitu glupost. Puno puta je, naime, posljednjih godina u hrvatskome novinstvu tobožje citiran podatak da je Ranković kao ministar unutrašnjih poslova FNR Jugoslavije u veljači 1952.

godine podnio Saveznoj skupštini izvješće, u kome je ustvrdio, otprilike: „*Kroz naše je logore i zatvore između 1945. i 1951. prošlo 3.777.776 logoraša, a broj likvidiranih narodnih neprijatelja iznosi 586.000.*“ Tvrdi se čak da je to objavljeno u nekom - sasvim određenom - broju beogradske *Politike*, i onda se to uredno prepisuje i citira, kako bi, valjda, postalo znanošću. Kao da je znanost tek puko,

Aleksandar Ranković

nekritično prepisivanje s navodnicima i podrubnim bilješkama.

Međutim, toga Rankovićeva izvješća nema ni u jednome broju beogradske *Politike*, niti ga ima u stenografskim bilješkama sjednica Savezne (ili bilo koje druge) skupštine. Broj koji se Rankoviću stavlja u usta, možda je točan (možda je manji, ali je možda i veći), ali je problem u tome da kao takav nikad nije javno izgovoren. Nije, naime, Ranković bio do te mjere glup da takve podatke podaštare javnosti, niti je režim, koji je vlastite zločine negirao i skrивao sve do 1990., a u nekim segmentima to njegovi apologeti čine i danas, bio tako naivan da bi ih objavio. To, začudo, nije palo nikomu od onih koji uredno «citiraju Rankovića». Ali, tobogožni stručnjaci će to i dalje ponavljati, «citirati» i ocjenjivati, ne shvaćajući da se time izjednačavaju s onima koji su u Jasenovcu brojili mlijune mrtvih, pa im se ne vjeruje ni onda kad govore istinu... (S. T.)

TRIVIJALNA HISTORIOGRAFIJA U HRVATA (II.)

Marginalije dr. sc. Vladimira Geigera

(Hrvatski institut za povijest)

O zborniku *Bleiburg i Križni put 1945.*

Saveza antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske
(Zagreb, 2007.)

U Zagrebu je 12. travnja 2006. Savez antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske organizirao skup o Bleiburgu i "križnom putu", a zatim 2007. objavio o zbornik radova.

Sudionici skupa "Bleiburg i Križni put 1945.", čiji su prilozi objavljeni u zborniku, hrvatski su "antifašistički borci" i "antifašisti", ustvari bivši SUBNOR-ovci (Savez udruženja boraca Narodnooslobodilačkog rata), te hrvatski povjesničari, politolozi i pravnici čija su stajališta u tumačenju Bleiburga i "križnog puta" manje-više slična, te uglavnom i prihvatljiva stajalištima organizatora skupa.

Nakon proslava predsjednika Savjeta antifašista Republike Hrvatske **Jurja Hrženjaka** "Uz zbornik 'Bleiburg i Križni put 1945.' (str. 5.-8.) nalaze se prilozi akademika **Petra Strčića** "Čemu danas nedoumice oko Bleiburga i Križnog puta" (str. 9.-30.), **prof. dr. sc. Ive Goldsteina** "Povijesne okolnosti Bleiburga i Križnog puta" (str. 31.-37.), **prof. dr. sc. Ive Josipovića** "Odgovornost za ratne zločine nakon II. svjetskog rata" (str. 38.-41.), **Danijela Ivina** "Smisao Bleiburga" (str. 42.-46.), **prof. dr. sc. Branka Dubravice** "Kako bleiburške događaje postaviti u prostorni i vremenski okvir?" (str. 47.-58.), **mr. sc. Ivana Fumića** "Uzroci i posljedice Bleiburga 1945. godine" (str. 59.-68.), **doc. dr. sc. Tvrđka Jakovine** "Velika trojica, NOVJ i POJ i vojska NDH 1945." (str. 69.-73.), **dr. sc. Igora Graovca** "Pitanja poslijeratnih žrtava i stradalnika u Hrvatskoj poslije Drugoga svjetskog rata" (str. 74.-77.), **dr. sc. Tomislava Badovinca** "Zločin nad zločincima" (str. 78.-84.) i **Andree Roknić** "Vrela i literatura – Bleiburg i 'Križni put'" (str. 85.-87.).

Kao prilozi slijedi svjedočanstvo **Marije Kudelnjak-Jasić** "Neželjena sjećanja. Svjedok Križnog puta" (str. 88.-90.), odlomak iz ratnog dnevnika **Nedata Sulejmanpašića** "Od Sarajeva do Bleiburga i povratak" (str. 91.-94.) iz istoimene knjige objavljene u Zagrebu 2006., te članak "Dragan Truhli: Podigli nam spo-

menik, a mi živi" preuzet iz riječkog *Novog lista* od 13. rujna 2006. (str. 95.). Na kraju zbornika priloženi su istupi i izjave **dr. sc. Slavka Komara, Fabijana Trge, dr. sc. Dušana Dragosavca, Rade Bulata, Čede Borčića i dr. sc. Đure Zatezala** na okruglom stolu održanom 12. travnja 2006. u sklopu skupa "Bleiburg i Križni put 1945.". Zaključno je poglavje "Završna riječ Jurja Hrženjaka predsjednika Savjeta antifašista Republike Hrvatske".

U prosloru predsjednik Savjeta antifašista Republike Hrvatske **Juraj Hrženjak** tvrdi da je tema Bleiburga i "križnog puta" "redovito tretirana i obrađivana uglavnom samo od njezinih preživjelih sudi-

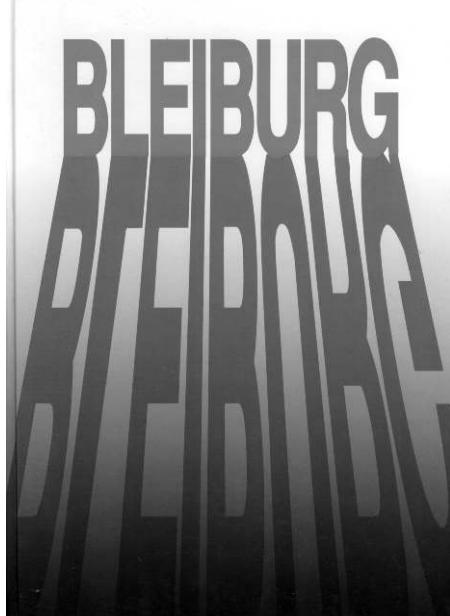
Pitam se gdje su hrvatski "antifašistički borci" i "antifašisti" ranije bili i za što su se tada zauzimali?

Potpuno drukčije, štoviše suprotno stajalištima koja mogu pridonijeti razjašnjanju okolnosti i događaja vezanih uz Bleiburg i "križni put", sudionici skupa "Bleiburg i Križni put 1945.", u prvom redu pripadnici SUBNOR-ovskog kadra, i dalje zastupaju stare komunističke obmane. Pristupajući hagiografski partizanskom pokretu i komunističkoj ideologiji Savez antifašističkih boraca i antifašista ponudio nam je svoje viđenje problematike Bleiburga i "križnog puta", proglašavajući takvo viđenje "znanstvenim", a drukčije pristupe "revizionizmom".

Ključne su teze skupa i zbornika, da su u bleiburškim i neposrednim događajima ubojstva zarobljenika bili ekscesi, odnosno da su ubijeni u većini bili zločinci, kao i da Josip Broz Tito za te događaje ne snosi nikakvu odgovornost.

Na predstavljanju zbornika *Bleiburg i Križni put 1945.* u Osijeku, član Saveza antifašističkih boraca Osijek, **Slavko Radulović**, bivši pripadnik Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije/Jugoslavenske armije i sudionik završnih ratnih operacija, a i bleiburških događaja, izričito tvrdi da su "Nijemci i ustaše" u povlačenju "pružali otpor pa su oni koji su poginuli kod Bleiburga žrtve posljednjih bitaka, a nitko nikoga nije ubio iz osvete". Štoviše, isti član Saveza antifašističkih boraca samozadovoljno je ustvrdio: "Bili smo iznimno humani prema njima [na Bleiburgu i 'križnom putu']."^[1] Nameće se pitanje, što bi tek bilo da pripadnici JA tada nisu bili "humanii"?

Tomislav Badovinac navodi, u starom jugoslavensko-komunističkom tonu, da je mit o "Bleiburškoj tragediji" nastao u vrijeme blokovske podjele i hladnoratovskog "psihološkog rata protiv Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije", te da se "zanemaruje činjenica da je riječ o mahom zarobljenim vojnim jedinicama, počiniteljima fašističkih nedjela" (str. 79.). Prema **Dušanu Dragosavcu**: "Priča

onika i od njima bliskih autora u hrvatskoj emigraciji do 90-tih godina XX. stoljeća, a tek poslije u domovini" (str. 5.). Nije ni spomenuo kako se tema Bleiburga i "križnog puta" obrađivala u domovini od 1945. do 1990., a niti objasnio zašto nije znanstveno i stručno obrađivana. Hrženjak navodi da hrvatski "antifašistički borci" i "antifašisti" smatraju da je "krajnje vrijeme" da se o završetku Drugoga svjetskog rata u Hrvatskoj, pa i o Bleiburgu i "križnom putu" "pristupi na znanstveni način" (str. 6.).

o pokolju je falsifikat, na osnovi kojeg se pokušava amnestirati Pavelića i ustaški pokret, a oklevetati **Tita** i njegovu armiju”, te izričito tvrdi: “Partizani su se od početka do završetka Drugoga svjetskog rata držali međunarodnog ratnog prava, korektno postupali prema ratnim zarobljenicima [...]”, te navodi: “Protiv rata su se borili razni humanisti, socijalisti i komunisti. Tito se cijeli život borio za mir” (str. 98.).

No, neugodna je činjenica da svjetski priručnici o ratnim zločinima, etničkom čišćenju i genocidu J. Brozu Titu daju istaknuto mjesto.[2] Znakovito je, pak, sudionik skupa “Bleiburg i Križni put 1945.”, povjesničar **Tvrtko Jakovina** nedavno je istaknuo, bez zadrške, da je njegova ocjena J. Broza Tita: “Apsolutno pozitivna! To ne znači da nije znao za Bleiburg ili da ga nije odobrio, ali nema velikih ličnosti koje su djelovale desetljećima, a da nisu učinile neke nevjerojatne stvari [sic!], pogotovo u vremenu kad su obziri, kakve imamo u današnjem svijetu, bili daleko primitivniji”.[3] E, pa živjeli!

Dragosavac, očito u dobroj namjeri, ali ne znajući ustvari o čemu govori, postavlja i pitanje “zašto su hrvatske vlasti, od **Tudmana** do **Račana** prihvatile nekritički kako *Križni put* počinje u *Bleiburgu*, kad je svaki rat križni put” (str. 98.). Ta, jesu li suvremeni hrvatski političari oni koji bi trebali odobravati nazive koji su odavno ušli u javnu uporabu, pa i u historiografiju. Uostalom, “Križni putovi” sasvim je primjerena metafora za te pačeničke marševe gladnih i često žednih zarobljenika, duge i do 500 kilometara, koje mnogi nisu izdržali ili bili ubijani”, kako je to slikovito ustvrdio **Slavko Goldstein**.[4]

Poimenične podatke o ljudskim gubicima Hrvata, ali i drugih, tijekom i posebice potkraj Drugoga svjetskog rata i u neposrednom poraću donose mnogobrojni žrtvoslovi, i slična izdanja, koji popisuju stradale i žrtve iz različitih područja Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Uza sve nepotpunosti i greške, navode koje ovi prilozi donose o poginulim, ubijenim i od posljedica ranjavanja i bolesti umrlim osobama, o tisućama odnosno desecima tisuća stradalih, posebice na “križnom putu” i u poslijeratnim logorima teško je osporavati.

Masovna ubojstva zarobljenika na “križnom putu” **Badovinac** minimalizira i opravdava: “U toku sproveđenja ratnih zarobljenika dolazilo je na putu, posebno kroz Slavoniju, sve do Vojvodine, do nepredviđenih tragičnih ekscesa. Bilo je poja-

va likvidacija prepoznatih ustaša-koljača, čije razmjere nisu dovoljno poznate. [...] Događaji su, po svemu sudeći, isprovocirani prepoznavanjem ustaša, od strane pratileca, da su oni bili pripadnici koljačke grupe, koji su im pobili čitave porodice ili najbliže srodnike, palili kuće, vršili pljačku i sl. Oni su ih samoinicijativno potajno ili javno ubijali, svetili se. Pucano je i na one zarobljenike koji su iz straha za učinjeno zlodjelo, pokušali bježati iz kolone. Bilo je pojava međusobnih prokazivanja jednih zarobljenika protiv drugih, te masovnog simuliranja bolesti radi usporavanja kretanja i dolaska u sabirne logore itd.” (str. 82.-83.). Temeljna je Badovinčeva teza da je riječ o osveti za prethodno počinjene zločine. U tome nije usamljen. Kada i govore o ubojstvima zarobljenika, antifašistički borci i antifašisti imaju svoje viđenje i objašnjenje. Prema **Čedi Borčiću** “među ovima koji su ubijeni u završnim operacijama bilo je nešto nevinog naroda, međutim, najviše je ubijeno zločinaca koji su bježali od zločina koje su počinili” (str. 99.). Borčić bi, očito, bio dobar i kao svjedok u slučaju bleiburških događaja, jer čini se zna tko je od, recimo, 50.000 ubijenih “u završnim operacijama” zločinac, a tko nije.

Dravograd 1945.

Procjenjuje se da je u Kočevskom Rogu, jednom od najvećih stratišta u Sloveniji nakon Drugoga svjetskog rata, prvi dana lipnja 1945. ubijeno nekoliko desetaka tisuća zarobljenih i izručenih slovenskih domobrana, hrvatskih domobrana i ustaša, crnogorskih i srpskih četnika. Smaknuća su obavljena pod zapovjedništvom majora Jugoslavenske armije **Sime Dubajića**, a neposredni počinitelji pripadali su izabranoj četi 11. dalmatinske brigade 26. divizije IV. jugoslavenske armije.[5] No, Dubajićeve slikovite prikaze i osebujna tumačenja završnih ratnih operacija i masovnih likvidacija zarobljenika njegovi antifašistički suborci odbacuju.

Kako se moglo i očekivati, sudionici skupa ne spominju ni navode **Zdenka Zavadlava**, zamjenika načelnika Odjeljenja

za zaštitu naroda za područje Maribora, koji je bio zadužen za organizaciju likvidacije zarobljenika, a koji opisuje gdje su i kako u svibnju 1945. likvidacije provedene. Zavadlav spominje “transporte” i “serijsko strijeljanje” zarobljenika koje su provodili OZN-a i Korpus narodne obrane Jugoslavije. [6]

Na skupu pod nazivom “Bleiburg i Križni put 1945.” Borčić iznosi “primjedbu”, valjda organizatorima i izlagачima, “da je koncentriranje cijele problematike oko Bleiburga određena greška”, te misli da su “korijeni” Bleiburga “fašistički i genocidni režim”, a što, pak, “treba protumačiti narodu, jer posebno mlada generacija u Hrvatskoj ne zna što se tada događalo” (str. 99.). Svakome imalo razumnom jasno je što se događalo u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, kakva je politika vođena i koji su zločini počinjeni.

Razlika je, i to velika, ubiti protivnika u borbi, od ubijanja nenaoružana i bespomoćna čovjeka ili ratnog zarobljenika. Zar uporno prešućivanje i negiranje tragičnih događaja, od kojih mnoge možemo nazvati zločinima, nije neoprostiva uvreda za tisuće i tisuće boraca antifašista, pripadnika NOV i PO Jugoslavije/Hrvatske, koji su izginuli u uvjerenju da se bore protiv okupatora za oslobođenje, za pravdu i za dobro naroda.

Pravdajući način obračuna s neprijateljem **Ivan Fumić**, također, navodi da je stoljećima “osveta bila ‘uhodan sustav’ u južnoslavenskim zemljama” (str. 64.). Fumićev prilog “Uzroci i posljedice Bleiburga 1945. godine”, s poglavljima “Uspostava NDH i početak terora”, “Ustaški logori”, “Srbi - žrtve u tzv. NDH”, “Bleiburg - završni čin”, “Zaslužene kazne”, najbolje govori o autorovu pristupu i sadržaju. U razjašnjavanju Bleiburga i “križnog puta”, nema što sve Fumić nije spomenuo, od “srbosjeka” do Srebrenice.

Fumić je u razotkrivanju “hrvatskih revisionista” pobrkao sve što se pobrkati moglo. Zbirku dokumenata *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. - 1946.*, koju su priredili **Zdravko Dizdar, Vladimir Geiger, Milan Pojić i Mate Rupić**, a objavila Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest u Slavonskom Brodu 2005., Fumić pripisuje Institutu društvenih znanosti “Ivo Pištar” i **Josipu Jurčeviću**, a koji pak s ovom knjigom nemaju ništa. Upravo suprotno.

Povjesničar **Jurčević**, posebice njegova knjiga *Bleiburg. Jugoslavenski poratni*

zločini nad Hrvatima, objavljena u Zagrebu 2005. poseban je "trn u oku", u mnogočemu ne bez razloga, sudionicima skupa "Bleiburg i Križni put 1945." Sve njih zapravo "živecira" što je Jurčević svoju knjigu, naime objavljenu neizmijenjenu doktorsku disertaciju *Represivnost jugoslavenskog sustava u Hrvatskoj 1945. godine*, obranjenu na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu 2000., a koja Bleiburg i "križni put" malo i gotovo usput spominje, nadnaslovio "Bleiburg". No, svakome imalo upućenom jasno je da je takav naslov Jurčević, koji hrvatsku javnost, uz svesrdnu pomoć različitih medija, sustavno i uporno "lobotomizira" svojim manirističkim viđenjima ljudskih gubitaka Hrvatske i Hrvata u Drugome svjetskom ratu i poraću, izabrao u prvom redu iz "trgovačkih", a tek zatim iz nekih drugih razloga, koje mu spočitavaju.

Fumić navodi da su "mnogi narodi Europe imali goleme gubitke u II. svjetskom ratu, ali nitko od njih nije do karikiranih razmijera uvećavao svoje žrtve kao što to čine hrvatski i srpski ekstremisti. Njima činjenice ne znače ništa ukoliko ne pridonoze potvrđi njihovog političkog stajališta." (str. 67.). Pri tome Fumić zaboravlja, ili svjesno prešuće, o kojim brojkama ljudskih gubitaka u Drugom svjetskom ratu je u Jugoslaviji od 1945. do 1990. bilo riječ i koji su to stradalnici i žrtve bili popisani. Na kraju priloga Fumić genijalno zaključuje da ne može "sa sigurnošću" tvrditi da su podaci o žrtvama Hrvata u Drugom svjetskom ratu koje donosi "u cijelosti točni, jer ih osobno nismo provjeravali" (str. 68.).

Ivo Josipović, raspravljajući znalački na temelju međunarodnoga prava o odgovornosti za ratne zločine tijekom Drugoga svjetskog rata, donekle i s nelagodom, pristojno i izravno, zaključio je da se i u slučaju svibanjskih događaja 1945. radilo o ratnim zločinima: "[...] u Bleiburgu i Križnom putu i svemu što se dogodilo, i osveta koja je, nažalost, u jednom dijelu iz shvatljivih povijesnih razloga prevladala nad pravom, možemo reći da se prepoznaje zločin." (str. 41.). Nije mi jasno kako to da oni koji niječu da je u bleiburškom slučaju riječ o zločinu nisu reagirali na Josipovićeve navode. No, nisam uvjeren da su oni kojima se obratio i shvatili njegove navode kao činjenicu.

Slavko Komar zastupa staru tezu da su neprijateljski vojnici zarobljeni do 9. svibnja 1945. bili ratni zarobljenici, a da

Kosta Nađ i Josip Broz Tito

se oni koji su zarobljeni od 9. do 15. svibnja 1945. ne mogu smatrati ratnim zarobljenicima, jer su "uhvaćeni kao naoružani pobunjenici protiv međunarodno priznate države, Demokratske Federativne Jugoslavije". Prema Komaru, koji u takvim stajalištima nije usamljen, "oni su odmetnici ili teroristi. Prema njima se ne mogu primijeniti pravila ratnog prava, jer je rat završen 9. svibnja." (str. 97.). Time, očigledno je, želi umanjiti težinu bleiburškog slučaja. Da skratim, pa i kada navedene osobe i skupine zarobljene u vremenu nakon 9. svibnja 1945. ne bismo smatrali ratnim zarobljenicima, nego "pobunjenicima", "odmetnicima" ili "teroristima", što međunarodne konvencije o ratnom pravu ne potvrđuju,[7] i takve bi osobe i skupine morale biti pošteđene izvansudskih likvidacija i trebale bi imati pravo na regularne sudske postupe. Tim više, jer su se našli u vlasti "međunarodno priznate države".

Jesu li se Hrvati na Bleiburgu predali Britancima ili Jugoslavenskoj armiji, pitanje je tumačenja trostranog čina i njegova učinka na pregovorima 15. svibnja 1945. Naime, Hrvati nude predaju Britancima, koji ponudu odbijaju i prenose je Jugoslavensku armiju, a oni prihvataju britansku odluku, da Hrvati pred njima polože oružje. Kasnije su sudionici bleiburških pregovora na različite načine tumačili taj događaj.

Britanci su ratne zarobljenike i izbjeglice smjeli prisilno repatriirati samo uz zajamčenje humanog odnos u zemlji prijema. Neosporno je i da ako neko pitanje ne bi bilo određeno u Ženevskoj konvenciji o postupanju sa ratnim zarobljenicima iz 1929., to nije značilo da se s repa-

riranima može postupati kako tko želi. U svakoj fazi *ius in bello* ratujuće strane su ostale dužne poštivati zakon čovječnosti. To je uvjek priznavala i britanska teorija međunarodnog prava.[8] Britanska odluka na Bleiburgu, očito, nije bila u skladu s međunarodnim ratnim pravom i temeljila se na odredbama koje su jednostrano usvojene na konferenciji u Jalti.

Spis britanskog Ministarstva obrane iz 1988. naslovjen "Interim Report on An Enquiry Into the Repatriation of Surrendered Enemy Personnel to the Soviet Union and Yugoslavia From Austria in May 1945 and the Alleged 'Klagenfurt Conspiracy'" ("Prethodni izvještaj o jednom istraživanju u vezi s izručenjem zarobljenog neprijateljskog osoblja Sovjetskom Savezu i Jugoslaviji iz Austrije, u svibnju 1945. i o navodnoj 'klagenfurtskoj zavjeri'"), uz sve nedostatke i prikriveno nastojanje da opravda postupak britanske vojske prema zarobljenim neprijateljskim vojnicima i civilima, zapravo je novim dokumentima samo potvrđio hipotezu koja je već postojala u historiografiji i koju je najizravnije iznio Nikolaj Tolstoy u knjizi *The Minister and the Massacres*, objavljenoj dvije godine ranije.[9] Tolstoy je naveo da je britanska vojska bila odgovorna za sudbinu ratnih zarobljenika. Britansku odluku da se zarobljeni neprijatelji i izbjeglice predaju Sovjetskoj i Jugoslavenskoj armiji, ocjenio je krajnje neljudskim i nedostojnim činom te je britanske časnike, za to izravno odgovorne, optužio za ratni zločin. "Cowgillov izvještaj" s očitom nelagodom priznaje da su britanski časnici, unatoč visokim načelima za koje su se borili u ratu, na njegovu kraju moralno popustili, zavaravajući zarobljenike o njihovoj sudbini i pokazujući prema njima krajnje neljudski odnos.[10]

Bez obzira na sve to Daniel Ivin, držeći se starih stajališta "utvrđuje da na Bleiburškom polju samog izručenja nije bilo" (str. 42.), odnosno zastupa tezu da su bleiburški događaji, predaja i izručenje, mit. Priznajem, ostajem bez riječi.

Branko Dubravica donio je, na temelju uglavnom objavljenih izvora i literature, pregled poslijeratnih logora i stratišta u Sloveniji, Hrvatskoj i Vojvodini. Zatim je naveo razne brojke, a zatim nelogično i naprasno stao. Dubravica, naime, nije zbrojio navedene brojeve i donio ocjenu o čemu se ustvari u svim tim događajima radilo. Posljedica ovakvog pristupa nedovršen je rad.

Petar Strčić nastoji nas uvjeriti u prozapadna "demokratska" stajališta **J. Broza Tita** i prikazati njegovo nepripadanje staljinističkoj opciji već u vrijeme Drugog svjetskog rata (str. 17.). Strčiću odgovornost za sve negativnosti pripisuje "staljinističkoj skupini" u KPJ, predvođenoj **Aleksandrom Rankovićem**, uz to dakako amnestirajući KPJ i J. Broza Tita. Je li ipak tako? Upravo suprotno Strčićevim tvrdnjama, CK KPJ odnosno J. Broz Tito imao je tijekom rata, od početka do kraja, intenzivne veze s Kominternom, kojoj je slao iscrpna izvješća i od nje primao upute. Sovjeti su zbog međunarodno-političkih razloga i odnosa sa saveznicima prepustali Britancima javno vođenje politike prema Jugoslaviji. Dovoljno je prisjetiti se "lijevih skretanja" jugoslavenskih komunista krajem 1941. i početkom 1942., kada su u provođenju "proleterske etape" svoje borbe u drugi plan stavili rat protiv sila Osovine, nasuprot klasne borbe protiv domaće "kontrarevolucije".[11] U ovome su, jer je upravo J. Broz Tito neposredno pred rat beskompromisno boljševizirao KP Jugoslavije, bili "napredniji" i od smjernica koje su dolazile iz Moskve. Tada je među partizanima, valjda u duhu njihovog "antifašizma" i "prozapadne orientacije" bila popularna i pjesmica "Partizani spremite mitraljeze da čekamo kralja i Englez!"[12] Vjerojatno i zato jer se već u vrijeme rata razišao s **Staljinom**, kako to inzistira Strčić, maršal J. Broz Tito u prosincu 1947., u govoru održanom tijekom posjeta Rumunjskoj, među ostalim je rekao: "Neka živi ova velika zajednica mira na Istoku, na čelu s velikim Sovjetskim Savezom pod vodstvom generalissimusa Staljina".[13] Kada su se 1948. J. Broz Tito i generalissimus Staljin razišli, Tito je priznao da je taj razlaz izrazito teško doživio: "Znate, to nije bio samo šok, već nešto mnogo dublje!", te objasnio i zašto: "Za komunistu je možda i najteži čas u životu kada dođe do toga da mu se poruši sve ono u što je vjerovao i na čemu je sam sebe gradio!"[14] Naime, Titova je staljinistička usmjerenost i dalje prisutna. Pošto ga je Staljin odgurnuo od sebe, portret kremaljskog diktatora na središnjoj je proslavi 1. svibnja 1949. u Beogradu bio pored Titovog. Štoviše, partijski list *Borba* 4. listopada 1949. nazvao je Staljina "najvećim živim autoritetom u demokratskom svijetu".[15] Sve do rezolucije Informbiroa, pa i nešto kasnije, pjevalo se u Jugoslaviji na sve

strane: "Uz Tita i Staljina, dva junačka sina, nas neće ni pakao smest".[16] Staljinizacija ili boljševizacija ili komunizacija se u Jugoslaviji povećava upravo u poraču i posebice nakon 1948. godine! Što se, pak, zapada i demokracije tiče, pjevalo se isto tako naveliko: "Amerika i Engleska bit će zemlja proleterska". Samo krajnje neupućenima nije jasno o čemu je riječ. Strčić iznosi stajališta kakva ni Bugari nisu imali 1948. godine. Uza sve, iznesena razmišljanja zanimljiva su kao ogledni primjer i danas prisutnog naglašenog komunističkog tumačenja prošlih događaja.

Revolucija, kao ključna odrednica komunističke ideologije na skupu i u zborniku uopće se ne spominje. U različitim varijantama u izlaganjima koristi se pojam "antifašizam". No, osim što je borba koju su hrvatski i jugoslavenski komunisti vodili bila i antifašistička, bio je to u prvom redu revolucionaran rat za uspostavljanje novog poretku, umnogome po uzoru na boljševičku revoluciju. Revolucija se u Jugoslaviji najprije, u vrijeme Drugog svjetskog rata, krila iza borbe za narodno oslobođenje i oslobodilačkog rata, pa su svi neprijatelji i konkurenti progoljeni pod izlikom da su izdajnici i suradnici okupatora. Nakon rata, postupno se počelo govoriti o socijalizmu, otvoreno na kon 1947., i isticati KP Jugoslavije, a protivnike sve više progoniti zbog kontrarevolucije to jest kao klasne neprijatelje.[17]

Kada Strčić navodi brojne Titove naredbe o sprječavanju zločina nad zarobljenicima (str. 19.-21.), logično bi bilo da se upitao: ako su te naredbe kršene, a očito je da jesu, zašto nitko nije odgovarao? Nameće se odgovor da te naredbe, ako i jesu vjerodostojne, očito nisu bile ozbiljne. Na Strčićev se način može amnestirati i **Pavelića** za ustaške zločine počinjene nakon travnja 1942. jer je pod prisilom Nijemaca promijenio odnos i

djelovanje prema Srbsima u NDH.[18] Umjesto logike, akademik to rješava na spektakularan način i za sve okrivljuje Rankovića, pokazujući da uopće ne razumije odnose i način djelovanja u KPJ.

Kada razglaba o stajalištu "pro-ende-haške" emigracije o sudbini pobijenih i zločinima na Bleiburgu i "križnom putu", Strčić navodi da "jugoslavenski pobednici za optužbe nisu marili do 1990. godine, ističući da se radi samo o zločincima" (str. 10.). Nije mi poznato gdje su to "jugoslavenski pobednici" do 1990. priznali da su pobili pobijeđene, pa makar ih smatrali "zločincima"?

Kako se postaviti prema Strčićevim mudrovanjima o Rimskim ugovorima kada predbacuje Paveliću da u njima nije spomenuo Istru i Rijeku (str. 12.)? Za nekoga tko je profesionalni povjesničar i uz to akademik, očekivalo bi se da zna kojoj su državi Istra i Rijeka tada pripadali i o čemu se u Rimskim ugovorima govorilo, ako to već nije jasno Fumiću (str. 60.). Uostalom, zar Strčić smatra da je to bio razgovor i dogovor ravnopravnih, ili diktat jačeg. Žalosno je, zatim, da Strčić ne shvaća da činjenica da su nakon kapitulacije Kraljevine Italije u rujnu 1943. Nijemci proglašili Operativno područje "Jadransko primorje" (Operationszone "Adriatisches Küstenland"), u koje je ulazio i njegov rodni Krk, ipak ne znači da je on tada postao podanik **Adolfa Hitlera**, kako navodi (str. 12.-13.), jer Operativno područje nije anektirano u sastav Trećeg Reicha.[19]

Nevjerojatna je Strčićeva tvrdnja da je 2006. donošenjem *Rezolucije 1481* ("Need for international condemnation of crimes of totalitarian communist regimes") "na temelju ultradesničarskog [sic!] prijedloga i međunarodno tijelo Europske unije osudilo komunističke, ali ne i nacifašističke zločine [...], te da još uvijek nema u EU formalne osude nacifašističkih zločina"

Povlačenje kroz Mislinjsku dolinu

Povlačenje na zapad

(str. 16.). Strčić dalje naklapa da se, "međutim, ne zna ili ne želi znati u nas, u Hrvatskoj, pa eto, i u dijelu vrha Evropske unije, da je komunizam jedno, pripadnost komunističkoj stranci drugo, a komunistički zločini da su treća stvar. Utoliko više što su, primjerice, strani filozofi, pa i hrvatski, odavno rekli da, zapravo, nikakvog komunizma nikad nigdje na svijetu nije bilo, jer je to, zapravo, gotovo ranokršćanska Kristova opcija; no ni ova također nikad nije zaživjela, čak ni u samome kršćanstvu, pa u njemu je nema ni danas." (str. 16.).

Strčić ponavlja niz tvrdnji koje su, napravljeno, spekulacije i davno su razjašnjene kao neutemeljene. Tako, primjerice navodi da su ustaše "u službi nacističkog III. Reicha 1934. god. sudjelovali u ubojstvu **Louisa Barthoua**, ministra vanjskih poslova Francuske, a usput također u Marsellesu, i jugoslavenskog kralja **Aleksandra I. Karađorđevića** [...]." (str. 14.). Ili, pak, navodi da je napad Trećeg Reicha na SSSR zakasnio "zbog rata protiv Kr.[aljene] Jugoslavije." (str. 13.). Ukratko, Strčićev je prilog prepun digresija i navoda koji s temom o kojoj raspravlja imaju malo ili uopće nemaju veze. U najboljoj maniri *oral history* Strčić nabraja sve što mu "padne na pamet", ili mu se, pak, čini zgodnim da bi fascinirao slušatelje odnosno čitatelje. Isto tako i u popisu "knjiga i zbornika bez čijih se sadržaja - o neposrednim uzrocima, razvoju i posljedicama

- ne može shvatiti Bleiburg" (str. 13.-30.), neselektivno je nanizao "sve i svašta". Šteta što nije bio još uporniji.

Ivo Goldstein nastoji stvoriti "okvir" za razumijevanje "osvete", te navodi da "Osветa koja je kulminirala u svibnju 1945. godine nije bila bezrazložna. Ona je bila motivirana zločinom koji se počeo događati u travnju 1941. godine." (str. 32.-33.). No, postavlja i pitanje "da li je ta osveta, odnosno da li je kazna koju su dobili pojedinci i čitave skupine bila primjerena" (str. 33.). I. Goldstein je mišljenja da je postojala "po svemu sudeći, Titova načelna suglasnost da se taj 'obračun' dogodi, i u onom valu koji je pokrenut u jesen 1944. i u onom u svibnju slijedeće godine, ali ne na tako žestok način i u takvu obimu" (str. 37.). I. Goldstein inače uporno promiče tezu da iako se u javnim istupima J. Broza Tita potkraj Drugoga svjetskog rata "češćejavlja i riječ osveta, (no) nema podataka da je osobno poticao masovne osvetničke akcije ili da ih je izravno odobravao. Štoviše, postoje podaci o njegovu suprotstavljanju nasilju [...]. Međutim njegova upozorenja nisu bila dovoljno stroga [...]." [20] Možemo dugo raspravljati o kakvim se stupnjevima "strogće" ili, pak, o nečem drugom radilo.

Povodom izbijanja Crvene armije na rumunjsko-jugoslavensku granicu, vrhovni zapovjednik NOV i POJ maršal J. Broz Tito uputio je 8. rujna 1944. svim oficirima,

podoficirima i politkomesarima NOV i POJ proglaš: "Udarajte nemilosrdno po neprijateljskim kolonama i uništavajte njihovu živu silu. Čim više fašističkih kostiju ostane u našoj zemlji više ćeće se odužiti onim bezbrojnim žrtvama koje su pale od zločinačke ruke fašističkih osvajača. [...] Naša je sveta dužnost pred narodima Jugoslavije da zaštitimo njihove živote i njihovu imovinu i osvetimo milijun žrtava našeg naroda". [21] U historiografiji su objavljeni mnogobrojni navodi, podaci i dokumenti o tome kako su postrojbe NOV i POJ/JA djelovale i odnosile se prema zabilježenim neprijateljskim vojnicima i civilima, posebice potkraj Drugoga svjetskog rata, a i u neposrednom poraću.

Konačno, maršal Jugoslavije J. Broz Tito je u govoru održanom u Ljubljani 26. svibnja 1945., a koji je objavljenjem u *Borbi* od 28. svibnja 1945. imao i šireg odjeka, nedvosmisleno istaknuo što se dogodilo. I. Goldstein navodi da je J. Broz Tito "preko svega prešao s dvije rečenice" (str. 37.). To sugerira slijeganje ramenima, odnosno možda i prihvatanje sa žaljenjem onoga što se dogodilo, a to ipak nije naglasak u ljubljanskom govoru, koji je dobar pokazatelj koliko je J. Broz Tito koristio rječnik "kratkog kursa". Bit ćeemo cijepidlake, radi se o četiri važne rečenice: "Što se tiče ovih izdajnika koji su se našli unutar naše zemlje, u svakom narodu posebice – to je stvar prošlosti. Ruka pravde, ruka osvetnica našeg naroda dostigla ih je već ogromnu većinu, a samo manji dio uspio je pobjeći pod krilo pokrovitelja van naše zemlje. Ova manjina nikada više neće da gleda ove naše divne planine, naša cvatuća polja. Ako bi se to dogodilo, onda će to biti vrlo kratkog vijeka". [22] Jasno je da J. Broz Tito odobrava obračun i počinjene zločine i istu sudbinu najavljuje onima koji su imali sreću pobjeći, ako budu dovoljno glupi da se vrate.

J. Broz Tito je s dijelom Vrhovnog štaba NOV i POJ pristigao 4. listopada 1944. u Vršac, odakle je rukovodio borbama do prelaska u Beograd. [23] Iz Vršca je J. Broz Tito 16. listopada 1944. uputio komandantu 1. armijske grupe NOVJ Peki Dapčeviću, depešu kojom je naložio: "Pošalji mi hitno preko Bele Crkve za Vršac jednu od najboljih, jakih brigada eventualno krajišku. Potrebna mi je da očistim Vršac od švapskih stanovnika. [...] Držite ovo u tajnosti." [24] U svrhu "čišćenja Vršca od švapskih stanovnika", upućena je u Vršac 1. krajiška brigada 5. krajiške udarne divizije 1. proleterskog korpusa

Jugoslavenska armija u glavnom gradu Hrvatske

NOVJ. [25] Nakon teških borbi, Vršac je 2. listopada 1944. zauzela Crvena armija, a slijedećeg dana pripadnici NOV i POJ uhitili su nekoliko stotina folksdojčera muškaraca, od kojih je 200 odmah ubijeno. Od listopada do prosinca 1944., nekoliko tisuća civila folksdojčera, ali i drugih, pretežno muškaraca, odvedeno je u obližnji likvidacijski logor. Tijekom mjeseca listopada ubijeno je 700 lokalnih Nijemaca. Prema poimeničnim pokazateljima u Vršcu i okolnim mjestima, utvrđeno je 1.038 žrtava, od kojih su 647 iz grada Vršca.[26] Povjesnica 1. krajiske brigade navodi da su u Vršcu "imali (su) pune ruke posla", ali "čišćenje Vršca od švapskih stanovnika", naravno, ni ne spominje.[27] No, njemačka i austrijska historiografija i publicistika donose brojne i opsežne prikaze kako su krajini, ali i drugi pripadnici NOV i POJ prije i poslije njih, potkraj 1944. udovoljili Titovoj naredbi za "čišćenje" Vršca.[28]

Upravo je odnos NOV i POJ/JA i "narodnih" vlasti prema jugoslavenskim Nijencima, kojima je pripisana i ozakonjena kolektivna krivnja, ogledni primjer ključne uloge J. Broza Tita u provođenju etničkoga čišćenja u Jugoslaviji potkraj Drugoga svjetskog rata i u neposrednom poraću.

Odlukom predsjednika Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije i vrhov-

nog zapovjednika NOV i PO Jugoslavije J. Broza Tita, uvedeno je izvanredno stanje na području Banata, Bačke i Baranje, odnosno uvedena je 22. listopada 1944. Vojna uprava za Banat, Bačku i Baranju. U nadležnost NOV i POJ, prešla je tom odlukom na navedenim područjima sva izvršna i sudska vlast.[29] Na sjednici NKOJ-a održanoj 30. listopada 1944., predsjednik NKOJ-a maršal Jugoslavije J. Broz Tito je pojasnio: "[...] Uspostavu vojne vlasti u Vojvodini diktirali su specijalni problemi u Vojvodini, - isterivanje Nemaca [...]. Pitanje iseljavanja Nemaca mi moramo rešiti, jer je to večita opasnost za našu zemlju. [...]." [30]

Prikazujući stanje u Hrvatskoj i Jugoslaviji u neposrednom poraću 1945. povjesničar **Tvrtko Jakovina** iznosi stereotipnu i neistinitu tvrdnju, koju je uporno promicala jugoslavenska historiografija: "Utjecajnih, brojnih i bogatih Nijemaca, koji su otišli još i prije kraja rata, također je nestalo." (str. 71.). No, jugoslavenski i hrvatski Nijemci nisu "otišli", nego su izbjegli ili protjerani!

Komunističke vlasti su nakon rata i preostale Nijemce u Jugoslaviji odlučile protjerati iz zemlje. Predsjedništvo Ministarskog savjeta Demokratske Federativne Jugoslavije u Beogradu izvjestilo je 11. lipnja 1945.: "Vlada Jugoslavije stoji na stanovištu da sve Njemce koji se na-

laze u okviru granica Jugoslavije raseli i uputi u Njemačku, čim se zato stvore povoljni tehnički uslovi." O tome je, iznoseći podrobne upute, Zemaljska komisija za repatrijaciju Nijemaca pri Ministarstvu unutarnjih poslova Federalne Države Hrvatske u Zagrebu izvjestila 7. srpnja 1945. oblasne i okružne Narodne odbore. Štoviše, jugoslavenske vlasti su zauzele stajalište o zabrani povratka izbjeglih i prognanih folksdojčera iz Jugoslavije. Odluka da se onemogući povratak jugoslavenskih Nijemaca donesena je na sjednici Državne komisije za repatrijaciju održanoj u Beogradu 22. svibnja 1945., s čime su se, zatim, suglasili Vlada Demokratske Federativne Jugoslavije i Generalstab Jugoslavenske armije.[31]

Procjenjuje se da je od oko 500.000 Nijemaca, koliko ih je živjelo na području Jugoslavije do potkraj Drugoga svjetskog rata, oko 240.000 evakuirano pred napletom Crvene armije i NOV i POJ i nikada se više nije vratio na svoja ognjišta. Ako se ne računaju folksdojčeri mobilizirani u razne vojne postrojbe, oko 200.000 Nijemaca civila potpalio je pod komunističku vlast u Jugoslaviji. Od toga je jedna četvrtina nastradala u koncentracijskim logorima, dok je ostatak nestao tijekom etničkog čišćenja ili je pak morao izbjegći. Od potkraj 1944. do početka 1948. u logore je internirano oko 170.000 osoba.[32] U poslijeratnim jugoslavenskim koncentracijskim logorima je smrtno stradalo najmanje oko 50.000 do 60.000 pripadnika njemačke manjine. Do sada je oko 50.000 žrtava poimenično identificirano.[33] Najmanje oko 10.000, a moguće je i do 20.000 hrvatskih Nijemaca, većina preostalih u zavičaju, internirano je u razdoblju od 1945. do 1947. godine u koncentracijske logore, u kojima je najmanje nekoliko tisuća izgubilo život.[34] Najnovija istraživanja navedene brojke utemeljeno povećavaju.

Navedene naredbe vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala J. Broza Tita ogledni su primjer je li "Tito (je) vodio računa o tome da se vojska ne mijese u poslove civilne vlasti i da se strogo pridržava međunarodnog ratnog prava u odnosima prema zarobljenicima, ranjenicima i civilima itd.", kako to tvrdi Dragosavac (str. 98.). Odnosno, radi li se samo o "načelnoj suglasnosti" J. Broza Tita "da se taj 'obračun' dogodi [...], ali ne na tako žestok način i u takvu obimu", te je li točno da "nema podataka da je [J. Broz Tito] osobno poticao masovne osvetničke akcije ili

da ih je izravno odobravao”, kao i je li točna teza o Titovu “suprotstavljanju nasilju”, kako to I. Goldstein zastupa. Uostalom, prikazujući Titov odnos prema ratnim zarobljenicima tijekom Drugoga svjetskog rata, i posebice u svibnju 1945., I. Goldstein ustvrđuje da je J. Broz Tito znao za strijeljanja ratnih zarobljenika, a da se je njegovo stajalište o likvidacijama promjenio “isključivo iz činjenice da zbog njih saveznici ‘protestuju’” (str. 37.).

Mnogobrojnim događaji i dokumenti jasno pokazuju da je očita razlika između propisanoga i činjenoga. Upitna je bila provedba zapovijedi predsjednika NKOJ-a i vrhovnog zapovjednika NOV i PO Jugoslavije J. Broza Tita/Vrhovnog štaba NOV i PO Jugoslavije o postupanju s ratnim zarobljenicima. Zapovijedi, koje su najvjerojatnije bile samo za “javnu” i “vanjsku” uporabu, te su tadašnje ozrače i razvoj događaja ostavili dosta slobode i prostora pojedincima na zapovjednim mjestima (zasigurno ne bez znanja najviših vojnih i političkih osoba i ustanova) kako bi se što prije obračunali s mnogim protivnicima i neistomišljenicima novog sustava. “Revolucionarna pravda” prema porażenima i neprijateljima često je u Hrvatskoj i Jugoslaviji, kako to inače i biva u revolucionama, bila istovjetna s najobičnjom odmazdom.

U izvješću sekretara KP Hrvatske 12. proleterske narodnooslobodilačke udarne brigade od 3. lipnja 1945. navedeno je: “Prilikom praćenja zarobljenika opazilo se je da naši borci ne znaju mrziti zarobljenog neprijatelja. Oni su sa zarobljenicima suviše blago postupali. Desilo se je i takovih slučajeva, da je neki borac izvodio iz kolone zarobljenike svoje poznanike ili prijatelja te da ih tako sačuva. Objasnjanjem borcima tko su ti zarobljeni i što su napravili našem narodu, borci su počeli drugačije gledati na zarobljenike i znali su ih mrziti. Mržnja prema neprijatelju se je osjetila kod kažnjavanja ustaških i četničkih zločinaca gdje borci nisu iste ubijali zbog naređenja, već zato što ih mrze”. [35]

Mržnju prema neprijatelju jugoslavenski su komunisti prema staljinističkom uzoru sustavno promicali tijekom rata. **Milovan Đilas**, glasnogovornik stajališta KPJ, piše u listopadu 1942. o “plemenitoj mržnji” prema neprijatelju: “Imati milosti i sažaljenja prema tim krvoločnim zvijerima – zar to ne znači iznevjeriti ono za šta se dižeš u borbi? [...] Sjetite se da je veliki vođ naprednog čov-

ječanstva drug Staljin rekao: neprijatelja se ne može pobijediti dok se ne nauči – mrzjeti ga...”, a znatno radikalnije istupa u veljači 1943. i poručuje: “Ne prevaspitavajte ih, ne trošite vrijeme, ne nadmudrujte se s njima! Oni znaju što čine. Ubijajte ih kao pse, kako su i zasluzili, osvetite naše nevine žrtve, u zgarište pretvorena sela i gradove! Neka svaki od njih zna da će za zločine biti kažnen. Budite bez milosti prema rulji kojoj je jedini cilj ubijanje i pljačkanje tuđeg, mukom stečenog dobra! [...].” [36] Mržnju prema neprijatelju jugoslavenski komunisti sustavno promiču i potkraj rata i u neposrednom poraću. Očito ne bez razloga, početkom travnja 1945. objavljene su u prijevodu s ruskog, najprije u Beogradu knjiga **Ilje Erenburga Rat**, [37] a nedugo затim i u Zagrebu knjižica **Mihaila Šolohova Nauk mržnje**, [38] koje predstavljaju antologiske tekstove “govora mržnje”.

I. Goldstein, dajući Francusku kao primjer obračuna s kolaboracijom, navodi da je “u danima oslobođenja (ljeto 1944.) po kratkom postupku obavljeno više od 9.000 pogubljenja, pa je ministar pravde 15. rujna [1944.] osnovao posebne sudove pravde koji su izrekli 38.266 presuda, od toga ih je 2.853 bilo na smrt.” (str. 33.). No, stvari ipak stoje nešto drukčije.

U “divljim čistkama” 1944. apoleti Vichyja tvrdili su da je ubijeno 100.000 osoba. No, ova brojka nikada nije prihvadena kao uvjerljiva. Neki povjesničari tvrdili su da je u “divljim čistkama” ubijeno između 30 i 40 tisuća osoba. Već u listopadu 1944. de Gaulleova vlada je utemeljila Povijesni odbor za proučavanje Drugog svjetskog rata, koji je tijekom

1950-ih pokrenuo istraživanje žrtava “divljih čistki”. Došlo se do brojke od 9.000 osoba koje su likvidirane pod optužbom za suradnju s okupatorima, najčešće bez ikakvog suđenja. Te osobe su likvidirane u razdoblju prije i neposredno nakon oslobođenja od nacističke okupacije. Od tih 9.000 osoba ubijenih na “divlje” struktura je ovakva: 2.400 je ubijeno prije iskrcavanja saveznika u Normandiji, 5.000 je ubijenih u vrijeme između iskrcavanje saveznika i oslobođenja od nacističke okupacije, 1.600 je ubijenih neposredno nakon oslobođenja. Nakon toga, od rujna 1944., već je uspostavljena mreža sudova za suđenje kolaboracionistima. Visoki sud, koji je sudio visokim dužnosnicima Vichyja, donio je 18 smrtnih kazni, od čega 10 smrtnih kazni “u odsutnosti”. Od osam smrtnih kazni samo su tri izvršene. Sudovi pravde, koji su sudili ostalim kolaboracionistima, donijeli su oko 6.760 smrtnih kazni, od čega je 3.910 kazni bilo “u odsutnosti”, a 2.853 u prisutnosti optuženog. Od tih 2.853 kazne de Gaulle je preinacio kaznu u 73 posto slučajeva, a samo 767 smrtnih kazni je izvršeno. Osim toga vojni sudovi su donijeli 770 smrtnih kazni. Ukupan broj osoba u Francuskoj koji su smaknuti prije i nakon oslobođenja iznosio je oko 10.500 osoba, uključujući i one koji su ubijeni u “divljim čistkama”. U Francuskoj je podignuto nešto više od 311.000 slučajeva pod optužbom za kolaboraciju. Budući da su te optužnice nekada uključivale i više osoba, pred sudovima se našlo, moguće je, oko 350.000 Francuza. U 60 posto slučajeva optužnice su odbačene. U nešto više od 171.000 slučajeva donesene su presude i one su u 3/4 slučajeva bile takve da su optuženi proglašeni krivima. Više od 40.000 osoba osuđeno je u skladu s time na zatvor ili internaciju, a 50.000 na “degradation national”. Osim toga razne ustanove imale su svoje odbore za čistku. Djelovanjem tih odbora između 20 i 28 tisuća osoba kažnjeno je ukorom ili otpustom iz službe. [39] Zasigurno, navedene brojke suđenih, osuđenih i likvidiranih, posebice s obzirom na broj stanovnika Francuske i Jugoslavije, više su nego znakovite.

Pojave “čišćenja” bilo je i u zapadnoj Europi, ali je ono provođena sudskim i upravnim mjerama. Dio tih izvansudske likvidacija u zapadnoj Europi bila su i osvećivanja, do kojih je sporadično dolazilo u prvim danima oslobođenja pojedinih zemalja. No, osnova denacifikacije u demokratskoj Europi bila je da se postupci moraju utezeljiti na pravu i regularnim

Fotografija pronađena na stratištu u Crngrobu

sudskim postupcima, te da je potrebno na sve načine izbjegavati i sprečavati osvetu. U Sovjetskom Savezu i u Jugoslaviji taj je proces bio bitno drukčiji jer je masovna ubojstva neposredno poslije rata organizirala i izvela država, a ne osvetoljubivi pojedinci ili skupine. Osveta je u Jugoslaviji u neposrednom poraću bila na sve načine poticana od najviših struktura vlasti. [40]

Svi oni koji poslijeratna "čišćenja" objašnjavaju osvetom, navodeći primjere od najdalje do bliže prošlosti, ili ne razumiju ili, pak, ne žele prihvati karakter KP Jugoslavije koja je organizirala i vodila NOV i POJ, nametnuvši svoj monopol.

Stajalište i odnos NOV i POJ/JA i "narodnih" vlasti, od najviših do najnižih razina, uključujući i J. Broza Tita, prema samovoljnim represijama i zločinima, na temelju osobnih, političkih ili nacionalnih razloga, proizlazio je i iz ratnog i revolucionarnog ozračja u Hrvatskoj i Jugoslaviji. Nekažnjavanje počinitelja proizlazilo je i iz nemoći vlasti zbog masovnosti takvih djela i velikog broja onih koji su ih činili, ali često i zbog nezainteresiranosti vlasti, jer počinitelji su ipak "naši", a žrtve su ionako "njihovi".[41]

Namjera potpunog i radikalnog obračuna s neprijateljem bila je i naredba Ministarstva unutarnjih poslova Demokratske Federativne Jugoslavije od 18. svibnja 1945., te i Ministarstva unutarnjih poslova Federalne Države Hrvatske od 6. srpnja 1945., o "Uklanjanju vojničkih groblja okupatora" koja je obuhvatila groblja i nadgrobne spomenike vojnika njemačke, talijanske i mađarske vojske, te ustaše. Da je naredba provođena, potvrđuju suvremeni događaji i sačuvani dokumenti. [42]

Terenska istraživanja u Sloveniji protutenkovskog rova u Teznom nedaleko Maribora, najprije od travnja do lipnja 1999. kada je na dužini od 70 metara iskopano 1.179 skeleta, [43] a posebice ona u kolovozu 2007., potvrđuju postojanje masovnih likvidacija ratnih zarobljenika i masovnih grobnica. "Izvršene su sondaže na duljini gotovo tisuću metara i sve su bile pozitivne. Po cijelom jarku, ispod jednog metra zemljane površine nalazi se sloj posmrtnih ostataka u visini od jednoga do jednog i pol metra." Prema procjenama istraživačke skupine, to bi moglo biti "najveće poslijeratno gubilište u Europi", u kojemu su od oko 15.000 do 20.000 žrtava većina Hrvati, pripadnici Oružanih snaga NDH. [44]

U mnogobrojnoj literaturi o Bleiburgu i "križnom putu", koja donosi različite

Hrvatska kolona u Celju

procjene i navode, broj stradalih i žrtava kreće se u rasponu od oko pedeset tisuća do pola milijuna poginulih i pobijenih zarobljenih ustaša, domobrana i civilnog stanovništva NDH. Ukupni gubici vezani uz pojam Bleiburg i "križni put" mogli bi, prema najnižim procjenama i navodima, iznositi oko 70.000, a gubici Hrvata oko 50.000. [45]

Masovne likvidacije zarobljenika provođene od raznih postrojba i ustanova NOV i POJ/JA, prije svega od OZN-e i KNOJ-a, zasigurno se ne bi mogle događati u takvom broju bez "direktiva" najvišeg rukovodstva ili barem njegova prešutnog odobravanja. Naredbodavci i izvršitelji, svjesni nelegalnosti takvih postupaka, nastoje provesti likvidacije "konspirativno". Iskazane, pak, zamjerke masovnih likvidacija viših zapovjedništava odnose se u pravilu na način provođenja, a ne na njihovu osudu.

Prema svim pokazateljima, koja potvrđuju i najnovija istraživanja i spoznaje, odluka o "čišćenju neprijatelja", naime masovne likvidacije koje su provođene na "križnom putu" i u neposrednom poraću, posve sigurno, donesena je u najvišem jugoslavenskom komunističkom vrhu, odnosno naredba je morala doći od vrhovnog zapovjednika Jugoslavenske armije J. Broza Tita. [46]

Slavko Goldstein, dopunjajući svoja ranija objašnjena o bleiburškim događajima, [47] izričit je navodeći da na temelju "dostupne dokumentacije nema sumnje da su masovne likvidacije zarobljenika u svibnju 1945. na području Slovenije vršene sistematski, po naredbama organa

Ozne, s odabranim jedinicama Jugoslavenske armije i KNOJ-a kao izvršiteljima. Središnja tijela vojske i države službenim su putem bila o svemu izvještavana i ništa bitnog nije se zbivalo bez njihove načelne suglasnosti." [48] Nedavno je i najizravnije ustvrdio: "Tito je itekako znao, o čemu postoje i dokumenti [...]. Tito je znao za likvidacije ili je naknadno za njih saznavao; katkad je i negodovao zbog pretjeranosti, ali ništa ozbiljno nije poduzeo ili da ih preduhitri ili naknadno kazni počinitelje." [49]

I. Goldstein je, pak, mišljenja, da "Titovu odgovornost za počinjene ratne zločine nad zarobljenicima i civilima u svibnju 1945. godine, [...] valja ocjenjivati sukladno ondašnjim prilikama i ondašnjim kriterijima, koji nisu istovjetni današnjim na prijelazu iz 20. u 21. stoljeće." (str. 37.). Nedvojbeno, I. Goldstein je u pravu. Povjesničar se mora držati načela da se o povjesnim zbivanjima sudi prema civilizacijskim standardima vremena u kojem su se i odvijala. A, ti standardi bi trebali u jednakoj mjeri važiti za sve sudionike zbivanja.

Prema Ženevskoj konvenciji o postupanju sa ratnim zarobljenicima iz 1929., koja je, naime, u vrijeme događaja o kojima se ovdje raspravlja bila na snazi, i koje su se trebali pridržavati i pripadnici NOV i POJ/JA, čiji je vrhovni zapovjednik bio J. Broz Tito, - silom ili dobrovoljno razoružani protivnik više nije neprijatelj, nego ratni zarobljenik i kao takav mora biti poštovan, - ratni zarobljenik ne potпадa više pod vlast vojnika ili jedinice koja ga je zarobila, nego države čijoj vojsci taj

vojnik, odnosno jedinica pripada, - ubiti razoružanog protivnika u ratu nije dopušteno i predstavlja zločin, a svako zlostavljanje znači kukavičluk i barbarstvo.[50]

Posvemašnje nerazumijevanje problematike o kojoj piše, a i značenje riječi koje koristi, prikazuje **Andrea Roknić**. Mišljenja je: "Dugi niz godina teme vezane uz Bleiburg i Križni put bile su, ne samo u službenoj historiografiji, nego i u javnom životu tadašnje države (FNRJ/SFRJ), na neki način zanemarivane, kao da su namjerno prešućivane i mimoilažene, 'tabu' teme." (str. 85.). Zatim, pak, navodi: "Za sada nije jasno zbog čega se, zapravo, u znanstvenom i stručnom dijelu prelazilo preko Bleiburga i posljedica, kad su, npr., ponešto slična zbivanja ipak obradivana." (str. 86.). Mišljenje Danijela Ivina i nekih drugih "da bleiburška tragedija čak i ne postoji te da se oko Bleiburga stvara mit", autorica naziva "znanstvenim stajalištem" (str. 87.). Mnogo toga autorici naprosto nije jasno. Dugi niz godina teme vezane uz Bleiburg i "križni put", i u jugoslavenskim historiografijama i u javnom životu, nisu bile na "neki način zanemarivane" i "kao da su namjerno prešućivane i mimoilažene", te kako navodi "tabu teme". (Nije mi jasno zašto tabu navoditi u navodnicima. Ili su bile tabu ili pak nisu!). Naprotiv, brojni su radovi i knjige jugoslavenske službene historiografije, publicistike i vojne literature o završnim danima Drugoga svjetskog rata u Jugoslaviji. Objavljena je i brojna vojna arhivska građa. Popis literature o tim događajima vrlo je velik. Mnogi autori su pokušali prikazati doga-

đaje na jugoslavensko (slovensko) - austrijskoj granici u svibnju 1945. Budući da većina autora ne govori ništa o poslijebleiburškim događajima, pozornost privlači samo manji broj radova i knjiga. No, većina radova je jednostrana, upravo onako kako je odgovaralo komunističkim vlastodršcima u Jugoslaviji. U stvaranju mitske slike povijesti, pobjednici su u Jugoslaviji pripisali sebi ulogu *Dobra*, a poraženima ulogu *Zla*. Dručiće pisati o Bleibburgu i "križnom putu" bile je jednostavno rečeno zabranjeno!

Ovaj pretenciozno naslovlijen člančić "Vrela i literatura – Bleiburg i 'Križni put'", od literature o Bleibburgu i Križnom putu navodi tek jedan novinski napis Danijela Ivina "Bleiburška tragedija ne postoji" objavljen u riječkom *Novom listu* 13. svibnja 2006. i knjigu Josipa Jurčevića *Bleiburg. Jugoslavenski poratni zločini nad Hrvatima* objavljenu u Zagrebu (početkom svibnja) 2006. Nameće se pitanje, čemu je u ključnim riječima ovoga članka navedena riječ "bibliografija", kad od bibliografije nema ni "b". Zanimljiv je navod autorice da je, pak, namjera "da sadržaj članka bude poticaj autorici [sic!] i drugima za daljnje kritičko promatranje, istraživanje i proučavanje [...]." izvora i literature o Bleibburgu i "križnom putu" (str. 85). Zaista, poticaja nikad dosta. Nevješto prekrnjajući tuđe tekstove, autorica iznosi zburujuća i počesto kontradiktorna i nesuvrsta razmišljanja. Za bolji pristup i rad, potrebno je više truda, ali i mnogo više znanja. Očito, autorici nije poznat magistarski rad **Martine Grahek**

Ravančić *Bleiburg i "Križni put" u historiografiji, publicistici i memoarskoj literaturi*, obranjen 17. ožujka 2006. na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (pod mentorstvom prof. dr. sc. Ive Goldsteina).

Samohvale nikad dosta. Izlaganja na skupu, u kojima je izneseno "sve i svašta", **Fabijan Trgo** naziva "iscrpnim i kvalitetnim" (str. 97.). No, tko se je od sudionika skupa i autora priloga u zborniku uopće pozabavio žrtvama Drugoga svjetskog rata u cjelini i pitanjem Bleiburga i "križnog puta"? Diskurs na relaciji fašisti - antifašisti je izrazito dnevnapolitički, a ne znanstveni.

Na skupu i u prilozima u zborniku izneseno je niz netočnih, neistinitih, ali i zburujućih tvrdnji, u prvom redu od antifašističkih boraca i antifašista, kojima su se samopožrtvovno i izrazito pridružili povjesničari P. Strčić, D. Ivin i A. Roknić. Bilo je pravo umijeće na tako malo prostora pokazati toliko nestručnosti, površnosti, pristranosti, gluposti i licemjerja. Nije zanemariv i "baš me briga" pristup, pišem o svemu što mi "padne na pamet" i kako mi se prohtije. Primjerice: Jugoslavensku armiju (JA) neki, kao primjerice Komar u svojem osvrtu, uporno nazivaju JNA (Jugoslavenska narodna armija). U Pregledu kratica OZN-a (Odjeljenje za zaštitu naroda) navodi se kao "Odred zaštite naroda" (str. 107.). **Dr. sc. Igor Graovac** je "viši znanstveni savjetnik" (sic!), naime u znanstvenom zvanju koje ne postoji. Sve što nije po ukusu hrvatskih "antifašističkih boraca" i "antifašista" proglašava se "ustaštvom" i "revizionizmom". Koga briga za činjenice! Badovinac *Hrvatsku reviju*, u kojoj su u emigraciji objavljivani mnogobrojni prilozi o Bleibburgu i "križnom putu", naziva "ustaškom publikacijom" (str. 79.). Dragosavac, pak, **Vinka Nikolića**, urednika *Hrvatske revije*, autora brojnih priloga o Bleibburgu i "križnom putu", naziva "ustaškim pukovnikom" (str. 97.). Itd., itd., itd.

Daleko bi nas odvelo nabranjanje svih netočnosti, neistina, poluistina i gluposti izrečenih na skupu i objavljenih u zborniku *Bleiburg i Križni put 1945*. Saveza antifašističkih boraca i antifašista RH.

Ima li ovaj zbornik i dobrih strana? Likovna oprema **Alfreda Pala** više je negoli uspjela. No, kao što često i biva, forma nije uvijek i vidljivi oblik sadržaja.

Što su radili recenzenti ovog zbornika i koja je njihova uloga bila, kao uostalom i

Huda jama

namjena ovog zbornika, možemo samo pretpostavljati.

Bilješke:

- [1] Nefreteta ZEKIĆ, "Partizanska knjiga. Slavonska promocija knjige 'Bleiburg i Križni put 1945.' Antifašisti: Bili smo humani prema ustašama u Bleiburgu", *Slavonski dom* (Osijek) 29. 6. 2007., 5.
- [2] Usp. Gunnar HEINSOHN, *Lexikon der Völkermorde*, Reinbeck bei Hamburg 1999., 322. I tamo navedena literatura.
- [3] Ninoslav KOPAČ, "Razgovor s dr. Tvrkom Jakovinom profesorom na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Odgovorna politika ne dopušta da se država ponaša poput pojedinca kojem je spaljena kuća ili netko ubijen", *Novosti, samostalni srpski tjednik* (Zagreb) 26. 10. 2007., 7.
- [4] Slavko GOLDSTEIN, 1941. Godina koja se vraća, Zagreb 2007. [prvo izdanje], 423.
- [5] Usp. Simo Š. DUBAJIĆ, "Kočevski rog", *Ljetopis Srpskog kulturnog društva "Prosvjeta"*, Zagreb 2006., 89.-168.; Simo Š. DUBAJIĆ, Život, greh i kajanje Ispovedna autobiografska hronika. Knjiga I. Od Kistanja do Kočevskog Roga, Beograd 2006., 278.-394.
- [6] Usp. Zdenko ZAVADLAV, *Iz dnevnih zapisova mariborskega oznovca (Izbrani listi)*. 1. del: Leto 1945., Maribor 1990., 91.-93.; Mladen GENC, "Šokantna ispovijest Zdenka Zavadlava (79), bivšeg zamjenika načelnika OZN-e za područje Maribora, o masovnim likvidacijama Hrvata 1945. u Sloveniji. Naređeno nam je da ubijamo!", *Jutarnji list (Panorama)* (Zagreb), 25. 5. 2003., 12.-13.
- [7] Usp. primjerice: Boško PETKOVIĆ, *Međunarodne konvencije o ratnom pravu*, Zagreb, 1992., 398.-424.; Vladan JONČIĆ, Ratni zabilježnici. *Međunarodnopravni status*, Beograd 2002.
- [8] Usp. Dieter BLUMENWITZ, *Okupacija in revolucija v Sloveniji (1941-1946)*. Mednarodnopravna študija, Celovec, 2005., 148.-150., 155.-156., i tamo navedena literatura.
- [9] Nikolai TOLSTOY, *The Minister and the Massacres*, London, 1986., ili hrvatsko izdanje: Nikolaj TOLSTOJ, *Ministar i pokolji. Bleiburg i Kočevski Rog 1945.*, Zagreb, 1991.
- [10] Usp. Darko BEKIĆ, "Slučaj Bleiburg": nova istraživanja, nova iskušnja", *Časopis za suvremenu povijest*, god. 21., br. 1-3, Zagreb, 1989., 197.-214.; Darko BEKIĆ, "Verzija Cowgillova izvještaja", u: Marko Grčić (ur.), *Bleiburg. Otvoreni dossier*, Zagreb, 1990., 27.-68.
- [11] Usp. Rasim HUREM, *Kriza Narodnooslobodilačkog pokreta u Bosni i Hercegovini krajem 1941. i početkom 1942. godine*, Sarajevo, 1972.; Nikola B. POPOVIĆ, *Jugoslovensko-sovjetski odnos u drugom svjetskom ratu (1941 - 1945)*, Beograd, 1988. I tamo navedeni izvori i literatura.
- [12] Usp. Ivo BANAC, *Sa Staljinom protiv Tita. Informbirovi rascjepi u jugoslavenskom komunističkom pokretu*, Zagreb, 1990., 88.-90.
- [13] Kosta ČAVOŠKI, *Tito - tehnologija vlasti*, Beograd, 1991., 293.-294.
- [14] Josip BROZ TITO, *O Partiji i ulozi komunista*, knj. 3, Beograd, 1984., 221.-219.
- [15] Pero SIMIĆ, *Svetac i Magle. Tito i njegovo vreme u novim dokumentima Moskve i Beograda*, Beograd, 2005., 41.
- [16] Usp. *Naše pjesme*, Zagreb, 1945., 14.-15.
- [17] Usp. Zdenko RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991. Od zajedništva do razlaza*, Zagreb, 2006., 26.-268. i tamo navedeni izvori i literatura.
- [18] Usp. Nikica BARIĆ, *Ustroj kopnene vojske domobranstva Nezavisne Države Hrvatske, 1941.-1945.*, Zagreb, 2003., 173.-182.; R. HUREM, *Kriza Narodnooslobodilačkog pokreta u Bosni i Hercegovini krajem 1941. i početkom 1942. godine*, 206.-218.; Fikreta JELIĆ-BUTIĆ, *Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska 1941-1945.*, Zagreb, 1977., 175.-178.; Davor MARIJAN, "O zločinima Crne legije na području Kupresa u ljetu 1942. godine", *Časopis za*

Logor u Maksimiru

- suvremenu povijest*, god. 32., br. 2, Zagreb, 2000., 317.-331. I tamo navedeni izvori i literatura.
- [19] Usp. Mario MIKOLIĆ, *Istra 1941.-1947. Godine velikih preokreta*, Zagreb, 2003., 123.-130. i tamo navedeni izvori i literatura.
- [20] Ivo GOLDSTEIN, "Josip Broz Tito – između skrupuljognoga historiografskog istraživanja i političke manipulacije", *Dijalog povjesničara - istoričara*, 6., Zagreb, 2002., 320. Usp. Ivo GOLDSTEIN, "Značenje godine 1945. u hrvatskoj povijesti i osvetnički gnjev", u: Nada Kisic Kolanović, Mario Jareb, Katarina Spehnjak (ur.), 1945. – razdjelnica hrvatske povijesti, Zagreb, 2006., 72.
- [21] Branko PETRANOVIĆ i sur. (prir.), *Odnosi Jugoslavije i Rusije (SSSR) 1941-1945. Dokumenti i materijali*, Beograd, 1996., 500.-501.
- [22] Josip BROZ TITO, *Sabrana djela, Tom dvadeset osmi, 1. maj – 6. jul 1945.*, Beograd, 1988., 78.
- [23] Branislav ILIĆ, Vojislav ĆIRKOVIC (prir.), *Hronologija revolucionarne delatnosti Josipa Broza Tita*, Beograd, 1988., 90.
- [24] Josip BROZ TITO, *Sabrana djela, Tom dvadeset četvrti, 6. oktobar – 15. novembar 1944.*, Beograd, 1982., 88.; Radomir BULATOVIĆ, *Titov borbeni put (1943-1945). Posebni osvrt na objekte u kojima je boravio i radio*, knj. 2., Sarajevo, 1988., 224.
- [25] Usp. J. BROZ TITO, *Sabrana djela, Tom dvadeset četvrti, 6. oktobar – 15. novembar 1944.*, 266.
- [26] Usp. Helmut FRISCH, *Werschetz (Versecz – Vršac). Kommunale Entwicklung und deutsches Leben der Banater Wein- und Schulstadt*, Wien, 1982., 665.-673.; Leidensweg der Deutschen im kommunistischen Jugoslavien, Band IV, *Menschenverluste-Namen und Zahlen zu Verbrechen an den Deutschen durch das Tito-Regime in der Zeit von 1944-1948*, München, Sindelfingen, 1994., 50.-51., 148.-151., 163.-166., 399.-413.; www.totenbuch-donauschwaben.at i tamo navedeni izvori i literatura.
- [27] Usp. Milorad GONČIN, Stevo RAUŠ, *Prva krajiska udarna proleterska brigada*, Beograd, 1981., 264.
- [28] Usp. Leopold ROHRBACHER, *Ein Volk ausgelöscht. Die Ausrottung des Donauschwabentums in Jugoslawien in den Jahren von 1944 bis 1948*, Salzburg, 1949., 75.-80.; *Völkermord der Tito-Partisanen 1944 - 1948. Die Vernichtung der altösterreichischen Deutschen Volksgruppe in Jugoslawien und die Massaker an Kroaten und Slowenen. Dokumentation*, Graz, 1991., 145.-149.; *Dokumentation der Vertreibung der Deutschen aus Ost-Mitteuropa*, Band V, *Das Schicksal der Deutschen in Jugoslawien*, Düsseldorf 1961., München 1984., Augsburg 1994., München 2004., 90E.-93E.; *Leidensweg der Deutschen im kommunistischen Jugoslawien*, Band I, *Ortsberichte über die Verbrechen an den Deutschen durch das Tito-Regime in der Zeit von 1944-1948*, München - Sindelfingen 1991., 129., 198., 210.-215., 356.-362. ili *Weißbuch der Deutschen aus Jugoslawien. Ortsberichte 1944-1948*, München, 1991., 129., 198., 210.-215., 356.-362.; *Leidensweg der Deutschen im kommunistischen Jugoslawien*, Band II, *Erlebnisberichte über die Verbrechen an den Deutschen durch das Tito-Regime in der Zeit von 1944-1948*, München - Sindelfingen 1993., 44.-59. ili *Weißbuch der Deutschen aus Jugoslawien. Erlebnisberichte 1944-1948*, München, 1993., 44.-59.; *Leidensweg der Deutschen im kommunistischen Jugoslawien*, Band III, *Erschießungen - Vernichtungslager - Kinderschicksale in der Zeit von 1944-1948*, München, Sindelfingen, 1995., 263.-266., 700.-702., 710.-711. ili *Weißbuch der Deutschen aus Jugoslawien. Erschießungen - Vernichtungslager - Kinderschicksale 1944-1948*, München, 1995., 263.-266., 700.-702., 710.-711.; *Verbrechen an den Deutschen in Jugoslawien 1944-1948. Die Stationen eines Völkermords*, München, 1998., 106.-107.; *Genocide of the Ethnic Germans in Yugoslavia 1944-1948*, München, 2003., 62.-63.; *Genocid nad nemačkom manjinom u Jugoslaviji 1944-1948*, Beog-

Slavlje pobjednika: Jelačićev trg 1945. godine

- rad, 2004., 75.-76.; H. FRISCH, *Werschetz (Versecz – Vršac). Kommunale Entwicklung und deutsches Leben der Banater Wein- und Schulstadt*, 637.-688.; Robert HAMMERSTIEL, *Von Ikonen und Ratten. Eine Banater Kindheit 1939 - 1949*, Wien – München, 1999. ili u srpskom prijevodu: Robert HAMERŠTIL, *O ikonama i pacovima. Jedno banatsko detinjstvo 1939 - 1949*, Vršac, 2003. I tamo navedeni izvori i literatura.
- [29] Vladimir GEIGER (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Slavonija, Srijem i Baranja*, Slavonski Brod, 2006., 29.
- [30] Branko PETRANOVIC, Ljiljana MARKOVIĆ (prir.), *Zapisnici NKO-a i Privremene vlade DFJ 1943.-1945.*, Beograd, 1991., 54.
- [31] Usp. Zdravko DIZDAR, Vladimir GEIGER, Milan POJIĆ, Mate RUPIĆ (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti*, Slavonski Brod, 2005., 179.-182.; V. GEIGER (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Slavonija, Srijem i Baranja*, 245.-248. I tamo navedeni izvori i literatura.
- [32] Usp. *Verbrennen an den Deutschen in Jugoslawien 1944-1948. Die Stationen eines Völkermords*, 4., 290.; *Genocide of the Ethnic Germans in Yugoslavia 1944-1948*, 155.; *Genocid nad nemackom manjinom u Jugoslaviji 1944-1948*, 196. I tamo navedeni izvori i literatura.
- [33] Usp. *Leidensweg der Deutschen im kommunistischen Jugoslawien*, Band IV, *Menschenverluste - Namen und Zahlen zu Verbrechen an den Deutschen durch das Tito-Regime in der Zeit von 1944-1948*, München, Sindelfingen 1994.; www.totenbuch-donauschwaben.at.
- [34] Usp. Ekkehard VÖLKL, "Abrechnungsfuror in Kroatien", u: Klaus Dietmar HENKE und Hans WOLLER (Hrsg.), *Politische Säuberung in Europa. Die Abrechnung mit Faschismus und Kolaboration nach dem Zweiten Weltkrieg*, München, 1991., 378.; Vladimir GEIGER, "Logori za folksdjokere u Hrvatskoj nakon Drugog svjetskog rata 1945.-1947.", *Časopis za suvremenu povijest*, god. 38, br. 3, Zagreb, 2006., 1085.
- [35] Usp. Z. DIZDAR, V. GEIGER, M. POJIĆ, M. RUPIĆ (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti*, 153.-154.; V. GEIGER (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Slavonija, Srijem i Baranja*, 32., 208.
- [36] Milovan ĐILAS, *Članci 1941 - 1946*, Zagreb, 1947., 30., 67.
- [37] Ilja ERENBURG, *Rat april 1942 – mart 1943*, Beograd, 1945.
- [38] Mihail ŠOLOHOV, *Nauk mržnje*, Zagreb, 1945.
- [39] Usp. Julian JACKSON, *France. The Dark Years 1940-1944*, New York, 2003., 577.-579. i tamo navedeni izvori i literatura.
- [40] Usp. Jerca VODUŠEK STARIC, "Kako se čistila Jugoslavija?", *Gordogan*, god. II (XXI), br. 4-5 (48-49), Zagreb, 2004., 37.
- [41] V. GEIGER (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Slavonija, Srijem i Baranja*, 33.
- [42] Usp. Lovro ŠTURM (prir.), *Brez milosti. Ranjeni, invalidni in bolni povojni ujetniki na Slovenskem*, Ljubljana, 2000., 342.; Mitja FERENC, *Prikrito in očem zakrito. Prikrita grobišča 60 let po koncu druge svetovne vojne*, Celje, 2005., 24.-25.; Z. DIZDAR, V. GEIGER, M. POJIĆ, M. RUPIĆ (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti*, 20., 176.-178.; V. GEIGER (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Slavonija, Srijem i Baranja*, 38.-39., 638.-641.
- [43] Usp. M. FERENC, *Prikrito in očem zakrito. Prikrita grobišča 60 let po koncu druge svetovne vojne*, 47.; Mitja FERENC, Želimir
- KUŽATKO, *Prikrivena grobišta Hrvata u Republici Sloveniji/Prikrita grobišča Hrvatov v Republiki Sloveniji/Hidden Croatian Mass Graves in the Republic of Slovenia*, Zagreb, 2007., 126.-129.
- [44] Usp. "Križni put. Slovenci sumnjaju da je u tenkovskom rovu pokopana jezgra hrvatske vojske. Tezno – najveća grobnica Hrvata", *Večernji list* (Zagreb), 10. 8. 2007., 4.; Ivica RADOŠ, "Provjerama potvrđena masovna grobnica nedaleko Maribora. Tezno: Istraga groba 20.000 vojnika NDH", *Jutarnji list* (Zagreb), 10. kolovoza 2007., 2.; (np), "Tezno kod Maribora. Najveća masovna grobnica Hrvata. 8. kolovoza započelo je sondiranje protutenkovskog rova u Teznom", *Hrvatsko slovo* (Zagreb), 17. 8. 2007., 8.; Ivica RADOŠ, "Intervju. Jože Dežman, Predsjednik slovenske Komisije za rješavanje pitanja prikrivenih grobišta. U Teznom imamo bar dvije Srebrenice", *Jutarnji list* (Zagreb), 24. 9. 2007., 8.-9.
- [45] Usp. Martina GRAHEK RAVANČIĆ, *Bleiburg i Križni put u historiografiji, publicistici i memoarskoj literaturi*, Magistrski rad, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2006., 148.-159. i tamo navedeni izvori i literatura.
- [46] Usp. primjerice: (H), "Zločin u Teznom. Mitja Ferenc, član Komisije slovenske Vlade za istraživanje masovnih grobišta, o najvećem hrvatskom stratištu: Naredbe za masakr morala je doći od Tita", *Jutarnji list* (Zagreb), 14. 9. 2007., 10.; Dražen ČURIĆ, "Povijesna istina. Dr. Mitja Ferenc tvrdi: Tito naredio pokolj Hrvata u Bleiburgu", *Večernji list* (Zagreb), 14. 9. 2007., 10.; Tomislav VUKOVIĆ, "Intervju. Mitja Ferenc, član Komisije slovenske Vlade za istraživanje masovnih grobišta. 'Naredba je morala doći od Josipa Broza Tita'", *Glas Koncila* (Zagreb), 16. 9. 2007., 8.-9.
- [47] Usp. S. GOLDSTEIN, *1941. Godina koja se vraća*, [prvo izdanje], 419.-432.
- [48] Slavko GOLDSTEIN, "Bakarić je Tita upozorio da stvari izmiju kontrolu", *Jutarnji list* (Zagreb), 27. 10. 2007., 68.
- [49] Miljenko JERGOVIĆ, "Intervju sa Slavkom Goldsteinom. 'Tito je bio vođa zavjere štunjne o Bleiburgu'", *Jutarnji list* (Zagreb), 11. 11. 2007., 14.
- [50] Usp. Jovica PATRNOGIĆ, *Priručnik za međunarodno ratno pravo. Zakoni i običaji za rat na kopnu i u vazduhu*, Beograd, 1956., 76.; B. PETKOVIĆ, *Međunarodne konvencije o ratnom pravu*, 398.-424. •

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Od sredine rujna do sredine studenoga 2012., svojim su prilozima daljnje izlaženje ovog mjesečnika nesobično pomogli:

Ivan	Račić	Zagreb	50,00
Vladislav	Musa	Mokošica	600,00
Ivan	Račić	Zagreb	50,00
Ivan	Janeš	Đakovo	500,00
Tomislav	Javor	Gospic	500,00
Pjesnikinja iz Varaždina		Varaždin	200,00
Dečki s Martinja		Varaždin	600,00
Ivan	Račić	Zagreb	50,00
ukupno			2.550,00

Zahvaljujemo se darovateljima, te se i ubuduće preporučujemo njihovoj susretljivosti. (Ur.)

DRAGOM PRIJATELJU MARIJANU PODHRAŠKOM

Umro si, a nitko ne zna kako i od čega. Ali i to je bio čin u Tvom stilu. Otišao si bez ikoga od svoje obitelji. Ipak, ispratili su te još živi članovi Tvoje druge velike obitelji: tri robijaša i Tvoj ratni suborac iz 1. hrvatske udarne divizije, sa svojim sinovima. Bili smo i ostali ponosni na Tebe, jer svojoj si domovini Hrvatskoj dao četiri ratne godine i još 14 godina robitje, i konačno čitav Tvoj patnički život. Na svemu Ti hvala! Srest ćemo se opet!

U ime još živih Tvojih prijatelja

Stjepan BRAJDIĆ

U SPOMEN

FILIP DODIG

(1923. - 2012.)

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ - Podružnica Osijek

U SPOMEN

VLATKO BRIŽAN

27. travnja 1927. - 19. studenoga 2012.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ - Podružnica Rijeka

U SPOMEN

MARIJAN PODHRAŠKI

(1925. - 2012.)

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ - Podružnica Zagreb

U SPOMEN

MILAN KOVAČ

(1925. - 2012.)

Laka mu bila hrvatska zemlja!

IN THIS ISSUE

President of the Local Organisation of the Croatian Association of Political Prisoners in Gospić, **Ivan Vukić**, has gathered a large number testimonies of inhabitants of the Kosinj area about the crimes committed in that part of Croatia during and immediately after the World War II. Some crimes were committed by Croats, but in most of them Croats were the victims. Vukić has identified a large number of unmarked execution sites and graves; he photographed and described them, calling upon the judiciary and the historians to investigate the crimes and identify the perpetrators and the victims.

*

Andrija Vučemil describes the current situation of the penitentiary on the Goli Island. The penitentiary was established in 1949 as a concentration camp for **Tito's** communist opponents, that is, for those communists whose loyalty for **Stalin** and

the Soviet Union was stronger than the loyalty for Tito and Yugoslavia. In time, it became a prison for other political opponents of the Yugoslav regime as well, and towards its end, even for those under age. Vučemil himself, as a Croat nationalist, served time on the Goli Island in 1960-1965, as well as the presidents of the Croatia and Bosnia and Herzegovinian Association of Political Prisoners, both Croats (**Alfred Obranić** and **Želimir Crnogorac**). Today, the infamous penitentiary is completely devastated, and almost all traces of the criminal regime have been removed.

*

Editor-in-chief **Tomislav Jonjić** analyses different (ethical, legal and political) aspects of the Appeals Chamber Judgement at the International Criminal Tribunal for Former Yugoslavia acquitting

Croat generals Ante Gotovina and Mladen Markač, on 16 November 2012.

*

As future existence of the Croatian Association of Political Prisoners (HDPZ) is jeopardised due to lack of financial means, and its monthly paper Political Prisoner can no longer be published, the HDPZ Council has addressed in an open letter the President of the Republic, the President of the Government and other state officials. In the letter, which we publish in full, the HDPZ Council states that the persistent ignoring of HDPZ, its activities and its monthly is not accidental, but rather a logical expression of the systematic efforts of the authorities in the Republic of Croatia to minimise, hide and ignore the crimes committed in the name of Yugoslavia and in the name of the communist ideology.♦

Perast, St. Nicholas church 1936.

IN DIESER AUSGABE

Präsident der Zweigstelle des kroatischen Verein politischer Gefangener (HDPZ) in Gospic, **Ivan Vukić** sammelte, im Kreis Kosinj, eine große Zahl von Zeugenaussagen über die Verbrechen die im diesen Teil Kroatiens während des Zweiten Weltkriegs und unmittelbar danach begangen wurden. Einige dieser Verbrechen wurden von Kroaten begangen und in viel größerer Zahl waren Kroaten Opfer. Vukić hat eine große Anzahl von zuvor unmarkierte und nicht gekennzeichnete Hinrichtungsstätte und Gräber identifiziert und beschrieben. Er rief sowohl die Justizbehörden als auch die Historiker auf, diese Verbrechen zu untersuchen und Täter und Opfern zu identifizieren.

*

Andrija Vučemil beschreibt den gegenwärtigen Zustand des Gefängnisses auf dem Goli otok. Der Strafvollzug wurde 1949 als Konzentrationslager für die kommunistische Gegner **Titos**, d.h. für jene Kommunisten die Loyalität zu **Stalin** und der Sowjetunion der Loyalität zu Tito und Jugoslawien vorauslegten. Mit der Zeit wurden auch andere politische Gegner des jugoslawischen Regimes hineinversetzt und vor dem Ende des Bestehens als Gefängnis für Jugendlichen. Auch Vučemil selber, als kroatischer Nationalist, verbüßte seine Strafe auf Goli 1960 -1965. Dort waren auch aktuellen Präsidenten der kroatischen und bosnisch-herzegowinischen Vereine politischer Gefangener, beide Kroaten (**Alfred Obranić** und **Želimir Crnogorac**) eingekerkert. Das berüchtigte Zuchthaus ist heute völlig verwüstet und fast alle Spuren des verbrecherischen Regimes sind beseitigt.

*

Verschiedene (ethische, rechtliche und politische) Aspekte des Urteils der Berufungskammer des Internationalen Strafgerichtshofs für das ehemalige Jugoslawien, die am 16. November 2012. kroatische Generäle Ante Gotovina und Mladen Markač freigesprochen hat, analysiert der Chefredakteur **Tomislav Jonjić**.

*

Angesichts der Tatsache, dass aufgrund fehlender Mittel das Überleben des kroatischen Vereins politischer Häftlinge (HDPZ) bedroht ist und Einstellung des weiteren Erscheinens der Monatzeitschrift Politicki zatvorenik praktisch bevorsteht, wendet sich der Rat des HDPZ mit offenem Brief an den Präsidenten der Republik, Premierminister und eine Reihe von anderen hochrangigen Regierungsbeamten. Mit dem Brief, den wir in Gänze veröffentlichen, erklärt der Rat des HDPZ, dass er der Auffassung ist, dass die hartnäckige Missachtung des HDPZ, seiner Aktivitäten und seiner Monatzeitschrift nicht zufällig ist, sondern dass das der logische Ausdruck der systematischen Bemühungen der Behörden in der Republik Kroatien ist, dass die Verbrechen, die im Namen des Jugoslawien und der kommunistischen Ideologie begangen wurde verstecken und verschwiegen bleiben. •

Domkirche in Sisak

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO KULTURE

Klasa: 612-10/11-04/0006

Urbroj: 532-07-01/2-12-02

Zagreb, 2. 4. 2012.

**Hrvatsko društvo političkih zatvorenika
10000 Zagreb, I.Vojnovića 15
n/r Alfred Obranić**

Poštovani,

izvješćujemo Vas o završenom postupku izbora programa prijavljenih na Poziv za predlaganje programa javnih potreba u kulturi Republike Hrvatske za 2012. godinu.

Izborom između velikog broja prijavljenih programa koji se temelji na ocjeni prioriteta, provjeri potreba i financijskim mogućnostima utvrđen je program kulturnog razvijka.

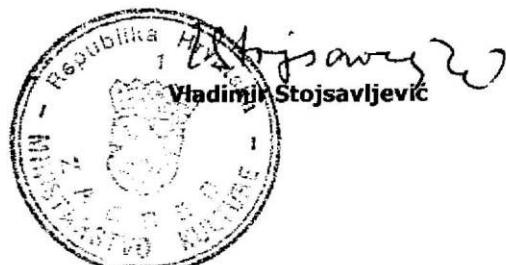
Vaš prijedlog programa:

Politički zatvorenik

nije uvršten u Program javnih potreba u kulturi Republike Hrvatske za 2012. godinu te Vam Ministarstvo nije osiguralo financijska sredstva.

S poštovanjem,

POMOĆNIK MINISTRICE

GLASILO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA (HDPZ)
ISSN 1331-4688

politički
ZATVORENIK

GODINA XV. - PROSINAC 2005. CIJENA 15 KN

BROJ **165**

Ivan Božić i Varaždin!